

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ

KMM

KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİNİN MƏLUMATI

Bakı – 2023

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ KONSTITUSİYASI AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDA ƏN YÜKSƏK HÜQUQİ QÜVVƏYƏ MALİKDİR**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının
149-cu maddəsinin I hissəsi**

Təsisçi

Azərbaycan Respublikasının
Konstitusiya Məhkəməsi

1999-cu ildən nəşr olunur

Doxsanıncı buraxılış

Redaksiya heyəti:

Fərhad Abdullayev (sədr)
Rauf Quliyev
Dürdanə Məmmədova
Tural Aslanov
Anar Hacızadə
Nəzrin Paşayeva
İntiqam Eyvazov

Baş redaktor

Dürdanə Məmmədova

Redaksiyanın ünvanı:

Az1001, Bakı şəhəri, Gənclər meydanı, 1.

Tel: (99412) 492-62-86, 492-98-49

Faks: (99412) 492-86-41

MÜNDƏRİCAT

I hissə

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfransın iştirakçılarına müraciəti	7
Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyi münasibətilə bir qrup şəxsin təltif edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı	9
Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasından 25 il keçir.....	10
Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir	30

II hissə

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun Qərarları

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 128-ci maddəsinin “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 100, 101-ci maddələri və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 17 yanvar 2022-ci il tarixli qərar.....	39
“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair 2 fevral 2022-ci il tarixli qərar	71
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 375.2-ci və “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 48.1.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 11 fevral 2022-ci il tarixli qərar	96
Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142.1, 383.1, 408.3-cü maddələri və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 82.4-cü maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 24 fevral 2022-ci il tarixli qərar	117
Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin və Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair 9 mart 2022-ci il tarixli qərar	156

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 15 mart 2022-ci il tarixli qərar	183
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 340.2-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair 18 mart 2022-ci il tarixli qərar	204
Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1099 və 1108-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair 18 aprel 2022-ci il tarixli qərar	223
III hissə	
Tədbirlər, Səfərlər, Görüşlər	246

“Konstitusiyaya Məhkəməsinin insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində mühüm beynəlxalq sənədlərə əsaslanaraq qəbul etdiyi qərarlar insanların siyasi, iqtisadi, sosial və digər hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə, dövlətin hüquqi bünövrəsinin möhkəmləndirilməsinə, gələcək nəsillər üçün zəngin hüquqi irsin formalaşmasına xidmət edir”.

**Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri
Heydər ƏLİYEV**

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab
İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya
Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq
konfransın iştirakçılmasına
MÜRACİƏTİ**

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Konstitusiyaya Məhkəməsinin hörmətli hakimləri və əməkdaşları!

Sizi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş “Konstitusiyaya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı” mövzusunda beynəlxalq konfransın açılışı ilə əlaqədar səmimi-qəlbdən salamlayıram.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin hazırkı yubileyi Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 100 illiyinin qeyd olunduğu dövrə təsadüf edir və bu, dərin simvolik məna kəsb edir. Məhz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 1995-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Konstitusiyaya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətləri, bu

təsisatın dövlət hakimiyyəti orqanları sistemində mühüm yeri və rolu müəyyən olunmuşdur.

Ötən illər ərzində Konstitusiyaya Məhkəməsi səmərəli fəaliyyəti ilə və qəbul etdiyi qərarlarla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, milli qanunvericiliyin, dinamik dəyişən ictimai münasibətlərə uyğun olaraq, Konstitusiyanın müddəaları nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməsinə, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin və müxtəlif sahələrdə hüququn tətbiqi təcrübəsinin daha da inkişaf etməsinə dəyərli töhfə vermişdir.

Əminəm ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə hüquqi dövlət və konstitusionalizm ideya və prinsiplərinin həyata keçirilməsində səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimlərini və əməkdaşlarını 25 illik yubiley münasibətilə təbrik edir, konfransın işinə müvəffəqiyyətlər arzu edirəm!

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 03 iyul 2023-cü il

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin
yaradılmasının 25 illiyi münasibətilə bir qrup şəxsin
təltif edilməsi haqqında
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 23-cü bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyi münasibətilə qərara alıram:

Məhkəmə orqanlarında və dövlət qulluğunda səmərəli fəaliyyət göstərdiklərinə görə aşağıdakı şəxslər təltif edilsinlər:

2-ci dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordeni ilə

Salmanova Sona Sadıx qızı

Qvaladze Rafael Sergeyeviç

Quliyev Rauf Rəhim oğlu

3-cü dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordeni ilə

Qaracayev Ceyhun Yasinəli oğlu

Şəfiyev Kamran Rauf oğlu

“Tərəqqi” medalı ilə

Babayev Anar Şahlar oğlu

Cəfərov Anar Əli oğlu

İbrahimov Sarıbəy Davud oğlu

Məmmədova Dürdanə Mirzə qızı

“Dövlət qulluğunda fərqlənməyə görə” medalı ilə

Quliyev Zaur Ağayar oğlu

Məmmədov Əsgər Allahverdi oğlu.

İlham ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 13 iyul 2023-cü il

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin
fəaliyyətə başlamasından 25 il keçir**

Konstitusiyaya Mehkemesininin Melumatı №3/2023

“Ötən illər ərzində Konstitusiya Məhkəməsi səmərəli fəaliyyəti ilə və qəbul etdiyi qərarlarla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, milli qanunvericiliyin, dinamik dəyişən ictimai münasibətlərə uyğun olaraq, Konstitusiyanın müddəaları nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməsinə, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin və müxtəlif sahələrdə hüququn tətbiqi təcrübəsinin daha da inkişaf etməsinə dəyərli töhfə vermişdir.

Əminəm ki, Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə hüquqi dövlət və konstitusionalizm ideya və prinsiplərinin həyata keçirilməsində səylərini əsirgəməyəcəkdir”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham ƏLİYEV

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikasında ali konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının – Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlamasının 25 illiyi tamam olur. Bu yubiley tarixinin Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyinə təsadüf etməsi Konstitusiya Məhkəməsi üçün olduqca əlamətdardır.

Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin 2022-ci il sentyabrın 29-da “Azərbaycan Respublikasında 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi haqqında” Sərəncamında qeyd edilib: “Heydər Əliyev öz xalqını zamanın mürəkkəb tarixi-siyasi sınaqlarından uğurla çıxarmış və ardıcıl mübarizə apararaq onu müstəqilliyə qovuşdurmuş qüdrətli şəxsiyyətdir. Azərbaycan xalqı yeni əsrə və yeni minilliyə məhz Heydər Əliyev zəkasının işığında qədəm qoymuşdur. Davamlı yüksəliş yolunda inamla irəliləyən müasir Azərbaycan Heydər Əliyevin həyat amalının təntənəsidir”.

XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycan olduqca mürəkkəb dövrdən keçərək dövlət müstəqilliyini bərpa etməsinə baxmayaraq, məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışından sonra respublikada demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu və vətəndaş cəmiyyətinin təşəkkülü mümkün

olub. Ümummilli Liderin müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi istiqamətində qətiyyətli və prinsipial mövqeyi sayəsində ölkədə baş verən özbaşınalığa və hərc-mərcliyə son qoyulub, nəticədə ictimai-siyasi sabitlik tam bərqərar edilib. Müasir Azərbaycan dövlətinin memarı olan Heydər Əliyevin 30 il əvvəl, 1993-cü ildə ölkənin siyasi rəhbərliyinə qayıdışından sonra bütün sahələrdə sabitliyin təmin olunması genişmiqyaslı islahatların həyata keçirilməsinə əlverişli şərait yaratdı. Məhz Ulu Öndərin ardıcıl, məqsədyönlü siyasəti nəticəsində hərtərəfli inkişafa nail olundu, ictimai-siyasi sabitlik bərpa edildi, hüququn aliliyi, beynəlxalq birliyə inteqrasiya, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğuna keçid prosesi həyata keçirildi. Bunların hamısı dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin tarixi xidmətləridir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra qarşıda duran əsas vəzifələr ölkə daxilində siyasi sabitliyin təmin edilməsi, iqtisadi siyasət sahəsində prioritet istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsi, kompleks xarakter daşıyan islahatların həyata keçirilməsinə əsas yaradan qanunvericilik bazasının hazırlanması idi. Demokratik və hüquqi dövlət quruculuğunu əsas inkişaf istiqaməti olaraq seçən ölkəmizdə bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi və məqsədlərə nail olunması üçün qısa müddətdə irimiqyaslı qanunvericilik islahatları reallaşdırıldı. Həyata keçirilən islahatlar çərçivəsində ən mühüm hadisə 1995-ci il noyabrın 12-də Ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi oldu. Şübhəsiz ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə ölkənin Əsas Qanununun hazırlanaraq qəbul edilməsi müstəqillik illərinin ən mühüm nailiyyətlərindən biri oldu. Belə ki, cəmiyyətin həyatının bir çox sahələrində dəyişikliklərə yol açaraq Konstitusiya insan hüquq və azadlıqlarının təminatı üçün əlverişli şərait yaratdı, ölkədə müasir, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu tələblərinə cavab verən dövlətçiliyin formalaşmasında vacib addım oldu. Konstitusiya Azərbaycan Respublikasında xalqın dövlət hakimiyyətinin yeganə mənbəyi olduğunu elan edir, öz müqəddəratını sərbəst və müstəqil həll etməyi və öz idarəetmə formasını müəyyən etməyi

xalqımızın suveren hüququ kimi təsbit edir. Bundan əlavə, Əsas Qanun Azərbaycan dövlətini demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublika elan edir, respublikamızda dövlət hakimiyyətinin daxili məsələlərdə yalnız hüquqla, xarici məsələlərdə isə yalnız Azərbaycanın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn müddəalarla məhdudlaşdığını bəyan edir, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsini dövlətin ali məqsədi olaraq təsbit edir.

Əsas Qanun ölkədə demokratik dövlət quruculuğu və cəmiyyətin gələcək inkişafı üçün davamlı hüquqi zəmin yaratdı. Məhz həmin dövərdə Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi baxımından tariximizin ən vacib dövrünün təməli qoyuldu. Əsas Qanunun qəbulundan sonra milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və mütərəqqi beynəlxalq təcrübəyə əsaslanması istiqamətində olduqca mühüm addımlar atıldı. Konstitusiyaya uyğun olaraq, yeni hüquq sistemi formalaşdırmaq məqsədilə Ulu Öndər qabaqcıl beynəlxalq təcrübəni, demokratik dəyər və prinsipləri, eyni zamanda xalqımızın dövlətçilik tarixi və ənənələrini rəhbər tutmaqla genişmiqyaslı islahatlara başladı.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, ölkəmizdə müasir məhkəmə-hüquq sisteminin bərqərar edilməsi məhz Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. 1995-ci il Konstitusiyasının dövlət və hüquq sisteminə gətirdiyi əsas yeniliklərdən biri də demokratik hüquqi dövlətin təməl daşlarından biri hesab olunan müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin yaradılması oldu. Əsas Qanunun qəbulundan sonra müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin fəaliyyətinin təmin edilməsinə yönələn qanunvericilik bazası yaradılıb, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiə edilməsi üçün çoxpilləli məhkəmə sistemi formalaşdırılıb. Konstitusiyada təsbit edilmiş hakimiyyətlər bölgüsü prinsipinə müvafiq olaraq məhkəmə hakimiyyəti orqanları həm də keyfiyyət baxımından yeni funksiyalar əldə etdi.

Dövlətimizin Əsas Qanunu qəbul edildikdən sonra 1998-ci ildə konstitusiya nəzarəti orqanı olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladı.

Belə ki, 1997-ci il oktyabrın 21-də “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilib, 1998-ci il iyulun 14-də Milli Məclisin qərarı ilə Konstitusiyaya Məhkəməsi hakimlərinin təyin edilməsi ilə və həmin ilin iyulun 18-də Ulu Öndər Heydər Əliyevin Konstitusiyaya Məhkəməsinin müstəqilliyini və hakimlərinin hüquqi statusunu təmin etmək məqsədilə imzaladığı Fərmanla Konstitusiyaya Məhkəməsi rəsmi olaraq fəaliyyətə başladı. Qeyd edilməlidir ki, ölkəmizdə konstitusiyaya nəzarəti orqanının fəaliyyətə başlaması, o cümlədən bu orqanın müstəqilliyinin təmin edilməsi, hakimlərinin sosial təminatının və müdafiəsinin gücləndirilməsi məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı ilə bilavasitə bağlıdır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradıcısı olaraq bu təsisatın əsas vəzifələrindən birini Konstitusiyada təsbit edilmiş insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasında görünən Ulu Öndər Heydər Əliyev bu Məhkəmənin yaradılmasının beşinci ildönümü münasibətilə müraciətində qeyd edib: ***“Konstitusiyaya Məhkəməsinin insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində mühüm beynəlxalq sənədlərə əsaslanaraq qəbul etdiyi qərarlar insanların siyasi, iqtisadi, sosial və digər hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinə, dövlətin hüquqi bünövrəsinin möhkəmləndirilməsinə, gələcək nəsillər üçün zəngin hüquqi irsin formalaşmasına xidmət edir”***.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Ulu Öndərin bu sözlərini hər zaman rəhbər tutur və üzərinə qoyulan bu vacib missiyanın öhdəsindən gəlməyə çalışır. Səlahiyyətlərinə aid edilmiş məsələlərə dair ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanı olan Konstitusiyaya Məhkəməsinin əsas məqsədləri Konstitusiyanın aliliyini təmin etmək, hər kəsin əsas hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətindən bəhs edərkən qeyd edilməlidir ki, Məhkəmənin əsas səlahiyyətləri Konstitusiyanın 130-cu maddəsində əksini tapıb. Qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarının, bələdiyyə və məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün olan aktlara uyğunluğunun yoxlanılması Konstitusiyaya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətlərindən biridir. Bu səlahiyyəti vasitəsilə Konstitusiyaya Məhkəməsi Konstitusiyanın və qanunların aliliyini təmin edir.

Məhkəmə tərəfindən yoxlanılan norma məhz Əsas Qanunun hərfinə və ruhuna, o cümlədən onun təməl prinsiplərinə uyğunluğu baxımından qiymətləndirilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin digər mühüm səlahiyyəti Konstitusiyanın və qanunların şərhidir. Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən verilən şərhin əsas məqsədi Konstitusiya və qanunların müvafiq müddələrinin başa düşülməsində qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması, eyni zamanda, bu müddələrin həqiqi mənasını və məzmununu müəyyən etmək və bununla da, onların vahid tətbiqi qaydasını müəyyən etməkdir. Konstitusiya Məhkəməsi bu səlahiyyətini müvafiq hüquq subyektlərinin sorğuları və məhkəmələrin müraciətləri əsasında həyata keçirir.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi digər məhkəmələrlə qarşılıqlı əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafına hər zaman böyük diqqət yetirir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlar sırasında məhkəmələrin müraciətləri əsasında Konstitusiya və qanunların şərhinə dair çıxarılmış qərarlar xüsusi çəkiyə malikdir. Belə ki, məhkəmələrin müraciətləri əsasında qəbul edilmiş qərarlar qanunvericilikdə mövcud olan qeyri-müəyyənliklərin aradan qaldırılmasına yönəlməklə, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşmasına töhfəsini verir. Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qərarlarında əksini tapan hüquqi mövqelərin məhkəmələr tərəfindən birmənalı tətbiqi, eyni zamanda, məhkəmə təcrübəsinin stabilliyinə xidmət edir və nəticə etibarilə hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin təkmilləşdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə 2002-ci il avqustun 24-də keçirilmiş referendumla Əsas Qanuna edilmiş əlavə və dəyişikliklər nəticəsində Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətlərini nəzərdə tutan 130-cu maddəyə V, VI və VII hissələr əlavə edilib. Nəticədə konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanına müraciət etmək hüququna malik subyektlərin dairəsi genişləndirilib. Həmin əlavələrə əsasən, İnsan hüquqları üzrə müvəkkil (Ombudsman),

məhkəmələr və hər kəs Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa müraciət etmək hüququ əldə edib.

Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətlərindən bəhs edərkən fərdi şikayətləri, mahiyyət və təyinatına əsasən isə konstitusiya şikayətlərini xüsusilə qeyd etmək lazımdır. 2002-ci ildə keçirilmiş konstitusiya islahatlarından və 2004-cü ildə “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” yeni Qanunun qüvvəyə minməsindən sonra Konstitusiya Məhkəməsində konstitusiya şikayətləri institutu tətbiq edilməyə başladı. Qanunvericiliyə edilmiş bu dəyişikliklər Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymasına səbəb olub, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi üçün əhəmiyyətli vasitənin əldə edilməsi baxımından mühüm zəmin yaradıb. Müasir hüquq doktrinasında konstitusiya şikayəti institutu insan hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən müdafiəsinin effektiv mexanizmi olaraq qəbul edilir və Əsas Qanunun aliliyinin təmin olunmasının səmərəli və etibarlı vasitələrindən biri qismində çıxış edir.

Ümumilikdə, Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyət göstərdiyi illərdə pozulmuş hüquq və azadlıqların bərpa edilməsinə yönələn bir sıra mühüm qərarlar qəbul edib, daxil olan sorğu və müraciətlər əsasında qanunların və digər normativ hüquqi aktların düzgün anlamı və tətbiqinə dair rəsmi şərhələr və izahlar verib. Ötən 25 ildə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən ümumilikdə 545 qərar və 161 qərardad qəbul edilib. Bu qərar və qərardadların böyük hissəsi Əsas Qanunda təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı olub.

Xüsusilə vurğulanmalıdır ki, 1998-ci ildə Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladıqdan sonra Ümummilli Lider Heydər Əliyev dövlət başçısı olaraq Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət etmək hüququndan istifadə edib. Belə ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinin “Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilər haqqında” Qanunun 29.1-ci maddəsinə şamil edilməsinə dair müvafiq şərhin

verilməsi üçün Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət edib. Bu sorğu ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu 2000-ci il 28 avqust tarixli Qərarında qeyd edib ki, sorğuda qaldırılan məsələ seçkilərdə Azərbaycan Konstitusiyasında nəzərdə tutulmuş hüquq və təminatların bərqərar olunmasına yönəlib. Həmin qərarla Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə qənaətə gəlib ki, Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinə müvafiq olaraq “Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilər haqqında” Qanunun 29.1-ci maddəsinin müddəaları yalnız bu Qanunun qüvvəyə minməsindən sonra Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə uyğun olaraq yaranan və müvafiq icra hakimiyyəti orqanından müəyyənləşdirilmiş qeydiyyat şəhadətnaməsi alan siyasi partiyalara şamil edilir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin sorğu ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etməsi bizim Məhkəmə üçün olduqca əhəmiyyətli hadisə olmaqla, eyni zamanda milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə yönəlib.

Ötən fəaliyyət dövrü ərzində də daxil olmuş sorğu, müraciət və şikayətlərə dair bir sıra mühüm qərar və qərardadlar qəbul edilib. Belə ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilən “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 17, 18.2 və 18.3-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh olunmasına dair” 2023-cü il 12 yanvar tarixli qərarında qeyd olunub ki, nəzəriyyədə təqsir dedikdə, şəxsin törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ və onun nəticələrinə qəsd və ya ehtiyatsızlıq formasında psixi münasibəti nəzərdə tutulur. Təqsir şüur və iradə kimi psixoloji elementlərin məcmusudur və bu elementlər müvafiq olaraq ictimai təhlükəli davranışın əqli və iradəli tərəflərini təşkil edir. Bununla belə, inzibati xətanın subyektləri fərqli, yəni fiziki, vəzifəli və hüquqi şəxslər olduğundan, bu sahədə qanunvericiliyin ümumi prinsipləri həmin subyektlərin özünəməxsus xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla realizə olunur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun qənaətinə görə, “arzu etmək”, “şüurlu” kimi kateqoriyalar hüquqi şəxs üçün səciyyəvi olmadığından, inzibati xətanın subyektiv cəhətinin

zəruri əlaməti kimi hüquqi şəxsin təqsiri onun vəzifəli şəxslərinin təqsiri ilə əlaqədə müəyyənləşdirilir. Beləliklə, hüquqi şəxsin inzibati xəta üzrə məsuliyyətinin yaranması hər bir halda onun vəzifəli şəxslərinin və ya işçilərinin hüquqazidd davranışı nəticəsində baş verir, təqsiri isə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 18.2-ci maddəsində sadalanan şəxslərin təqsirinin törəməsidir. Eyni zamanda Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd edib ki, hüquqi şəxslərin inzibati xətaya görə məsuliyyətə cəlb edilib-edilməməsi məsələsinin həlli zamanı məhkəmələr tərəfindən hüquqi şəxsin baş vermiş inzibati xətanın qarşısının alınması üçün imkanlarının olub-olmaması, onun tərəfindən nəzarətin lazımı qaydada həyata keçirilib-keçirilməməsi müəyyən edilməlidir. Əks yanaşma hüquqi şəxslərə münasibətdə obyektiv təqsirləndirmə halı yaratmış olar. Bu Qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlib ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 18.3-cü maddəsinin mənasına görə, hüquqi şəxsin xeyrinə və ya maraqlarının qorunması üçün həmin Məcəllənin 18.2-ci maddəsi ilə ehtiva edilən vəzifəli şəxslər tərəfindən nəzarətin həyata keçirilməməsi nəticəsində Məcəllənin 17-ci maddəsində nəzərdə tutulan vəzifəli şəxs tərəfindən törədilən inzibati xətaya görə hər iki subyekt (hüquqi və vəzifəli şəxs) məsuliyyətə cəlb edilə bilər.

Digər bir qərar, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında qəbul edilən “Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 172-ci maddəsinin 5-ci hissəsinin şərh edilməsinə dair” 2023-cü il 11 aprel tarixli qərarında Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Əmək Məcəlləsinin 172-ci maddəsinin 5-ci hissəsinə və həmin maddənin “Qeyd” hissəsinə istinad edərək bildirib ki, qeyd olunan normaların məzmunundan görüldüyü kimi, qanunverici işçiyə əməkhaqqının azı bir faizi məbləğində ödənc verilməsinin iki şərtini müəyyən edib. İlk növbədə əməkhaqqının verilməsi gecikdirilməli və bu gecikdirilmə işəgötürənin təqsiri üzündən baş verməlidir. Maddənin tətbiqində qeyri-müəyyənlik yaradan məsələ isə əməkhaqqının gecikdirilməsinin fərdi əmək mübahisəsinə səbəb

olduğu halda ödəncin verilib-verilməməsi ilə bağlıdır. Qərarda göstərilib ki, əmək münasibətləri çərçivəsində əməkhaqqının gecikdirilməsinə görə ödənilməsi nəzərdə tutulan kompensasiya işəgötürən tərəfindən vəzifələrin lazımı qaydada icra edilməsi üçün tətbiq olunan təsir tədbiri kimi çıxış edir. Digər tərəfdən, bu ödənc bərpaedici funksiya daşımaqla işəgötürənin işçi qarşısında maddi məsuliyyətinin növü kimi çıxış edir. Həmçinin əmək qanunvericiliyinin tələblərindən irəli gələrək bu ödənc işçinin əmək hüquqlarının əlavə müdafiə təminatı kimi çıxış edir və bu hüquq heç bir halda tərəflər arasında mübahisənin olub-olmaması ilə əlaqələndirilməməlidir.

Formalaşdırılmış hüquqi mövqedə qeyd edilib ki, Əmək Məcəlləsinin 172-ci maddəsinin 5-ci hissəsinin ikinci cümləsinin tələbinə görə, işəgötürən ödəncin verilməsindən imtina etdiyi halda işçi yaranmış mübahisəni məhkəmə qaydasında həll etməyə məcbur olur. Bu baxımdan normanın məzmununun fərqli şərh, yəni ödəncin yalnız fərdi əmək mübahisəsinin yaranmadığı halda ödənilməli olması kimi şərh hüquqi məntiqə uyğun olmamaqla yanaşı, işçinin əmək münasibətlərinə daxil olmasının əsasını təşkil edən əməkhaqqı hüququnun pozulmasına görə işəgötürənin məsuliyyətdən kənar qalmasına gətirib çıxarar. Eyni zamanda bu işçinin əməkhaqqı hüququnun pozulması səbəbindən qanunvericiliklə tanınan ödəncin verilməsi tələbinin təmin edilməsi üçün məhkəməyə müraciət etməsini də mənasız edər. Bu halda həmin maddənin tətbiqi mümkün deyil və o, əhəmiyyətsiz normaya çevrilməklə faktiki olaraq işçini müvafiq ödənci tələb etmək hüququndan məhrum edir. Həmin qərarda Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlib ki, əmək münasibətlərinin subyektlərin hüquq və mənafeələrinin bərabərliyi prinsipi əsasında nizamlanmasını nəzərə alaraq, Əmək Məcəlləsinin 172-ci maddəsinin 5-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş “hər gecikdirilmiş gün üçün işçiyə əməkhaqqının azı bir faizi məbləğində ödənc verilməlidir” müddəası fərdi əmək mübahisəsinin yarandığı hala da şamil edilir. Eyni zamanda qeyd edilib ki, Əmək Məcəlləsinin 296-cı maddəsinin 4-cü hissəsinə uyğun olaraq, işçi, hüququnun

pozulduğunu aşkar etdiyi gündən 1 il ərzində ödəncin verilməsi barədə məhkəməyə müraciət edə bilər.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin digər müraciəti əsasında qəbul edilən “Azərbaycan Respublikası Torpaq Məcəlləsinin 73-cü maddəsinin 1-hissəsinin və 75-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 719.1-ci və 719.4-cü maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2023-cü il 16 iyun tarixli qərarında Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Mülki Məcəllənin və Torpaq Məcəlləsinin müvafiq maddələrinə istinad edərək qeyd edib ki, eyni məsələni tənzimləyən göstərilən normalar bir-birindən fərqli iki qayda müəyyən etdiyindən qanunvericilikdə kolliziya yaranıb. Qeyd edilib ki, konkret iş üzrə faktiki halların araşdırılması və qanunvericiliyin təfsiri əsasında tətbiq olunmalı olan normaların seçiminin, ilk növbədə, Konstitusiyanın 147-ci maddəsinin II hissəsinin və 149-cu maddəsinin müvafiq müddəalarına uyğun həyata keçirilməsi və iyerarxiya prinsipinin tətbiq olunması ümumi yurisdiksiyalı məhkəmələrin hüquq tətbiqedici fəaliyyətinin təzahürü kimi qəbul edilməlidir. Qərar da göstərilib ki, Torpaq Məcəlləsinin 73-cü maddəsinin 1-ci hissəsi və 75-ci maddəsinin 2-ci hissəsində, həm də Mülki Məcəllənin 719.1-ci və 719.4-cü maddələrində nəzərdə tutulan normalar 2011-ci il fevralın 17-dən əvvəl qüvvəyə minib. Bu səbəbdən, “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Konstitusiyaya Qanununun 2.5-ci maddəsi həmin normalar arasında olan kolliziyanın aradan qaldırılmasında tətbiq edilə bilməz. Digər tərəfdən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edib ki, müraciətdə göstərilən kolliziyanın aradan qaldırılması Torpaq Məcəlləsinin 75-ci maddəsinin 6-cı hissəsində təsbit olunmuş xüsusi kollizion normanın tətbiqi ilə həyata keçirilməlidir. Bu Qərar da Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlib ki, Torpaq Məcəlləsinin 73-cü maddəsinin 1-ci hissəsi, 75-ci maddəsinin 2-ci hissəsi və Mülki Məcəllənin 719.1-ci və 719.4-cü maddələrinin torpaq icarəsi müqaviləsi üzrə torpaq hüquq münasibətlərinə xitam verilməsi barədə müddəaları arasında mövcud olan kolliziya bu qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində göstərilən hüquqi mövqelərə

uyğun olaraq Torpaq Məcəlləsinin 75-ci maddəsinin 6-cı hissəsi tətbiq edilməklə həll olunmalıdır.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi konstitusiya ədalət mühakiməsinin müasir təcrübə və inkişaf meyillərinin öyrənilməsinə, həmçinin bu təcrübənin Məhkəmənin fəaliyyətində tətbiq edilməsinə hər zaman xüsusi diqqət yetirir. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qəbul edilən bir sıra qərarlarında beynəlxalq hüquqi aktların, o cümlədən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın müddəalarına, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna, həmçinin respublikamızın tərəfdar çıxdığı digər beynəlxalq müqavilələrə istinadlar edir.

Ümumiyyətlə, ötən 25 ildə öz hüquqi mövqelərini daha da əsaslandırmaq məqsədilə Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilən 404 qərarında beynəlxalq hüquq normalarına, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququna və xarici ölkələrin konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanlarının təcrübəsinə istinadlar edilib. Həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı vaxtdan beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi əhəmiyyət verərək, xarici ölkələrin konstitusiya nəzarəti orqanları və bir sıra beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq edir. Hazırda Məhkəməmiz Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının Ədalət Mühakiməsi üzrə Birgə Şurası, Avropa Konstitusiya Məhkəmələri Konfransı, Konstitusiya Ədalət Mühakiməsi üzrə Dünya Konfransı, Asiya Konstitusiya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyası, Avrasiya Konstitusiya Nəzarəti Orqanları Assosiasiyası, İslam Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Konfransı, Türk Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Konfransının tamhüquqlu üzvüdür. Konstitusiya Məhkəməsi beynəlxalq məhkəmə-hüquq əməkdaşlığı çərçivəsində hər il müxtəlif dövlətlərin konstitusiya nəzarəti orqanları, həmçinin beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən təşkil olunan mötəbər tədbirlərdə iştirak edir. Sonuncu belə tədbirlərdən biri bu il mayın 29-dan iyunun 2-dək “Məhkəməyə əlçatanlıq: konstitusiya perspektivləri” mövzusunda Asiya Konstitusiya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyasının çərçivəsində keçirilən

beynəlxalq simpozium oldu. Bu tədbir çərçivəsində bir sıra aktual məsələlər barəsində ətraflı fikir mübadiləsi və müzakirələr aparılıb, məruzələr dinlənilib. Bu cür beynəlxalq konfrans və tədbirlərin keçirilməsi konstitusiya ədalət mühakiməsi sahəsində qabaqcıl təcrübə mübadiləsinin aparılması baxımından əlverişli imkanlar yaradır, həmçinin məhkəmələr və beynəlxalq təşkilatlar arasında yeni əməkdaşlıq münasibətlərinin qurulması üçün universal bir platformadır.

Konstitusiya Məhkəməsi gənclər arasında hüquqi maarifləndirmə işinin həyata keçirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Gənclərin hüquq mədəniyyətinin inkişafı, hüquqi biliklərinin artırılması, Konstitusiyanın əsaslarının və mahiyyətinin daha dərinlən öyrənilməsi və təbliği məqsədilə ənənəvi olaraq hər il ölkəmizin müxtəlif bölgələrində ali təhsil müəssisələrinin tələbələri və orta məktəb şagirdləri arasında hüquq olimpiadaları keçirilir. Belə ki, 2022-ci ilin oktyabrında xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyi və 12 Noyabr – Konstitusiya Gününə həsr olunmuş “Hüquqi dövlətin əsasları” adlı hüquq olimpiadası respublikanın bir sıra rayonlarında keçirilib. Eləcə də cari ilin fevral-mart aylarında Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi münasibətilə Konstitusiya Məhkəməsinin, Elm və Təhsil Nazirliyinin, Gənclər və İdman Nazirliyinin birgə təşkilatçılığı ilə paytaxtda məktəblilər arasında və Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin Türk Dünyası İqtisad Fakültəsində “Heydər Əliyev və hüquqi dövlət” adlı hüquq olimpiadaları təşkil edilib.

Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi münasibətilə bu il iyulun 4-də Bakıda “Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı” mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib. Konfransda Türkiyə, Albaniya, Belarus, Bolqarıstan, Gürcüstan, Rusiya, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan, İndoneziya, Macarıstan, Serbiya, Tailand Konstitusiya Məhkəmələrinin sədr və hakimləri, habelə Azərbaycanın bir sıra dövlət orqanlarının rəhbərləri və nümayəndələri, alimlər, elm xadimləri və digər qonaqlar iştirak ediblər. Tədbirdə konstitusiya ədalət mühakiməsi ilə bağlı müxtəlif aktual

mövzulara dair məruzələr dinlənilib, müasir dövrdə konstitusiya ədalət mühakiməsinin qarşılaşdığı çağırışlara dair müzakirələr və fikir mübadiləsi aparılıb. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyev Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş beynəlxalq konfransın iştirakçılarına, həmçinin Məhkəmənin hakimləri və əməkdaşlarına müraciət edib. Azərbaycan Prezidentinin müraciətində deyilir: ***“Ötən illər ərzində Konstitusiya Məhkəməsi səmərəli fəaliyyəti ilə və qəbul etdiyi qərarlarla Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının aliliyinin təmin edilməsinə, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə, milli qanunvericiliyin, dinamik dəyişən ictimai münasibətlərə uyğun olaraq, Konstitusiyanın müddəaları nəzərə alınmaqla təkmilləşdirilməsinə, cəmiyyətdə hüquq mədəniyyətinin və müxtəlif sahələrdə hüququn tətbiqi təcrübəsinin daha da inkişaf etməsinə dəyərli töhfə vermişdir.***

Əminəm ki, Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da ölkəmizdə hüquqi dövlət və konstitusionalizm ideya və prinsiplərinin həyata keçirilməsində səylərini əsirgəməyəcəkdir”.

Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinə yüksək qiymət verməsi və eyni zamanda etimad göstərilməsi hər birimiz üçün olduqca əhəmiyyətli və qürurverici olmaqla, həmçinin böyük məsuliyyət deməkdir. Konstitusiya Məhkəməsi bundan sonra da göstərilən bu yüksək etimadı doğrultmağa, eləcə də qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyə çalışacaq.

Qeyd edilməlidir ki, tarixi nöqtəyi-nəzərdən qısa müddət ərzində dövlətimiz nəhəng inkişaf yolu keçib. Ölkəmiz dinamik şəkildə inkişaf edərək ildən-ilə güclənir və bu gün parlaq və qüdrətli dövrünü yaşayır. Şübhəsiz ki, əldə olunan uğurların əsası məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin hakimiyyəti dövründə qoyulub. Ulu Öndərin həm sovetlər dövründə, həm də müstəqillik illərində gördüyü işlər sonralar Azərbaycanda milli dövlətçilik ideyalarının aparıcı qüvvəyə çevrilməsi və eyni zamanda bütün cəmiyyətin bu ideya ətrafında birləşməsi üçün şərait yaradıb. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin ikinci dönəmində çox önəmli bir istiqamət işə işğal

olunmuş torpaqların azad edilməsi, ərazi bütövlüyünün bərpası idi. İşğalın daha da genişlənməsinin qarşısını almaq məqsədilə Ulu Öndər tərəfindən dərinlən düşünölmüş və müsbət nəticələrin əldə edilməsinə yönəlmiş mühüm addımlar atılıb. Məhz Ümummilli Lider Heydər Əliyevin qətiyyəti nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də atəşkəsə dair razılıq əldə olunub. Atəşkəs rejiminin yaratdığı vəziyyətdən istifadə etməklə Ulu Öndər qısa zamanda Azərbaycanda bir çox sahənin inkişafında, o cümlədən nizami Milli Ordunun formalaşmasında əhəmiyyətli dönüş yarada bildi. Ümummilli Lider Heydər Əliyev yaxşı bilirdi ki, tarixi ədaləti və ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, eyni zamanda, dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirmək və hər cür təhdidlərə cavab vermək üçün ordu quruculuğunda köklü islahatların aparılması, müasir standartlara cavab verən müasir və güclü Silahlı Qüvvələrin yaradılması olduqca vacibdir.

Müasir ordu quruculuğu prosesi sonradan Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilərək Silahlı Qüvvələrimiz ən qabaqcıl və nümunəvi ordular sırasına daxil oldu. Hərbi quruculuq prosesi dövlətimizin başçısının rəhbərliyi ilə mahiyyət və keyfiyyət baxımından yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu. Qazanılan nailiyyətlər Prezident İlham Əliyevin siyasi iradəsinə uyğun olaraq Silahlı Qüvvələrin döyüş qabiliyyətinin artırılması, maddi-texniki təchizatının yaxşılaşdırılması, yüksək ixtisaslı, peşəkar zabit korpusunun formalaşdırılması istiqamətində aparılan məqsədyönlü siyasət sayəsində mümkün olub.

Qırx dörd günlük Vətən müharibəsində qazanılan möhtəşəm Qələbə Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin Ulu Öndərin vəsiyyətinə əməl edərək və xalqımızın 30 illik həsrətinə son qoymaqla dövlətimiz və xalqımız üçün yazdığı milli dövlətçilik tariximizin qürurlu və şərəfli səhifəsidir. Dövlət başçısı İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi: ***“İkinci Qarabağ müharibəsindəki Qələbə isə bizim tarixi uğurumuzdur, tarixi Zəfərimizdir. Bu Zəfər Azərbaycan durduqca qalacaq, bizim qəlbimizdə, yaddaşımızda, kitablarda, əsərlərdə. Bu, qəhrəmanlıq dastanıdır. Bu, misli görünməmiş qəhrəmanlıqdır”***.

Qazanılan şanlı Zəfər tariximizin ən parlaq səhifəsi, indiki və gələcək nəsillərin hər zaman fəxr edəcəyi qəhrəmanlıq salnaməsidir. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin yenilməz siyasi iradə və qətiyyəti, sərkərdəlik məharəti, Ordumuzun qəhrəmanlığı və xalq-iqtidar birliyi, xalqımızın dövlətimizin başçısı ətrafında bir məqsəd naminə səfərbərliyi Vətən müharibəsində dövlətimizin şanlı Qələbəsini təmin edən amillər idi. Bu Qələbə sayəsində dövlətimizin Əsas Qanunun hüquqi qüvvəsi işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda bərpa olundu, eyni zamanda, vətəndaşlarımızın Konstitusiyada təsbit edilmiş bir sıra hüquqlarının, o cümlədən sərbəst hərəkət etmək, özünə yaşayış yeri seçmək, təhlükəsiz yaşamaq kimi hüquqlarının tam şəkildə bərpası üçün zəmin yarandı.

Bu gün artıq ölkəmiz üçün yeni reallıqlar, yeni quruculuq, işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və hərtərəfli inkişafı dövrüdür. İşğaldan azad edildikdən sonra bu ərazilərin tezliklə bərpası və yenidən qurulması, keçmiş məcburi köçkünlərin öz doğma yurdlarına qayıtması və orada məskunlaşdırılması, regionun gələcək sosial-iqtisadi inkişafı qarşıda duran əsas vəzifələrdəndir. Hazırda işğaldan azad olunan ərazilərin bərpa və yenidənqurma prosesi yüksək sürətlə həyata keçirilir. Prezident İlham Əliyevin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına mütəmadi səfərləri və orada aparılan işlərə bilavasitə nəzarət işğaldan azad olmuş ərazilərimizin bərpa, yenidənqurma prosesinin dövlət qarşısında duran prioritet istiqamət olmaqla daim diqqət mərkəzində saxlandığını bir daha təsdiqləyir. Hazırda hər kəs bu ərazilərdə həyata keçirilən mühüm işlərin şahididir. Burada dağıdılan hər bir kənd və şəhər tamamilə yenidən qurulur. Vətən müharibəsindən ötən müddətdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda möhtəşəm layihələrin təməli qoyulur, bir çox irimiqyaslı layihələr isə artıq başa çatdırılıb. Elektrik stansiyalarının, geniş yol şəbəkəsinin, körpü və tunellərin, hava limanlarının, otellərin, istehsalat müəssisələrinin, sosial infrastruktur obyektlərinin tikintisi göstərir ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərimizin bərpası kompleks xarakter

daşıyır. Qısa müddətdə bu cür iri infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi bütün dünyada böyük marağa səbəb olur.

Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın yaxından iştirakı ilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə müasir infrastrukturun yaradılması və bərpa prosesi ilə bağlı çoxşaxəli işlər həyata keçirilir. Bu ərazilərdə aparılan bərpa işləri Azərbaycan Respublikası ərazisinin vahidliyi, toxunulmazlığı və bölünməzliyi ilə bağlı konstitusiyaya prinsipinin təmin edilməsinin əyani göstəricisidir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası ilə bağlı həyata keçirilən bütün layihələr bir daha onu göstərir ki, dövlətimiz həmin əraziləri regionun ən inkişaf etmiş ərazilərindən birinə çevirməyi qarşıya məqsəd olaraq qoyub. Bu ərazilərin böyük təbii ehtiyatlara malik olması bu məqsədin əldə edilməsinə daha da əlverişli imkan yaradır. Eyni zamanda gerçəkləşdirilən nəqliyyat layihələri gələcəkdə bu regionun qonşu ölkələr ilə iqtisadi əlaqələrin qurulmasında əsas tranzit əraziyə çevrilməsinə imkan yaradacaq. Bu səbəbdən də azad edilmiş ərazilərdə əlverişli infrastrukturun yaradılması yalnız Azərbaycan üçün deyil, həmçinin bütün region üçün də olduqca əhəmiyyətlidir.

Keçmiş məcburi köçkünlərin öz doğma torpaqlarına qayıtması arzuları artıq reallığa çevrilib. 2022-ci il noyabrın 16-da dövlət başçısı İlham Əliyevin imzaladığı Sərəncamla “Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı” təsdiqlənib. Sərəncamda qeyd edilib: “Həyata keçirilən məqsədyönlü və genişmiqyaslı layihələr Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının sürətlə dirçəlməsinə, əhalinin dayanıqlı məskunlaşmasına və davamlı iqtisadi aktivliyinin təmin olunmasına xidmət edir, habelə həmin ərazilərin yüksək inkişaf etmiş regiona çevrilməsi üçün sağlam bünövrə yaradır”.

Bu Dövlət Proqramının məqsədlərinə aiddir: ərazilərdə təhlükəsiz yaşayışı və dövlət idarəetməsini təşkil etmək; şəhər, qəsəbə və kənd yaşayış məntəqələrinin tikintisini və dayanıqlı

infrastrukturla təminatını həyata keçirmək; müasir standartlara uyğun xidmətlərin yaradılmasını təmin etmək; ərazilərdə məskunlaşacaq əhalinin sosial müdafiəsini gücləndirmək; əhalinin məşğulluq imkanlarını artırmaq; sosial xidmətlərin əhatə dairəsini genişləndirmək və əlçatanlığı təmin etmək; dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək və digərləri. Dövlətimiz tərəfindən atılan bu addımlar Konstitusiyamızda təsbit edilmiş bir sıra sosial hüquqların təmin olunmasından irəli gəlir. Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramına uyğun olaraq keçmiş məcburi köçkünlərin qısa zamanda doğma yurdlarına qayıtmaları istiqamətində bütün imkanlar səfərbər edilib. Artıq Zəngilan rayonunun Ağalı kəndinə, Tərtər rayonunun Talış kəndinə, Laçın şəhərinə ilk mərhələdə köçürülən ailələr doğma torpaqlarına qayıdıblar.

Bu gün Azərbaycan sabit və güclü iqtisadiyyatı, maliyyə dayanıqlığı və geniş resursları olan, olduqca mühüm geosiyasi mövqe tutan, eyni zamanda, enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində vacib rol oynayan dövlətdir. Beynəlxalq və regional əməkdaşlığa mühüm töhfələr verməklə, artan iqtisadi gücü və beynəlxalq nüfuzu sayəsində ölkəmizin bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə qlobal layihələr uğurla icra edilir. Dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi: “Bu gün müstəqil Azərbaycan dövləti həm dünya miqyasında öz mövqelərini kifayət qədər möhkəmləndirib, eyni zamanda, bu gün müstəqil Azərbaycan dövləti istənilən nəticəni əldə etməyə qadirdir”.

Prezident İlham Əliyevin 2022-ci il 22 iyul tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda qeyd edilib: “Beş fundamental nəticə – qalib dövlət, beynəlxalq nüfuz, təhsilli cəmiyyət, böyük iqtisadi potensial və yüksələn rifah ölkənin 10 illik sosial-iqtisadi inkişaf nailiyyətlərini xarakterizə edir. Bu nailiyyətlər uzunmüddətli dövrdə ölkə iqtisadiyyatı üçün keyfiyyətə yeni sosial-iqtisadi inkişaf simasının formalaşmasına böyük töhfə verəcək. Əldə olunmuş nailiyyətlər son 10 ildə həyata keçirilən genişmiqyaslı hədəflərə hesablanmış

islahatların nəticəsidir. Tarixdə az ölkə tapmaq olar ki, cəmi 30 il ərzində belə uğur hekayəsi yazsın”.

Müasir beynəlxalq münasibətlər sisteminin tamhüquqlu üzvü olan ölkəmiz hər il mötəbər, beynəlxalq miqyaslı konfranslara, global forumlara, zirvə görüşlərinə və digər mühüm tədbirlərə, ikitərəfli və çoxtərəfli görüşlərə, idman yarışlarına, musiqi və incəsənət festivallarına layiqincə ev sahibliyi edir. Şübhəsiz ki, bu tədbirlər öz növbəsində Azərbaycanın zəngin tarixi və mədəni irsinin, multikultural dəyərlərinin təbliğinə şərait yaradaraq, ölkəmizin beynəlxalq aləmdə nüfuzunu daha da yüksəldir.

Bu cür yüksək nailiyyətlərin əldə edilməsi üçün dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin şəxsi nüfuzu, qətiyyəti, siyasi iradəsi, milli maraqlara əsaslanan daxili və xarici siyasəti sayəsində çox böyük və ciddi işlər görülmüş və görülməkdədir. Əminliklə bildirmək istərdim ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan dövləti və xalqı yeni nailiyyətlərə imza atmaqda bundan sonra da davam edəcək. Konstitusiya Məhkəməsi də öz növbəsində, müəllifi Ulu Öndər Heydər Əliyev olan Əsas Qanunun müdafiəsi, müstəqil dövlətimizin möhkəmlənməsi, qanunçuluğun qorunması istiqamətində dövlət başçısı İlham Əliyevin həyata keçirdiyi çoxşaxəli və mütərəqqi fəaliyyətinə dəstək olaraq, üzərinə düşən məsuliyyətli vəzifələri bundan sonra da layiqincə yerinə yetirməyə daim çalışacaq.

Fərhad ABDULLAYEV
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir

İyulun 4-də Bakıda Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi ilə əlaqədar "Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilib.

Konfransda Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi, Ədliyyə Nazirliyi, Ali Məhkəmə, Daxili İşlər Nazirliyi, Baş Prokurorluq, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman), Vəkillər Kollegiyasının rəhbər və nümayəndələri, Bakı Dövlət Universitetinin rəhbər və nümayəndələri, habelə bir çox məhkəmələrin sədr və hakimləri, tanınmış alimlər, hüquq ictimaiyyətinin nümayəndələri iştirak ediblər.

Həmçinin, tədbirdə iştirak etmək üçün Bakı şəhərinə Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Rusiya, Albaniya, Belarus, Bolqarıstan, Gürcüstan, Qırğızıstan, İndoneziya, Macarıstan, Serbiya və

Tailand Konstitusiya Məhkəmələrinin nümayəndə heyətləri təşrif buyurublar.

Konfransın əvvəlində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni səsləndirilib.

Konfransı açıq elan edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev ilk öncə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi ilə əlaqədar ünvanlandığı təbrik məktubu səsləndirib.

Sədr Fərhad Abdullayev təbrik məktubuna görə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Zati-Aliləri cənab İlham Əliyevə Konstitusiya Məhkəməsinin bütün kollektivi və konfrans iştirakçıları adından öz dərin təşəkkürünü və minnətdarlığını bildirib. Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, Dövlətimizin Başçısının Konstitusiya Məhkəməsinin işinə verdiyi bu qiymət Məhkəmənin kollektivi üçün yüksək etimadın təzahürüdür.

Fərhad Abdullayev xüsusilə vurğulayıb ki, Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyev məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı olaraq hakimlərin və ümumilikdə məhkəmə orqanlarının qərəzsiz, müstəqil və şəffaf fəaliyyətini, onların maddi-sosial təminatını daim diqqət mərkəzində saxlayır. Bu diqqət məhkəmə hakimiyyəti üçün çox dəyərlidir və hər bir hakim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Daha sonra sədr Fərhad Abdullayev Konfransda iştirak edən qonaqları salamlayaraq qeyd edib ki, bu il mayın 10-da Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 ili tamam oldu. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə Ulu Öndərin 100 illik yubileyi münasibətilə 2023-cü ilin Azərbaycan Respublikasında “Heydər Əliyev İli” elan olunması Ümummilli Liderin əziz xatirəsinə əbədi ehtiramın ən bariz nümunəsidir.

Sədr dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin xalqımız və dövlətimiz qarşısındakı əvəzolunmaz xidmətlərindən biri olan uğurlu dövlət quruculuğu prosesinin əsasının qoyulması haqqında söhbət açdı. Qeyd edilib ki, həmin proses çərçivəsində ən əlamətdar hadisələrdən biri 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının qəbul edilməsi idi.

Referendum yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkəmizdə demokratik, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına və hüquq sisteminin müasir tələblərə uyğun formalaşmasına geniş imkanlar açdı.

Vurğulanıb ki, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsini dövlətin ali məqsədi elan etmiş Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi, Əsas Qanunda təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının dövlət tərəfindən müdafiə olunması məqsədilə 14 iyul 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi yaradılmışdır.

Qeyd edilib ki, müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyasının müəllifi olan Ulu Öndər Heydər Əliyevin ən böyük arzusu tarixi torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi və doğma Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası idi. Ümummilli Liderin bu arzusu və vəsiyyətini onun siyasi kursunun layiqli davamçısı, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Müzəffər Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyev və onun rəhbərliyi ilə igid Azərbaycan ordusu yerinə yetirdi. 44 günlük Qarabağ müharibəsi nəticəsində dövlətimizin ərazi bütövlüyü bərpa edildi və bayrağımız doğma yurdumuzda – Şuşada qürurla dalğalandırıldı.

Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün təmin olunması xalqımızın çoxəsrlik tarixində hər zaman mühüm yer tutacaq. Bu gün işğaldan azad olunan ərazilərin bərpa və yenidənqurma prosesi yüksək səviyyədə və sürətlə həyata keçirilir. Bərpa və yenidənqurma prosesi dövlətimiz qarşısında duran ən vacib və prioritet istiqamət olmaqla daim Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyevin diqqət mərkəzindədir.

Xüsusilə vurğulanmışdır ki, işğal altındakı torpaqlarımızın azad olunması ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsi işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda da bərpa edildi. Bu gün 30 ilə yaxın öz yurdlarından məcburi köçürülmüş vətəndaşlarımızın Əsas Qanunda təsbit edilmiş bir sıra hüquqlarının, o cümlədən sərbəst hərəkət etmək, özünə yaşayış yeri seçmək, təhlükəsiz yaşamaq kimi hüquqlarının tam şəkildə təmin edilməsinə zəmin yaranır.

Sədr Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətindən danışaraq qeyd etdi ki, Konstitusiya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətləri

məhz Konstitusiyada öz əksini tapıb. Ölkənin Əsas Qanunu Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti üçün fundamental hüquqi baza qismində çıxış edir.

Odur ki, Konstitusiya Məhkəməsi insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı öz missiyasını həyata keçirərkən ilk növbədə Konstitusiya müddəalarını, orada əks olunan dəyər və prinsipləri rəhbər tutur.

Məhz Əsas Qanunun normalarına istinad edilməsi insan hüquq və azadlıqlarının daha effektiv və səmərəli müdafiəsi üçün təminat yaradır.

Sədr Fərhad Abdullayev bildirib ki, Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyət göstərdiyi 25 il ərzində 545 qərar və 160 qərardad qəbul edib. Hüquqi dövlət quruculuğuna öz töhfəsini vermiş həmin qərar və qərardadlarda Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş mühüm hüquqi mövqelər öz əksini tapıb.

Qeyd edilib ki, Məhkəmə keçən dövr ərzində hüquq və azadlıqların müdafiəsi üzrə fəaliyyətini daim təkmilləşdirmiş və beynəlxalq təcrübəni, o cümlədən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnu, həmçinin “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiya və ona dair Protokolları tətbiq etməyə çalışmışdır.

Eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başladığı dövrdən xarici ölkələrin Konstitusiya nəzarəti orqanları ilə, habelə beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi önəm vermişdir.

Daha sonra təbircə iştirak edən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi sədrinin birinci müavini Əli Hüseynli, Ədliyyə naziri Fikrət Məmmədov, Ali Məhkəmənin sədri İnam Kərimov, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) Səbinə Əliyeva, Baş prokurorun müavini Heydər Məmmədov və Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağirov təbrik nitqləri ilə çıxış ediblər.

Konfransın praktiki hissəsində Türkiyə Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Zühtü Arslan “Fərdi şikayət: Türkiyədə son inkişaf”, Serbiya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Snejana Markoviç “Əsas konstitusiya prinsiplərinin müdafiəsində Konstitusiya Məhkəməsinin rolu”, Qazaxıstan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin

Sədri xanım Elvira Azimova “Qanunun aliliyi və insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə öhdəliklərə əməl olunmasına konstitusiya nəzarətinin səmərəliliyi” Albaniya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Holta Zaçay “Albaniya Konstitusiya Məhkəməsi məhkəmə islahatları və konstitusiya dəyişiklikləri fonunda – əldə edilmiş nəticə”, Bolqarıstan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri xanım Pavlina Panova “Ənənə və tərəqqi arasında tarazlıq”, Qırğız Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Emil Oskonbayev “Konstitusiya nəzarəti orqanının məhkəmə fəallığının qanunvericiliyin inkişafına təsiri”, İndoneziya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Anvar Usman “İndoneziyada qanunvericiliyin inkişafına töhfə verilməsində insan hüquqlarının və qanunun aliliyinin rolu”, Özbəkistan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Sədri Mirza Ulugbek Abdusalomov “Özbəkistanda konstitusiya islahatı və konstitusiya nəzarətinin inkişafının yeni mərhələsi”, Belarus Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Hakimi xanım Alla Bodak “Konstitusiya nəzarəti: qanunvericiliyin konstitusiyalaşdırılması”, Rusiya Federasiyası Konstitusiya Məhkəməsinin Hakimi Qadis Hacıyev “Rusiya Federasiyası qanunvericiliyinin konstitusiya əsaslarının formalaşdırılmasında Konstitusiya Məhkəməsinin iştirakı”, Bakı Dövlət Universitetinin Əmək və Ekologiya hüququ kafedrasının müdiri Alış Qasımov “Əmək məzuniyyətlərinin hüquqi tənzimlənməsi: mövcud boşluqlar və onların Konstitusiya normalarının şərhə vasitəsilə aradan qaldırılması” və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Hakimi Rövşən İsmayılov “Konstitusiya nəzarəti orqanlarının təcrübəsində qanunların Konstitusiyaya uyğun təfsiri” mövzular üzrə çıxış edərək, təmsil etdikləri ölkələrdə konstitusiya ədalət mühakiməsi sahəsində mövcud olan təcrübəni təqdim etmişlər.

Təqdim edilmiş məruzələrdən sonra müzakirələr və geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Tədbirin sonunda sədr Fərhad Abdullayev yekun nitqi ilə çıxış edərək konfransın gedişatında müxtəlif aktual mövzulara toxunaraq, səmərəli fikir mübadiləsi aparmağa nail olduğunu bildirib.

Qeyd edilib ki, müxtəlif hüquq sistemlərinə malik ölkələrin öz təcrübələrinin bölüşdüyü bugünkü konfransda maraqlı müzakirələr aparıldı, konstitusiya hüququnun müxtəlif sahələri, xüsusilə də Konstitusiya Məhkəməsinin qərarlarında formalaşdırdığı hüquqi mövqelər və konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericilikdə boşluqların aradan qaldırılması, onun inkişafı ilə bağlı maraqlı fikirlər ifadə edildi.

Sədr xüsusilə vurğuladı ki, Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyevin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı olması hər zaman məhkəmələrin müstəqil və şəffaf fəaliyyətinə, qərəzsiz şəkildə qərarların qəbul edilməsinə imkan yaradır. Öz növbəsində Konstitusiya Məhkəməsi də fəaliyyət göstərdiyi müddət ərzində ilk əvvəl Ulu Öndər Heydər Əliyevin, bu gün isə möhtərəm cənab Prezidentin dəstəyini hər zaman hiss edib. Bu dəstək əlbəttə ki, qürurverici olmaqla yanaşı, eyni zamanda olduqca böyük məsuliyyət deməkdir. Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi hər zaman üzərinə düşən bu məsuliyyətli missiyanı layiqincə yerinə yetirməyə çalışır.

Bununla da, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunan “Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı” mövzusunda beynəlxalq konfrans işini başa çatdırıb.

Tədbirdən sonra Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan Konstitusiya Məhkəmələrinin sədrlərinin Türk Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Konfransının (TDKYK) çərçivəsində işçi iclası keçirilmiş, konstitusiya ədalət mühakiməsi sahəsində məhkəmə-hüquq əməkdaşlıq məsələləri müzakirə edilmişdir.

Xarici dövlətlərin Konstitusiya Məhkəmələrinin nümayəndə heyətləri səfər çərçivəsində həmçinin Azərbaycanın zəngin tarixi və mədəniyyəti ilə tanış olacaqlar.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 128-ci
maddəsinin “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”
Azərbaycan Respublikası Qanununun 100, 101-ci maddələri
və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual
Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsi ilə əlaqəli
şəkildə şərh edilməsinə dair**

17 yanvar 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva (məruzəçi-hakim), Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorğusu əsasında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 128-ci maddəsinin “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 100, 101-ci maddələri və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim H.Əfəndiyevanın məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovanın və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdiri H.M.Seyidin və mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət prosesi kafedrasının müdiri F.Abbasovanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) ünvanladığı sorğuda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 128-ci maddəsinin “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanun) 100, 101-ci maddələri və Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 53.1.5-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, qüvvədə olan qanunvericilikdə hakimlərin toxunulmazlığını müəyyən edən hüquqi müddəalar ümumi xarakter daşıyır və hakimlərin toxunulmazlığının sərhədləri müddət baxımından qeyri-müəyyəndir. Belə ki, həm cinayət başında yaxalanma zamanı, həm də digər hallarda hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının (bundan sonra – Məhkəmə-Hüquq Şurası) razılığının alınması tələb olunur.

Bundan əlavə, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsinə müvafiq olaraq, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində təqib olunan şəxsin toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsi və ya xarici dövlət tərəfindən verilməsi məsələsinin qanunla müəyyən olunmuş qaydada qoyulması cinayət təqibi üzrə icraatın dayandırılması əsaslarına

aid edilmişdir. Məcəllənin 53.3.4-cü maddəsinə əsasən, şəxsin toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun təqdimatı cinayət təqibi üzrə icraatın dayandırılmasına əsasdır. Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.6-cı maddəsinə əsasən, icraatın dayandırılmasına əsas verən səbəblər aradan qalxanadək cinayət təqibi üzrə icraat dayandırılmış qalır. Bu səbəblər aradan qalxdıqdan sonra prokurorun, müstəntiqin və ya məhkəmənin qərarı ilə cinayət təqibi üzrə icraat təzələnilir.

Sorğuverənin qənaətinə görə, hakimin toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsi barədə Baş prokurorun təqdimatının təmin edilməməsi ilə əlaqədar icraatın dayandırılmasına əsas verən səbəbin aradan qalxmaması icraatın dayandırılmış olaraq qalması ilə nəticələnmə bilər. Bu zaman iş üzrə icraatın təzələnməsi “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 113-cü maddəsinə uyğun olaraq yalnız hakimin səlahiyyət müddətinin (uzadılmış səlahiyyət müddətinin) qurtarması, eləcə də səlahiyyətlərinə müvafiq əsaslarla vaxtından əvvəl xitam verilməsi hallarında (öz arzusu ilə vəzifəsindən çıxmaq barədə yazılı ərizə verdikdə, tutduğu vəzifə ilə bir araya sığmayan fəaliyyətlə məşğul olduqda, hakim vəzifəsinə namizədlər üçün müəyyən edilmiş tələblərə uyğun gəlmədiyi aşkar edildikdə və s.) mümkün olacaqdır ki, belə olan halda səlahiyyətlərinə xitam verilmiş hakimin toxunulmazlıq hüququnun olduğu səlahiyyətli dövrü ərzində törətdiyi əmələ görə cinayət-prosessual qanunvericiliyinə uyğun olaraq cinayət təqibinin həyata keçirilməsi üçün Məhkəmə-Hüquq Şurasından müvafiq razılığın alınmalı olub-olmaması, yəni sözügedən Qanunun 101-ci maddəsində müəyyən edilmiş prosedurlara riayət edilib-edilməməsi ilə bağlı məsələ sual doğurur.

Sorğuverən hesab edir ki, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 101-ci maddəsinin mövcud redaksiyasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsinin düzgün tətbiqində yarada biləcəyi çətinliklər, habelə beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və təhlil edilməsi nəticəsində müəyyən olunanlar nəzərə alınmaqla, hakimlərin toxunulmazlığının müddət sərhədlərinin, yəni səlahiyyət müddətinin bitməsi və ya digər əsaslara görə hakim vəzifəsində fəaliyyətinə xitam verilmiş şəxslər barəsində hakim vəzifəsində işlədikləri müddətdə

törətdikləri əməllərə görə cinayət təqibinin xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi məqsədilə Konstitusiyanın 128-ci maddəsinin “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 100, 101-ci maddələri və Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə zərurət vardır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı aşağıdakıların qeyd olunmasını vacib hesab edir.

Konstitusiyanın 127-ci maddəsinin I və III hissələrinə əsasən, hakimlər müstəqildir, yalnız Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanunlarına tabedirlər və səlahiyyətləri müddətində dəyişilməzdir. Hər hansı bir şəxs tərəfindən və hər hansı bir səbəbdən bilavasitə, yaxud dolayı yolla məhkəmə icraatına məhdudiyət qoyulması, qanuna zidd təsir, hədə və müdaxilə edilməsi yolverilməzdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısıdır (Konstitusiyanın 8-ci maddəsinin IV hissəsi).

“Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 8-ci maddəsinə görə, ədalət mühakiməsi hakimlərin müstəqilliyi təmin edilməklə, heç bir məhdudiyət qoyulmadan, faktlara əsasən, qərəzsiz, ədalətlə və qanunlara müvafiq həyata keçirilir.

Hakimlərin müstəqilliyi prinsipi bütövlükdə məhkəmə sisteminin müstəqilliyinin vacib elementi olmaqla, hakimiyyət bölgüsü, qanunun aliliyi, ədalət, insan hüquqlarının təmin edilməsi prinsiplərinin realizəsinə yönəlmiş mühüm təminatlardan biridir. Demokratik cəmiyyətdə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təsbit və təmin edilməsində dövlətin xüsusi publik marağı mövcud olur.

“İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsi məhkəmənin hakimiyyətin digər qollarından, həmçinin tərəflərdən müstəqil olmasını tələb edir. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) Campbell və Fell Birləşmiş Krallığa qarşı iş üzrə 1984-cü il 28 iyun tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, məhkəmənin “müstəqil” olub-olmamasının müəyyən edilməsi üçün aşağıdakı meyarlar nəzərdən keçirilməlidir:

– hakimlərin təyin edilməsi qaydası və hakimlərin səlahiyyət müddəti;

– hakimlərə təzyiqlərin yolverilməzliyinə dair təminatların mövcudluğu;

– məhkəmənin zahiri müstəqilliyi.

“Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri”nin “Müstəqillik” adlanan bölməsinin preambulasına əsasən, məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi qanunçuluğun və işin məhkəmədə ədalətli həll edilməsinin əsasını təşkil edir. Bu baxımdan, hakim məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi prinsipini şəxsi və institusional aspektlərdə həyata keçirməlidir.

“Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 100-cü maddəsinin ikinci hissəsinə müvafiq olaraq, hakimlərin müstəqilliyi onların səlahiyyətli dövründə siyasətsizləşdirilməsi, dəyişilməzliyi və toxunulmazlığı ilə, vəzifəyə təyin olunmasının, məsuliyyətə cəlb edilməsinin, vəzifədən kənarlaşdırılmasının və səlahiyyətlərinə xitam verilməsinin məhdudlaşdırılması ilə, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqil fəaliyyət göstərməsi və ədalət mühakiməsinin qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilməsi ilə, məhkəmə icraatına hər hansı şəxs tərəfindən məhdudiyyət qoyulmasının və müdaxilə edilməsinin yolverilməzliyi ilə, hakimlərin şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi yolu ilə həyata keçirilir və onlara vəzifələrinə uyğun maddi və sosial təminatlar verilir.

Ədalət mühakiməsinin publik hüquqi məqsədlərinin hakimlər tərəfindən realizə edilməsini nəzərə alaraq qanunverici onlara münasibətdə xüsusi təminatlar müəyyən edir. Digər şəxslərlə müqayisədə hakimə daha yüksək təminatları müəyyənləşdirməklə dövlət nəticə etibarilə hakimin fəaliyyətini xüsusi dəyərləndirir, məhkəmə hakimiyyətinin rolunu, müstəsna əhəmiyyətini və nüfuzunu etiraf edir.

Beləliklə, məhkəmənin müstəqilliyinin müstəsna publik əhəmiyyətinə xüsusi önəm verərək, qanunverici onun təmin olunmasının siyasi, iqtisadi və hüquqi mexanizmlərini müəyyən etmişdir.

Siyasi təminatlara hakimlərin heç bir başqa seçkili və təyinatlı vəzifə tuta bilməməsi, siyasi fəaliyyətlə məşğul və siyasi partiyalara üzv ola bilməməsi kimi qadağalar aiddir. Bununla məhkəmə qərarlarının hakimlərin siyasi baxışlarından və siyasi məqsədəmüvafiqlikdən müstəqilliyi təmin olunur.

İqtisadi təminatlara dövlət tərəfindən hakimlərin maddi və sosial təminatı məsələlərinin hakimlərin yüksək statusuna uyğun səviyyədə həll edilməsi aiddir.

Hüquqi təminatlara hakimlərin dəyişilməzliyi, təyin edilməsi, vəzifədən kənarlaşdırılması və səlahiyyətinə xitam verilməsinin xüsusi qaydaları, təhlükəsizliyi, intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsinin qaydaları, toxunulmazlığı və s. aiddir.

Sorğuda qaldırılan məsələ məhkəmənin müstəqilliyinin hüquqi təminatı olan hakimlərin toxunulmazlığı ilə bağlı olduğundan, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bu təminatın bəzi xüsusiyyətlərini qeyd etməyi vacib hesab edir.

Qeyd olunduğu kimi, Konstitusiyanın 128-ci maddəsi ilə təsbit edilmiş hakimlərin toxunulmazlığı onların hüquqi statusunun və fəaliyyətlərinin vacib təminatlarından olmaqla, onları hər hansı təsir, təzyiq və təqiblərdən qorumaq məqsədini daşıyır.

Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin “Hakimlər haqqında: müstəqillik, səmərəlilik və məsuliyyət” adlanan Tövsiyəsində qeyd edilmişdir ki, hakimlərin toxunulmazlığı onların maraqlarına xidmət edən bir üstünlük və ya imtiyaz deyil, qanunun aliliyinin təmin edilməsi, müstəqil və qərəzsiz ədalət mühakiməsini arzulayan şəxslərin maraqları naminə mövcud olan bir mexanizmdir.

Hakimlərin toxunulmazlığı müxtəlif hüquq münasibətləri sahəsində realizə olunur ki, burada üç əsas istiqaməti qeyd etmək olar:

1. maddi-hüquqi toxunulmazlıq – hakimlərin mülki-hüquqi məsuliyyətinin hədlərinin müəyyən edilməsini;
2. funksional toxunulmazlıq – hakimlərin səlahiyyətləri çərçivəsində həyata keçirdikləri fəaliyyətə görə hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməsinin yolverilməzliyini;
3. prosesual toxunulmazlıq – hakimin inzibati və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin, qətimkan tədbirlərinin seçilməsinin, habelə hakimlər barəsində istintaq hərəkətlərinin aparılmasının xüsusi qaydalarını ehtiva edir.

Maddi-hüquqi toxunulmazlıq ilə əlaqədar qeyd edilməlidir ki, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 101-ci maddəsinin on birinci hissəsinə görə, məhkəmə səhvləri nəticəsində proses iştirakçısına, yaxud işdə iştirak edən şəxsə

dəymiş ziyana görə hakimlər öz xüsusi əmlakları ilə məsuliyyət daşıyırlar. Bu ziyan qanunla müəyyən olunmuş hallarda və qaydada dövlət tərəfindən ödənilir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 29 noyabr 1985-ci il tarixli 40/32 sayılı Qətnaməsi ilə təsdiq edilmiş “Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinin əsas prinsiplərinin” 16-cı maddəsinə uyğun olaraq, daxili qanunvericilikdə hər hansı intizam qaydaları, şikayət etmək hüququ və ya dövlət tərəfindən kompensasiyanın ödənilməsi nəzərdə tutulmaqla, hakimlər öz vəzifə səlahiyyətlərini həyata keçirərkən yol verdikləri səhvlər nəticəsində yaranan maddi ziyana münasibətdə immunitetə malik olmalıdırlar.

Avropa Məhkəməsinin bir sıra qərarlarında ifadə edilən hüquqi mövqeyə əsasən, hakimlərin toxunulmazlığı ədalət mühakiməsinin lazımı səviyyədə həyata keçirilməsi kimi qanuni məqsəd daşıyır... Bu, imkan verir ki, hakimlər öz səlahiyyətlərini tam müstəqil, qərarların çıxarılması zamanı diskresiyaları ziyanın dəyməsi ilə nəticələnersə məsuliyyətin yaranmasından qorxmayaaraq həyata keçirsin. Nəhayət, bu, hakimlərə diqqətlərinin qərardan narazı qalan tərəflərin davamlı iddialarına yayındırmadan, vəzifələrinin icra edilməsinə yönəldilməsinə imkan verir (Gryaznov Rusiyaya qarşı iş üzrə 2012-ci il 12 iyun tarixli Qərar və s.)

Funksional toxunulmazlığa gəlicə, bu institut hakimin diskresiyasına görə, yəni işə baxılması nəticəsində gəlidiyi nəticəyə və ifadə etdiyi mövqeyinə görə hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməsini qadağan edir.

“Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunda hakimlərin funksional toxunulmazlığı ilə bağlı müddəa nəzərdə tutulmasa da, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanun) 16.10-cu maddəsinə görə, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Konstitusiya Məhkəməsindəki fəaliyyətinə, səsverməyə, söylədiyi fikrə görə hüquqi məsuliyyətə cəlb oluna bilməz, ondan bu hallarla əlaqədar izahat, ifadə tələb edilə bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Konstitusiyanın 128-ci maddəsi ilə təsbit olunmuş toxunulmazlıq bütün hakimlərə münasibətdə funksional

toxunulmazlıq təminatını ehtiva edir və bu növ toxunulmazlıq hakimlərin səlahiyyətlərinə xitam verildikdən sonra da davam edir.

Əks yanaşma funksional toxunulmazlıq institutunun məqsəd və hüquqi funksiyasına zidd olmaqla, Konstitusiya və müvafiq qanunvericilik normaları ilə təsbit edilmiş təminatların “xəyali” xarakter daşmasına, nəticədə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinə xələl gətirilməsinə səbəb ola bilər.

Belə ki, funksional toxunulmazlığın məqsədi hakimlər tərəfindən fəaliyyətləri çərçivəsində ifadə edilmiş mövqelərə görə gələcəkdə təqib olunmayacaqlarına güvənərək, hər hansı kənar təzyiqlərə məruz qalmadan, müstəqil, qərəzsiz və şəffaf qərarların qəbulunun təmin edilməsidir.

Bununla belə, hakimlərin bilə-bilə ədalətsiz qərar qəbul etməsi sübuta yetirilərsə (prosesual təminatlara əməl edilməsi şərti ilə), o cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilər. Bu halda, hakim fəaliyyəti zamanı qərarlarında ifadə etdiyi mövqeyinə görə deyil, məhz belə qərarın qəbul edilməsi vaxtı törətdiyi cinayətkar əmələ görə məsuliyyətə cəlb olunur. Belə ki, bilə-bilə ədalətsiz hökm, qətnamə, qərardad və qərar çıxarma Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 295-ci maddəsinə əsasən cinayət məsuliyyətini yaradır.

Bununla əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu onu da qeyd etməyi zəruri hesab edir ki, Cinayət Məcəlləsinin 295-ci maddəsinin dispozisiyasında yer alan “bilə-bilə” ifadəsi həmin cinayət tərkibinin zəruri əlamətini təşkil edir və hakim ədalətsiz qərarın çıxarılmasına görə yalnız bunun qəsdən edildiyi sübut olunduğu təqdirdə cinayət məsuliyyəti daşır.

Belə yanaşma beynəlxalq sənədlərdə də ifadə edilmişdir. Belə ki, Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinin yuxarıda qeyd edilən Tövsiyəsinin 68-ci bəndinə əsasən, alçaq niyyətlə törədilən hallar istisna olmaqla, iş baxılarkən hakim tərəfindən qanunun şərh, faktların və ya sübutların qiymətləndirilməsi cinayət məsuliyyətinə əsas ola bilməz.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu onu da xüsusilə vurğulayır ki, hakimlərin toxunulmazlığı onların cinayət qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş əməllərin törədilməsinə görə məsuliyyətdən azad edilməsi və ya cəzalandırılmamış qalmasının əsası kimi qiymətləndirilə bilməz. Burada məqsəd

hakimlərin müstəqilliyinin təmin edilməsi üçün onların təzyiq və təsirlərdən müdafiə edilməsi ilə cəzanın qaçılmazlığı prinsipi (ubi culpa est, ibi poena subesse debet) arasında ədalətli balansın əldə olunmasıdır.

Məhz bu səbəbdən də qanunvericilikdə hakimin toxunulmazlığının götürülməsi ilə bağlı müvafiq qaydalar (prosesual toxunulmazlıq) nəzərdə tutulmuşdur. Hakimin prosesual toxunulmazlığından irəli gələn qaydalara riayət edilmədən onun barəsində cinayət qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş əmələ görə cinayət təqibinin həyata keçirilməsi yolverilməzdir.

Belə ki, Konstitusiyanın 128-ci maddəsinin II hissəsinə uyğun olaraq, hakim cinayət məsuliyyətinə yalnız qanunda nəzərdə tutulan qaydada cəlb oluna bilər.

Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 11.3-cü maddəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasının hakimləri barəsində cinayət təqibinin xüsusiyyətləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, bu Məcəllə və Azərbaycan Respublikasının digər qanunları ilə müəyyən edilir.

“Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Qanunun 101-ci maddəsinə görə, cinayət başında yaxalanması halları istisna olunmaqla, hakim tutula və ya həbs edilə, şəxsi axtarış və müayinəyə məruz qala, Məhkəmə-Hüquq Şurasının razılığı olmadan barəsində cinayət təqibi həyata keçirilə bilməz. Hakimi cinayət başında tutmuş cinayət təqibi orqanı bu barədə dərhal Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna məlumat verir. Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsi üçün əsaslar müəyyən etdikdə dərhal Məhkəmə-Hüquq Şurasına bu barədə təqdimat verir. Məhkəmə-Hüquq Şurası hakimin tutulduğu andan 24 saat müddətində onun barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə dair təqdimata Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun və ya onun müavininin iştirakı ilə baxır, həmin təqdimatın təmin və ya rədd edilməsi haqqında qərar qəbul edir. Bu qərar dərhal Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna təqdim edilir. Məhkəmə-Hüquq Şurasının razılığı olduqda cinayət başında tutulmuş hakim barəsində cinayət təqibi Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosesual qanunvericiliyinə uyğun olaraq davam etdirilir. Belə razılıq olmadıqda cinayət başında tutulmuş hakim dərhal azad edilir. Digər hallarda

hakim haqqında cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun təqdimatına daxil olduğu gündən 72 saat müddətində baxılır. Məhkəmə-Hüquq Şurasının razılığı olduqda hakim barəsində cinayət təqibi Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin hakiminin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin mümkünlüyü ilə bağlı isə qanunverici tərəfindən daha mürəkkəb, ikipilləli prosedur nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Qanuna görə, Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz, tutula və ya həbs edilə bilməz, onun barəsində məhkəmə qaydasında inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq edilə bilməz, axtarısa və gətirilməyə məruz qala bilməz, şəxsi müayinə edilə bilməz. Konstitusiya Məhkəməsi hakiminin cinayət başında yaxalanması halları istisna olunmaqla, cinayət və ya inzibati xəta törətməkdə şübhə edilən şəxs qismində tutulmuş Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi şəxsiyyəti müəyyənləşdirildikdən sonra dərhal azad edilməli və bu barədə Konstitusiya Məhkəməsinə, habelə Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroruna yazılı məlumat verilməlidir. Konstitusiya Məhkəməsi hakiminin hərəkətlərində cinayət əməlinin əlamətləri olduqda, o, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 128-ci maddəsinin IV və V hissələrində nəzərdə tutulmuş qaydada vəzifədən kənarlaşdırıla bilər. Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi vəzifədən kənarlaşdırıldıqdan sonra Konstitusiya Məhkəməsinin razılığı olduqda, Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun qərarına əsasən Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna və həbs edilə bilər (16.2-16.4 və 16.7-ci maddələr).

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5-ci maddəsinə müvafiq olaraq, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsində təqib olunan şəxsin toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsi məsələsi qanunla müəyyən olunmuş qaydada qoyulduqda cinayət təqibi üzrə icraat dayandırılır. Həmin Məcəllənin 53.3.4-cü maddəsinə görə, cinayət təqibi üzrə icraatın dayandırılması üçün şəxsin toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun təqdimatı olmalıdır. İcraatın dayandırılmasına

əsas verən səbəblər aradan qalxanadək cinayət təqibi üzrə icraat dayandırılmış qalır. Bu səbəblər aradan qalxdıqdan sonra prokurorun, müstətiqin və ya məhkəmənin qərarı ilə cinayət təqibi üzrə icraat təzələnilir (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.6-cı maddəsi).

Sorğuda müvafiq razılığın alınmadığı təqdirdə cinayət təqibi üzrə icraatın dayandırılmış qalması və yalnız hakim sərəhiyyət və müddəti bitdikdən sonra davam etdirilməsi ilə bağı qaldırılan məsələ ilə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu, ilk növbədə, Baş prokurorun hakimin toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsinə dair təqdimatına baxılması üzrə Məhkəmə-Hüquq Şurasının qəbul etdiyi qərarın və Konstitusiya Məhkəməsinin hakiminin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə razılığın verilməsinə dair Konstitusiya Məhkəməsinin Qərarının hüquqi təbiətinə nəzər salmağı vacib hesab edir.

“Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Qanun) 1-ci maddəsinə əsasən, Məhkəmə-Hüquq Şurası Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin təşkilinin, hakimlərin və məhkəmə sisteminin müstəqilliyinin təmin edilməsi... və hakimlərlə bağı digər məsələləri sərəhiyyəti daxilində həll edən, məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə funksiyalarını həyata keçirən orqandır.

Həmin Qanunun 11.0.12-ci maddəsinə müvafiq olaraq, Məhkəmə-Hüquq Şurası hakimlərin sərəhiyyətlərinə xitam verilməsi və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi barədə müraciətlərə baxır. “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Qanunun 12.0.9-cu maddəsinə əsasən, hakimlər barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq vermək Məhkəmə-Hüquq Şurasının hüququdur. Hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Baş prokurorunun təqdimatının təmin və ya rədd edilməsi haqqında qərar qəbul edilərkən səsvermədə Məhkəmə-Hüquq Şurasının yalnız hakim üzvləri iştirak edirlər. Məhkəmə-Hüquq Şurasının bu məsələ üzrə qəbul edilən qərarı qətidir (17.4-cü maddə).

“Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Qanunun 18.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, həmin Qanunun 17.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş (hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməsi barədə Azərbaycan Respublikası

Baş prokurorunun təqdimatının təmin edilməsi və ya rədd edilməsi haqqında) qərardan şikayət verilə bilməz.

Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin IX hissəsinə görə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi öz səlahiyyətlərinə aid edilən məsələlərə dair qərarlar qəbul edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı Azərbaycan Respublikası ərazisində məcburi qüvvəyə malikdir.

Qanunvericilik normalarının əlaqəli təhlili belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilib-verilməməsinə dair qərarın düzgün olması prezumpsiyası mövcuddur.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Konstitusiya Məhkəməsinin və ya Məhkəmə-Hüquq Şurasının hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsi məqsədi ilə toxunulmazlıq hüququndan məhrum edilməsinə dair Baş prokurorun təqdimatının rədd edilməsi üzrə qərarı, həmin hakimin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini birdəfəlik istisna edən akt xarakterini daşıyır və onun cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini səlahiyyətlərinə xitam verilənə qədər təxirə salan akt kimi qiymətləndirilə bilməz.

Əks halda, hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinin mümkünlüyünü Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Konstitusiya Məhkəməsinin razılıq qərarından asılı edən qayda onların toxunulmazlığının prosessual hüquqi təminatı və müstəqilliyini təmin edən səmərəli vasitə kimi öz əhəmiyyətini itirmiş olar.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu onu da qeyd etməyi vacib hesab edir ki, hakimin toxunulmazlığının götürülməsi məsələsi həll olunarkən, hakimlərin müstəqilliyinin təmin edilməsi və cəzanın qaçılmazlığı prinsipləri arasında tarazlığın təmin edilməsi bu barədə qərar qəbul edəcək orqanların vəzifəsini təşkil edir.

Burada xüsusilə vurğulanmalıdır ki, həm Məhkəmə-Hüquq Şurası, həm də Konstitusiya Məhkəməsi cinayət təqibi ilə hakimin fəaliyyəti arasında əlaqənin olub-olmaması, həmin cinayət təqibinin hakimin fəaliyyətinə təsir etmə vasitəsi kimi çıxış edib-etməməsini qiymətləndirməklə cinayət təqibinin həyata keçirilməsinin mümkünlüyü üzrə yekun nəticəyə gəlməlidir.

Qeyd edildiyi kimi, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.6-cı maddəsinə əsasən, icraatın dayandırılmasına əsas verən səbəblər aradan qalxanadək cinayət təqibi üzrə icraat dayandırılmış qalır. Lakin burada nəzərə almaq lazımdır ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Konstitusiya Məhkəməsinin cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılığın verilməməsi barədə qərarı qəti hüquqi nəticələr yaratmaqla cinayət təqibinin həyata keçirilməsini istisna edir. O da qeyd olunmalıdır ki, hakimin toxunulmazlığının götürülməsi barədə təqdimatın verilməsi səbəbindən dayandırılmış icraat yalnız cinayət təqibinə xitam verilməsi məqsədi ilə təzələyə bilər.

Bununla belə, qüvvədə olan cinayət-prosessual qanunvericiliyində müvafiq orqan tərəfindən hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməməsi barədə qərarın qəbul edilməsi cinayət təqibini istisna edən hallar sırasında göstərilməmişdir. Odur ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu cinayət-prosessual qanunvericiliyinə müvafiq əlavələrin edilməsinin Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunmasını məqsədmüvafiq hesab edir.

Eyni zamanda, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu onu da qeyd etməyi vacib hesab edir ki, hakimlik dövründə törədilən, lakin onun səlahiyyətlərinə xitam verildikdən sonra aşkar edilən cinayət əməlinə görə sabiq hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsi məsələsi yarandığı hallarda (funksional toxunulmazlıq ilə bağlı hallar istisna olmaqla), onun barəsində cinayət təqibi ümumi əsaslarla cinayət-prosessual qanunvericiliyinə əsasən həyata keçirilir və bu zaman Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Konstitusiya Məhkəməsinin razılığı tələb olunmur. Belə ki, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, hakimin toxunulmazlığının, o cümlədən prosesual toxunulmazlığının məqsədi hakimin fəaliyyətinin kənar təzyiq və təsirlərdən müdafiə edilməsi, bununla da müstəqilliyinin təmin edilməsidir. Səlahiyyət müddəti bitmiş hakimin isə artıq belə təzyiq və təsirlərdən müdafiəyə ehtiyacı olmur.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Konstitusiyanın 128-ci maddəsinin II hissəsinin mənasına görə, Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Konstitusiya Məhkəməsinin cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməməsinə

(təqdimatın rədd edilməsinə) dair qərarı hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsini istisna edir;

– bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınaraq, Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Konstitusiya Məhkəməsinin hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməməsinə (təqdimatın rədd edilməsinə) dair qərarı əsasında Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5 və 53.3-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş qaydada dayandırılmış cinayət təqibi üzrə icraata xitam verilməsinin tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunmalıdır;

– Cinayət Məcəlləsinin 295-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş bilə-bilə ədalətsiz hökm, qətnamə, qərardad və qərar çıxarma halları istisna olmaqla, hakim həm səlahiyyəti dövründə, həm də səlahiyyətinə xitam verildikdən sonra fəaliyyətinə, qəbul etdiyi qərarlarda ifadə etdiyi mövqelərə, səsverməyə, söylədiyi fikrə görə hüquqi məsuliyyətə cəlb oluna, ondan bu hallarla əlaqədar izahat, ifadə tələb edilə bilməz;

– hakimin səlahiyyətlərinə xitam verildikdən sonra aşkar edilən, lakin onun səlahiyyəti dövründə törədilən cinayət əməlinə görə (funksional toxunulmazlıq ilə bağlı hallar istisna olmaqla) sabiq hakim barəsində cinayət təqibi ümumi əsaslarla cinayət-prosessual qanunvericiliyinə əsasən həyata keçirilir və bu zaman Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Konstitusiya Məhkəməsinin razılığı tələb olunmur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 128-ci maddəsinin II hissəsinin mənasına görə, Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməməsinə (təqdimatın rədd edilməsinə) dair qərarı hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsini istisna edir.

2. Bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınaraq, Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakim barəsində cinayət təqibinin həyata keçirilməsinə razılıq verilməməsinə (təqdimatın rədd edilməsinə) dair qərarı əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 53.1.5 və 53.3-cü maddələri ilə nəzərdə tutulmuş qaydada dayandırılmış cinayət təqibi üzrə icraata xitam verilməsinin tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə olunsun.

3. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 295-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş bilə-bilə ədalətsiz hökm, qətnamə, qərardad və qərar çıxarma halları istisna olmaqla, hakim həm səlahiyyəti dövründə, həm də səlahiyyətinə xitam verildikdən sonra fəaliyyətinə, qəbul etdiyi qərarlarda ifadə etdiyi mövqelərə, səsverməyə, söylədiyi fikrə görə hüquqi məsuliyyətə cəlb oluna, ondan bu hallarla əlaqədar izahat, ifadə tələb edilə bilməz.

4. Hakimin səlahiyyətlərinə xitam verildikdən sonra aşkar edilən, lakin onun səlahiyyəti dövründə törədilən cinayət əməlinə görə (funksional toxunulmazlıq ilə bağlı hallar istisna olmaqla) sabiq hakim barəsində cinayət təqibi ümumi əsaslarla Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyinə əsasən həyata keçirilir və bu zaman Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasının və ya Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin razılığı tələb olunmur.

5. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

6. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

7. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 128 Конституции
Азербайджанской Республики в связи со статьями
100, 101 Закона Азербайджанской Республики «О судах
и судьях» и статьей 53.1.5 Уголовно-процессуального
кодекса Азербайджанской Республики**

17 января 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой (судья-докладчик), Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,
в соответствии с частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 32 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании запроса, Прокуратуры Азербайджанской Республики рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании статьи 128 Конституции Азербайджанской Республики в связи со статьями 100, 101 Закон Азербайджанской Республики «О судах и судьях» и статьей 53.1.5 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи У.Эфендиевой по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов начальника управления по правовому обеспечению и вопро-

сам прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики А.Османовой, и заведующего отделом государственного строительства, административного и военного законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики Х.М.Сейида и специалиста председателя уголовной коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики Х. Насибова рассмотрел и обсудил мнение председателя коллегии, мнение эксперта-, заведующей кафедрой уголовного процесса юридического факультета Бакинского государственного университета, Ф.Аббасовой материалы дела, изучив и обсудив Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

УСТАНОВИЛ:

В запросе, адресованном в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), Прокуратура Азербайджанской Республики попросила дать толкование статьи 128 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция) в связи со статьями 100,101 Закона Азербайджанской Республики «О судах и судьях» (далее – Закон «О судах и судьях») и статьей 53.1.5 Уголовно-процессуального кодекса.

В запросе указано, что правовые нормы, определяющие неприкосновенность судей в действующем законодательстве, носят общий характер, а границы неприкосновенности судей являются неопределенными по срокам. Так, для осуществления уголовного преследования в отношении судьи как при задержании его с поличным, так и в других случаях, требуется получения согласия Судебно-правового совета Азербайджанской Республики (далее – Судебно-правовой совет).

Кроме того, в соответствии со статьей 53.1.5 Уголовно-процессуального кодекса производство по уголовному преследованию может быть приостановлено, если в порядке, установленном законом, встал вопрос о лишении права на неприкосновенность или о выдаче иностранным государством лица, подвергнутого преследованию за совершение дея-

ния, предусмотренного уголовным законом. Согласно статье 53.3.4 Кодекса представление Генерального прокурора Азербайджанской Республики о лишении лица права на неприкосновенность служит основанием для приостановления уголовного преследования. В соответствии со статьей 53.6 Уголовно-процессуального кодекса производство по уголовному преследованию остается приостановленным до устранения всех причин, являющихся основанием к его приостановлению. После устранения этих причин производство по уголовному преследованию возобновляется по постановлению прокурора, следователя или суда.

По заключению запросодателя, не устранение причины, служащей основанием для приостановления производства в связи с неудовлетворением представления генерального прокурора о лишении судьи права на неприкосновенность может повлечь за собой оставление производства приостановленным. При этом в соответствии со статьей 113 Закона «О судах и судьях» возобновление производства по делу возможно только в случаях истечения срока полномочий судьи (продленного срока полномочий), а также в случаях досрочного прекращения полномочий по соответствующим основаниям (при подаче письменного заявления об отставке по собственному желанию, при занятии деятельностью, несовместимой с занимаемой должностью, при выявлении несоответствия требованиям, определенным к кандидатам на должность судьи и др.) для осуществления уголовного преследования в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством за деяние, совершенное судьей, полномочия которого прекращены, в период действия права на неприкосновенность поэтому вопрос о том, следует ли получить соответствующее согласие судебного-правового совета то есть следует ли соблюдать процедуры, установленные статьей 101 упомянутого Закона.

Запросодатель считает, что с учетом сложностей, которые нынешняя редакция статьи 101 Закона «О судах и судьях» может создать для правильного применения статьи 53.1.5 Уголовно-процессуального кодекса, а также того, что установлено в результате изучения и анализа международной

практики в целях определения особенностей уголовного преследования в отношении лиц, деятельность которых на должности судьи прекращена в связи с завершением границ срока неприкосновенности, то есть срока полномочий или по другим основаниям, за деяния, совершенные в период работы в должности судьи, есть необходимость в толковании статьи 128 Конституции в связи со статьями 100, 101 Закона «О судах и судьях» и статьей 53.1.5 Уголовно-процессуального кодекса.

В связи с запросом Пленум Конституционного суда считает важным отметить следующее.

Согласно частям I и III статьи 127 Конституции, судьи независимы, подчиняются только Конституции и законам Азербайджанской Республики, несменяемы в течение срока своих полномочий. Прямое или косвенное ограничение судопроизводства с чьей-либо стороны и по какой-либо причине, незаконное воздействие угроза и вмешательство недопустимы.

Президент Азербайджанской Республики является гарантом независимости судебной власти (часть IV статьи 8 Конституции).

Согласно статье 8 Закона «О судах и судьях» правосудие осуществляется при обеспечении независимости судей без каких-либо ограничений, на основе фактов, беспристрастного и, справедливого рассмотрения дел и в соответствии с законом.

Принцип независимости судей, как важный элемент независимости судебной системы в целом, является одной из существенных гарантий, направленных на реализацию принципов разделения властей, законности, справедливости и обеспечения права человека. В демократическом обществе государство преследует особый публичный интерес в закреплении и обеспечении независимости судебной власти.

Статья 6 Конвенции «О защите прав человека и основных свобод» требует независимости суда от других ветвей власти, а также от сторон. Согласно правовой позиции, сформированной Европейским судом по правам человека (далее – Европейский суд) в Постановлении по делу Кэмпбелл и

Фелл против Соединенного Королевства от 28 июня 1984 г., при определении того, может ли суд считаться «независимым», необходимо рассмотреть следующие критерии:

- порядок назначения и срок полномочий судей;
- существование гарантий от давления на судей;
- внешние атрибуты независимости.

Согласно преамбуле раздела под названием «Независимость» «Бангалорских принципов поведения судей», независимость судебных органов является пред посыльной обеспечением правопорядка и основной гарантией и справедливого разрешения дела в суде. Следовательно судья должен отстаивать и претворить жизнь принцип независимости судебных органов в его индивидуальном и институциональном аспектах.

В соответствии с частью второй статьи 100 Закона «О судах и судьях» независимость судей обеспечивается деполитизированностью, несменяемостью и неприкосновенностью на период действия их полномочий, ограничениями при назначении на другую должность, при привлечении к ответственности, при лишении полномочий и отстранении от должности, независимостью функционирования судебной власти и предусмотренной законом процедурой осуществления правосудия законом, недопустимостью кем-либо устанавливать ограничения и вмешиваться в судопроизводство, обеспечением личной безопасности судей, и предоставлением материальных и социальных гарантий, соответствующих их должности.

Учитывая реализацию судьями публично-правовых целей правосудия законодатель устанавливает особые гарантии в отношении их. Устанавливая для судьи более высокие гарантии в сравнении с другими лицами, государство, таким образом дает особую оценку деятельности судьи, признает роль, исключительное значение и авторитет судебной власти.

Таким образом, придавая особый смысл исключительно публичному значению независимости суда, законодатель определил политические, экономические и правовые механизмы ее обеспечения.

Политические гарантии включают такие запреты, как невозможность занятия судьями никакой другой выборной или назначаемой должности, невозможность заниматься политической деятельностью и являться членами политических партий. Тем самым обеспечивается независимость судебных решений от политических взглядов судей и политической целесообразности.

К экономическим гарантиям относится решение государством вопросов материального и социального обеспечения судей на уровне, соответствующем высокому статусу судьи.

К правовым гарантиям относятся особые правила несменяемости, назначения, отстранения от должности и прекращения полномочий судей, их безопасность, правила привлечения к дисциплинарной ответственности, неприкосновенность и пр.

Поскольку поставленный в запросе вопрос касается неприкосновенности судей, что является правовой гарантией независимости суда, Пленум Конституционного суда считает важным отметить некоторые особенности этой гарантии.

Как уже упоминалось, неприкосновенность судей, закрепленная статьей 128 Конституции, являясь одной из важных гарантий их правового статуса и деятельности, направлена на защиту их от того или иного влияния, давления и преследования.

В Рекомендации Комитета министров Совета Европы «О судьях: независимость, эффективность и ответственность» отмечается, что неприкосновенность судей является не преимуществом или привилегией, служащей их интересам, а механизмом существующим для обеспечения верховенства права и в интересах лиц, желающих независимого и беспристрастного правосудия.

Неприкосновенность судей реализуется в сфере различных правоотношений, здесь можно отметить три основных направления:

1. материально-правовой иммунитет – определение пределов гражданско-правовой ответственности судей;

2. функциональный иммунитет – недопустимость привлечения судей к юридической ответственности за деятельность, осуществляемую ими в пределах своих полномочий;

3. Процессуальный иммунитет – включает в себя особые правила привлечения судьи к административной и уголовной ответственности, избрания меры пресечения, а также производства следственных действий в отношении судей.

Что касается материально-правового иммунитета следует отметить, что согласно части одиннадцатой статьи 101 Закона «О судах и судьях» судьи не несут личной имущественной ответственности за ущерб, нанесенный в результате судебных ошибок участнику процесса или лицу, принимавшему участие в рассмотрении дела. Данный ущерб возмещается государством в случаях и порядке, установленных законом.

В соответствии со статьей 16 «Основных принципов независимости судебных органов», утвержденных резолюцией организации Объединенных Наций от 29 ноября 1985 года номер 40/32, без ущерба для какой-либо дисциплинарной процедуры, или какого-либо права на обжалование или компенсацию со стороны государства, предусмотренных национальным законодательством, судьям следует пользоваться личным иммунитетом в связи с материальным ущербом, причиненным в результате ошибок, допущенных при осуществлении своих судебных функций.

Согласно правовой позиции, выраженной в ряде решений Европейского Суда, неприкосновенность судей имеет легитимную цель, такую как надлежащее осуществление правосудия... Это позволяет судьям осуществлять свои полномочия совершению независимо и в отсутствие, опасений за то, что использование своей дискреции при вынесении решений может повлечь их ответственность за причинение вреда. Наконец, это позволяет судьям сосредоточиться на исполнении своих обязанностей в отсутствие постоянного предъявления исков проигравшими сторонами (Постановление по делу «Грязнов против России» от 12 июня 2012 года и пр.).

Что же касается функционального иммунитета, то данный институт запрещает привлечение судьи к юридической

ответственности за дискрецию, то есть вывод, к которому он пришел в результате рассмотрения дела, и выраженную им позицию.

Хотя Закон «О судах и судьях» не предусматривает положения о функциональной неприкосновенности судей, тем не менее согласно статье 16.10 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде» (далее – «Закон о Конституционном суде»), судья Конституционного суда, не может быть привлечен к юридической ответственности за деятельность, голосование, высказанные мысли в конституционном суде, в связи с этими случаями у него не могут быть истребованы объяснения, показания.

Пленум Конституционного суда считает, что неприкосновенность, закрепленная статьей 128 Конституции, включает в себя гарантию функциональной неприкосновенности в отношении всех судей, причем данный вид неприкосновенности продолжается и после прекращения полномочий судьи.

Противоположный подход, противоречащий цели и правовой функции института функционального иммунитета, может привести к «мнимому» характеру гарантий, закрепленных Конституцией и соответствующими законодательными нормами, в результате чего будет подорвана независимость судебной власти.

Так, цель функционального иммунитета заключается в обеспечении принятия судьями независимых, беспристрастных и прозрачных решений, с уверенностью в том, что они не подвернутся в будущем преследованию тому или иному внешнему давлению за позиции, высказанные в рамках своей деятельности.

Однако, если будет доказано, что судья вынес заведомо неправосудное решение (при соблюдении процессуальных гарантий), он может быть привлечен к уголовной ответственности. При чем судья привлекается к ответственности не за позицию, выраженную им в своих решениях в период деятельности, а за преступное деяние, совершенное именно при вынесении такого решения. Таким образом, вынесение заведомо неправосудных приговора, решения, определения

и постановления влечет за собой уголовную ответственность на основании статьи 295 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс).

В связи с этим Пленум Конституционного Суда также считает необходимым отметить, что выражение «заведомо» в диспозиции статьи 295 Уголовного кодекса является необходимым признаком данного состава преступления, и судья привлекается к уголовной ответственности за вынесение неправосудного решения только в том случае, если доказано, что это сделано умышленно.

Такой подход выражен и в международных документах. Так, согласно пункту 68 вышеупомянутой Рекомендации Комитета министров Совета Европы, толкование судьей закона, оценка фактов или доказательств при рассмотрении дела не могут являться основанием для уголовной ответственности, за исключением случаев злого умысла.

Пленум Конституционного суда также особо подчеркивает, что неприкосновенность судей не может рассматриваться как основание для их освобождения от ответственности или оставления без наказания за совершение деяний, предусмотренных уголовным законодательством. Цель здесь заключается в достижении справедливого баланса между защитой судей от давления и влияния для обеспечения их независимости и принципом неотвратимости наказания (*ubi culpa est, ibi poena subesse debet*).

Именно поэтому в законодательстве предусмотрены соответствующие правила, связанные со снятием неприкосновенности (процессуальной неприкосновенности) с судьи. Без соблюдения правил, вытекающих из процессуального иммунитета судьи, осуществление в отношении его уголовного преследования за деяние, предусмотренное уголовным законодательством, недопустимо.

Так, в соответствии с частью II статьи 128 Конституции судья может быть привлечен к уголовной ответственности только в предусмотренном законом порядке.

Согласно статье 11.3 Уголовно-процессуального кодекса особенности уголовного преследования в отношении судей Азербайджанской Республики определяются Конституцией

Азербайджанской Республики, настоящим Кодексом и другими законами Азербайджанской Республики.

Согласно статье 101 Закона «О судах и судьях», за исключением случаев задержания на месте преступления, судья не может быть арестован или заключен под стражу, подвергнут обыску и личному досмотру, в отношении его не может осуществляться уголовное преследование без согласия Судебно-правового совета. Орган уголовного преследования, задержавший судью на месте преступления, немедленно информирует об этом генерального прокурора Азербайджанской Республики. При установлении генеральным прокурором Азербайджанской Республики оснований для уголовного преследования в отношении судьи он незамедлительно вносит представление об этом в Судебно-правовой совет. Судебно-правовой совет в течение 24 часов с момента задержания судьи рассматривает представление об осуществлении уголовного преследования в отношении его с участием генерального прокурора Азербайджанской Республики или его заместителя и принимает решение об утверждении или отклонении данного представления. Это решение незамедлительно представляется генеральному прокурору Азербайджанской Республики. С согласия Судебно-правового совета уголовное преследование в отношении судьи, задержанного на месте преступления, продолжается в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Азербайджанской Республики. При отсутствии такого согласия судья, задержанный на месте преступления, подлежит немедленному освобождению. В других случаях представление генерального прокурора Азербайджанской Республики о даче согласия на осуществление уголовного преследования рассматривается в течение 72 часов со дня поступления. С согласия Судебно-правового совета уголовное преследование в отношении судьи осуществляется в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Азербайджанской Республики.

Что касается возможности привлечения судьи Конституционного суда к уголовной ответственности, то законодатель предусмотрел более сложную двухступенчатую проце-

дуру. Так, согласно Закону «О Конституционном суде», судья Конституционного суда не может быть привлечен к уголовной ответственности, не может быть задержан или арестован, к нему не могут быть применены в судебном порядке меры административного взыскания, он не может быть подвержен обыску, приводу и личному досмотру за исключением случаев задержания судьи Конституционного суда на месте преступления. Судья Конституционного суда, задержанный в качестве подозреваемого в совершении преступления или административного проступка, после установления личности, должен быть немедленно освобожден, о чем в Конституционный суд, а также генеральному прокурору Азербайджанской Республики направляется письменное уведомление. При наличии в действиях судьи Конституционного суда признаков преступного деяния он может быть отстранен от должности в порядке, предусмотренном частями IV и V статьи 128 Конституции Азербайджанской Республики. После отстранения от должности судья Конституционного суда с согласия Конституционного суда и на основании постановления генерального прокурора Азербайджанской Республики может быть привлечен к уголовной ответственности и арестован в порядке, предусмотренном уголовно-процессуальным законодательством Азербайджанской Республики (статьи 16.2 -16.4 и 16.7).

В соответствии со статьей 53.1.5 Уголовно-процессуального кодекса производство по уголовному преследованию приостанавливается, если в порядке, установленном законом, встал вопрос о лишении права на неприкосновенность или о выдаче иностранным государством лица, подвергнутого преследованию за совершение деяния, предусмотренного уголовным законом. Согласно статье 53.3.4 данного Кодекса, для приостановления производства по уголовному преследованию необходимо наличие представления генерального прокурора Азербайджанской Республики о лишении лица права на неприкосновенность. Производство по уголовному преследованию остается приостановленным до устранения причин, являющихся основанием к его приостановлению. После устранения этих причин производство по уголовному

преследованию возобновляется по постановлению прокурора, следователя или суда (статья 53.6 Уголовно-процессуального кодекса).

Что касается поставленного в запросе вопроса об оставлении приостановленным производства по уголовному преследованию и продолжении его только после окончания срока полномочий судьи, в случае неполучения соответствующего согласия, Пленум Конституционного суда, прежде всего считает важным обратить внимание на правовую природу принимаемого Судебно-правовым советом решения по рассмотрению представления генерального прокурора о лишении судьи права на неприкосновенность и постановления Конституционного суда о даче согласия на привлечение судьи Конституционного суда к уголовной ответственности.

В соответствии со статьей 1 Закона Азербайджанской Республики «О Судебно-правовом совете» (далее – Закон «О Судебно-правовом совете»), Судебно-правовой совет является органом, решающим в пределах своих полномочий вопросы обеспечения организации судебной системы, независимости судей и судебной системы в Азербайджанской Республике и другие вопросы, связанные с судьями, осуществляющим функции самоуправления судебной власти.

В соответствии со статьей 11.0.12 данного Закона Судебно-правовой совет рассматривает обращения о прекращении полномочий судей и привлечении их к уголовной ответственности. Согласно статье 12.0.9 Закона «О Судебно-правовом совете», право дачи согласия на уголовное преследование в отношении судей принадлежит Судебно-правовому совету. В голосовании при принятии решения об удовлетворении или отклонении представления генерального прокурора Азербайджанской Республики о согласии на проведение уголовного преследования в отношении судьи участвуют только судьи, являющиеся членами Судебно-правового совета. Решение Судебно-правового совета по данному вопросу является окончательным (статья 17.4).

В соответствии со статьей 18.1 Закона «О Судебно-правовом совете» решение, предусмотренное статьей 17.4 данного Закона (об удовлетворении или отклонении представле-

ния генерального прокурора Азербайджанской Республики о согласии на проведение уголовного преследования в отношении судьи) обжалованию не подлежит.

Согласно части IX статьи 130 Конституции Конституционный суд Азербайджанской Республики принимает решения по вопросам, отнесенным к его ведению. Решения Конституционного суда Азербайджанской Республики имеют обязательную силу на всей территории Азербайджанской Республики.

Взаимосвязанный анализ законодательных норм позволяет прийти к такому выводу, что существует презумпция правильности решения о даче или об отказе в даче согласия на проведение уголовного преследования в отношении судьи.

На основании вышеизложенного, Пленум Конституционного суда считает, что решение Конституционного суда или Судебно-правового совета об отклонении представления генерального прокурора о лишении судьи права на неприкосновенность в целях осуществления в отношении его уголовного преследования носит характер акта раз и навсегда исключающего привлечение данного судьи к уголовной ответственности. При этом его не следует рассматривать как акт, отсрочивающий привлечение его к уголовной ответственности до прекращения полномочий.

В противном случае порядок, ставящий возможность осуществления уголовного преследования в отношении судьи в зависимость от согласительного решения Судебно-правового совета или Конституционного суда, утратил бы свое значение как процессуально-правовая гарантия их неприкосновенности и эффективное средство, обеспечивающее их независимость.

Пленум Конституционного суда также считает важным отметить, что при решении вопроса о снятии неприкосновенности судьи органы, которым предстоит принять решение об этом, обязаны обеспечить баланс между принципами обеспечения независимости судей и неотвратимости наказания.

Здесь следует особо подчеркнуть, что как Судебно-правовой совет, так и Конституционный суд должны прийти к окончательному выводу о возможности осуществления уго-

ловного преследования, оценив, имеется ли связь между уголовным преследованием и деятельностью судьи, выступает ли данное уголовное преследование в качестве средства воздействия на деятельность судьи.

Как уже отмечалось, согласно статье 53.6 Уголовно-процессуального кодекса производство по уголовному преследованию остается приостановленным до устранения всех причин, являющихся основанием к его приостановлению. Однако следует учесть, что решение Судебно-правового совета или Конституционного суда об отказе в выдаче согласия на осуществление уголовного преследования, создавая окончательные правовые последствия, исключает осуществление уголовного преследования. Следует также отметить, что производство, приостановленное в связи с внесением представления о снятии неприкосновенности судьи, может быть возобновлено только в целях прекращения уголовного преследования.

Вместе с тем, в действующем уголовно-процессуальном законодательстве принятие соответствующим органом решения об отказе в выдаче согласия на осуществление уголовного преследования в отношении судьи не отнесено к случаям, исключающим уголовное преследование. Поэтому Пленум Конституционного суда считает целесообразным рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики внести в уголовно-процессуальное законодательство соответствующие дополнения.

В то же время Пленум Конституционного суда считает важным отметить, что в случае, возникновения вопроса об осуществлении уголовного преследования в отношении бывшего судьи за преступное деяние, совершенное в период осуществления полномочий судьи, однако выявленным после прекращения его полномочий (за исключением случаев, связанных с функциональной неприкосновенностью), уголовное преследование в отношении его осуществляется на общих основаниях в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством, при этом не согласия Судебно-правового совета или Конституционного суда не требуется. То есть, как было отмечено выше, цель неприкосновенности,

в том числе процессуального иммунитета судьи, состоит в том, чтобы оградить деятельность судьи от постороннего давления и влияния и тем самым обеспечить его независимость. Судья, срок полномочий которого истек, больше не нуждается в защите от такого давления и влияния.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– согласно смыслу части второй статьи 128 Конституции, решение Судебно-правового совета или Конституционного суда об отказе в выдаче согласия на осуществление уголовного преследования (отклонении представления) исключает осуществление уголовного преследования в отношении судьи;

– следует рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики урегулировать прекращение производства по уголовному преследованию, приостановленному в порядке, предусмотренном статьями 53.1.5 и 53.3 Уголовно-процессуального кодекса на основании решения Судебно-правового совета или Конституционного суда об отказе в выдаче согласия (отклонении представления) на осуществление уголовного преследования в отношении судьи с учетом правовых позиций отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления;

– судья не может быть привлечен к юридической ответственности за свою деятельность, позиции, выраженные в принятых им решениях, голосование, высказанное мнение как в период полномочий, так и после их прекращения, у него не могут быть потребованы разъяснения, показания по этим фактам, за исключением случаев вынесения заведомо неправосудных приговора, решения, определения и постановления, предусмотренных статьей 295 Уголовного Кодекса;

– уголовное преследование в отношении бывшего судьи за преступное деяние, выявленное после прекращения полномочий судьи, однако совершенное в период его полномочий (за исключением случаев, связанных с функциональной неприкосновенностью), осуществляется на общих основаниях в соответствии с уголовно-процессуальным законода-

тельством, при этом согласия Судебно-правовой совета или Конституционного суда не требуется.

Руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики и статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде», Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Согласно смыслу части второй статьи 128 Конституции Азербайджанской Республики решение Судебно-правового совета Азербайджанской Республики или Конституционного суда Азербайджанской Республики об отказе в выдаче согласия на осуществление уголовного преследования (отклонении представления) исключает осуществление уголовного преследования в отношении судьи.

2. Рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики урегулировать прекращение производства по уголовному преследованию, приостановленному в порядке предусмотренном статьями 53.1.5 и 53.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, на основании решения Судебно-правового совета Азербайджанской Республики или Конституционного суда Азербайджанской Республики об отказе в выдаче согласия (отклонении представления) на осуществление уголовного преследования в отношении судьи, с учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления.

3. Судья не может быть привлечен к юридической ответственности за свою деятельность, позиции, выраженные в принятых им решениях, голосование, высказанное мнение, как в период полномочий, так и после их прекращения, у него не могут быть потребованы разъяснения, показания по этим фактам, за исключением случаев вынесения заведомо неправосудных приговора, решения, определения и постановления, предусмотренных статьей 295 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики.

4. Уголовное преследование в отношении бывшего судьи за преступное деяние, выявленное после прекращения полномочий судьи, однако совершенное в период его полномочий (за исключением случаев, связанных с функциональной неприкосновенностью), осуществляется на общих основаниях в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством Азербайджанской Республики, при этом согласия Судебно-правового совета Азербайджанской Республики или Конституционного суда Азербайджанской Республики не требуется.

5. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

6. Постановление опубликовать в газетах “Азербайджан”, “Республика”, “Халг газети”, “Бакинский рабочий” и “Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики”.

7. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair

2 fevral 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, konstitusiya məhkəmə icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılması ilə bağlı Azərbaycan Respublikası İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusu əsasında konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim İ.Nəcəfovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Aparatının Elmi-Analitik sektorunun müdiri M.Məmmədov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Sosial qanunvericilik şöbəsinin müdiri A.Vəliyevin, mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin mülahizələrini, ekspertlər Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Əmək və Ekologiya Hüququ kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru M.Əliyevin və həmin kafedranın müəllimi F.Əliyevanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) sorğu ilə müraciət edərək “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Əmək pensiyaları haqqında” Qanun) 9.6-cı maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13-cü maddəsinin I hissəsinə, 25-ci maddəsinə, 29-cu maddəsinin I və IV hissələrinə, 38-ci maddəsinin I və III hissələrinə, 149-cu maddəsinin I və III hissələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasını xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37.3.1-ci maddəsinə əsasən, yaşa görə əmək pensiyasının pensiya təyin olunan gündək qazanılmış sığorta hissəsi tam məbləğdə ödənilir. Pensiya təyin olunduqdan sonrakı dövr üzrə qazanılan sığorta və yığım hissələri üzrə pensiya kapitalının toplanması davam etdirilir və şəxslər işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdikdə, yaxud pensiya təyin olunduğu gündən sonra 6 il və daha çox işlədikdə həmin dövr üzrə sığorta və yığım hissələrinin hesablanmasında gözlənilən pensiya ödənişi müddəti aylarının sayı pensiyaçının pensiya yaşından sonra işlədiyi ayların miqdarı qədər, lakin 72 aydan artıq olmamaqla azaldılaraq əmək pensiyası yenidən hesablanır.

Sonrakı belə hesablamalar bu maddədə göstərilən şərt nəzərə alınmaqla hər növbəti 6 ildən bir həyata keçirilir.

Göründüyü kimi, qanunvericiliyin həmin norması bütün işləyən əmək pensiyaçılarına münasibətdə istisnasız olaraq əmək pensiyalarının yenidən hesablanması şərtlərini və qaydasını müəyyən etmişdir.

Həmin Qanunun 9.6-cı maddəsinə görə isə hərbi qulluqçulara əmək pensiyası hərbi xidmət dövründə deyil, hərbi xidmətdən buraxıldıqdan sonra təyin olunur. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyası sonuncu təminat xərçəliyinə görə yenidən hesablanmır. Bu kateqoriyadan olan şəxslərin əmək pensiyası yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə yenidən hesablanma bilər.

Sorğuverənin qənaətinə görə, göstərilən maddəyə əsasən hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının yalnız fərdi hesabında qeydə alınmış sığorta kapitalına görə pensiyasının yenidən hesablanması hüququ vardır. Bundan fərqli olaraq, ehtiyatda olub, başqa sahədə, yəni qeyri-hərbi, mülki sahədə çalışan və hərbi xidmətini davam etdirməyən pensiyaçılara münasibətdə isə sosial sığorta hesabındakı pensiya kapitalına görə pensiyaya əlavə hesablanma bilməz.

Sorğuverən hesab edir ki, qanunvericilikdə belə bir vəziyyətin mövcud olması hərbi qulluqçuların Konstitusiyada nəzərdə tutulmuş mülkiyyət, bərabərlik və sosial təminat hüquqlarını pozur, normalar arasında daxili uzlaşmanı istisna edərək, Konstitusiyanın 149-cu maddəsində ifadə olunmuş normativ hüquqi aktların haqq-ədalətə əsaslanması tələbinə cavab vermir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu, ilk növbədə, qeyd etməyi vacib hesab edir ki, Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) sorğusunda qaldırılan məsələlər hüquq tətbiqetmə təcrübəsinin vahidliyinin təmin edilməsinə, nəticədə hərbi qulluqçuların sosial təminatının yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin

edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Azərbaycan dövləti xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsi, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalır (Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin I hissəsi və 16-cı maddəsinin I hissəsi).

Əsas sosial-iqtisadi hüquqlardan biri olan sosial təminat hüququ Konstitusiyanın 38-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, hər kəsin sosial təminat hüququ vardır. Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir (Konstitusiyanın 38-ci maddəsinin I və III hissələri).

Sosial təminat hüququ qanunla müəyyən edilmiş hallarda və hədlərdə pensiya almaq hüququnu da ehtiva edir. Pensiya hüququ sosial təminatın tərkib hissəsi və onun qanunla müəyyən olunmuş ən mühüm formasıdır. Hər kəsin pensiya hüququ konstitusiya hüququ olan sosial təminat hüququnun subyektiv hüquq növü kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikasında pensiya təminatı sistemi sosial həmrəylik və sosial sığorta prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərir. Əmək pensiyaları haqqında qanunvericiliyin əsas məqsədi pensiya təminatı sistemində bu prinsiplərin gücləndirilməsində, qazanılan pensiya hüquqları ilə toplanılan sığorta vəsaitləri arasında tarazlaşdırma mexanizminin formalaşdırılmasında ifadə olunur.

Vətəndaşların əmək pensiyası hüquqlarının yaranmasının əsasları, bu hüquqların həyata keçirilməsi qaydaları və əmək pensiyası təminatı sistemi “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunla müəyyən edilmişdir.

Həmin Qanunun 1.0.1-ci maddəsinə əsasən, əmək pensiyası – bu Qanunla nəzərdə tutulmuş qayda və şərtlərlə müəyyən edilən və məcburi dövlət sosial sığortaolunanların onlara əmək pensiyası təyin olunduqdan əvvəl aldıkları əməkhaqqı və digər gəlirlərin, yaxud sığortaolunanların ölümü ilə əlaqədar onların ailə üzvlərinin itirdikləri gəlirlərin kompensasiyası məqsədilə vətəndaşlara aylıq pul ödənişidir.

Maddənin məzmunundan görüldüyü kimi, əmək pensiyası sığortaolunanın pensiya təyin edilməzdən əvvəl aldığı əmək

haqqı və digər gəlirlərinin kompensasiyası məqsədi ilə verilən pul ödənişidir.

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanuna əsasən, vətəndaşların əmək pensiyasının üç növü mövcuddur: yaşa, əlilliyə və ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası. Ümumi əsaslarla yaşa və əlilliyə görə əmək pensiyası hüququnun yaranması üçün əsas şərt müvafiq olaraq pensiya yaş həddinə çatma və ya əlillik dərəcəsinin olması ilə yanaşı minimum pensiya təyinatına imkan verən pensiya kapitalı və (və ya) minimum staj tələbini yerinə yetirməkdir. Ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası hüququnun yaranmasının əsas şərti isə vəfat etmiş ailə başçısının əmək qabiliyyətli yaşına uyğun minimum stajının olmasıdır (Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 1.0.1, 1.0.2, 1.0.5 və 20.14-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 15 may tarixli Qərarı).

Əmək pensiyaları sığortaolunanın fərdi hesabının sığorta hissəsində ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına qeydə alınmış və yığım hissəsində toplanmış vəsait – pensiya kapitalı əsasında müəyyən edilərək vətəndaşlara ödənilir.

Qeyd edilməlidir ki, fərdi hesab dedikdə, dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçotu həyata keçirən müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən hər bir sığortaolunana uçot dövründə daimi (dəyişməz) sosial sığorta nömrəsi ilə açılmış şəxsi hesab nəzərdə tutulur (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.7-ci maddəsi).

Pensiya kapitalı müvafiq olaraq fərdi hesabın sığorta hissəsində qeydə alınan və fərdi hesabın yığım hissəsində toplanan vəsaitlərin məbləğini nəzərdə tutur. Əmək pensiyasının sığorta hissəsi isə fərdi hesabın sığorta hissəsində qeydə alınmış pensiya kapitalının gözlənilən pensiya ödənişi müddətinin aylarının sayına nisbəti şəklində hesablanan məbləği ehtiva edir. Əmək pensiyasının yığım hissəsi dedikdə, fərdi hesabın yığım hissəsində toplanan pensiya kapitalının gözlənilən pensiya ödənişi müddətinin aylarının sayına nisbəti şəklində hesablanan məbləğ başa düşülür (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.10, 1.0.12 və 1.0.13-cü maddələri).

Gözlənilən pensiya ödənişi müddəti əmək pensiyasının sığorta və yığım hissələrinin hesablanmasında istifadə olunan göstərici olmaqla, mövcud qanunvericiliklə 144 ay (12 il) müddətində nəzərdə tutulmuşdur (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.14 və 45-ci maddələri).

Həmin Qanunun 1.0.15-ci maddəsinə əsasən, əmək pensiyasının müəyyən edilməsi dedikdə, əmək pensiyasının təyin edilməsi, onun məbləğinin yenidən hesablanması və əmək pensiyasının bir növündən digərinə keçid nəzərdə tutulur.

Əmək pensiyasının və əmək pensiyasına əlavənin ödənilməsi (çatdırılması) qaydalarına dair müddəalar “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37-ci maddəsində əks etdirilmişdir. Həmin Qanunun 37.3.1-ci maddəsinə əsasən, işləyən əmək pensiyaçılarına yaşa görə əmək pensiyasının pensiya təyin olunan günədək qazanılmış sığorta hissəsi tam məbləğdə ödənilir. Bu norma imperativ norma olmaqla, pensiyaçıların hansı sahədə – pensiya təyin edilməzdən əvvəl işlədiyi sahədə və ya hər hansı digər sahədə işləməsindən asılı olmayaraq pensiya təyin olunan günədək pensiyanın qazanılmış sığorta hissəsinin tam şəkildə ödənilməli olmasını təsbit edir.

Həmin maddədə pensiya təyin olunduqdan sonra işləyən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması qaydası da müəyyən edilərək göstərilmişdir ki, pensiya təyin olunduqdan sonrakı dövr üzrə qazanılan sığorta və yığım hissələri üzrə pensiya kapitalının toplanması davam etdirilir. İşləyən əmək pensiyaçısı işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdikdə, yaxud pensiyaçı işləməyə davam etdiyi təqdirdə hər 6 ildən bir həmin dövr üzrə sığorta və yığım hissələrinin hesablanmasında gözlənilən pensiya ödənişi müddəti aylarının sayı pensiyaçının pensiya yaşından sonra işlədiyi ayların miqdarı qədər, lakin 72 aydan artıq olmamaqla azaldılaraq əmək pensiyası yenidən hesablanır.

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37.3.1-ci maddəsinin qeyd edilən müddəələrindən aydın olur ki, qanunverici pensiya təyin olunduqdan sonra işləyən əmək pensiyaçılarına münasibətdə pensiyanın yenidən hesablanmasını sığorta və yığım hissələri üzrə pensiya kapitalının toplanması ilə əlaqələndirmiş, pensiya ödənişi müddəti aylarının sayının isə

pensiyaçının pensiya yaşından sonra işlədiyi ayların miqdarı qədər azaldılmaqla hesablandığını göstərmişdir.

Beləliklə, qanunverici göstərilən maddədə pensiyaya çıxmasına baxmayaraq, hər hansı sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən şəxslərin ödədikləri məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına pensiya kapitalının sığorta, habelə yığım hissələri üzrə toplanmanın davam etdiyini, həmin şəxsin sonradan işləməyən əmək pensiyaçısı kateqoriyasına keçdikdə və ya işləməyə davam etdiyi təqdirdə hər 6 ildən bir əmək pensiyalarının bu maddədə nəzərdə tutulmuş qaydada yenidən hesablanmalı olduğunu imperativ qaydada müəyyən etmişdir.

Nəzərə alınmalıdır ki, pensiya təminatı sisteminin hər bir iştirakçısının ödədiyi sığorta haqlarının onun alacağı pensiya məbləğinə mütənəsb olmasının təmin edilməsi qüvvədə olan pensiya qanunvericiliyinin əsas məqsədlərindən biridir. Qanunvericilikdə əmək pensiyalarının təyin edilməsi üçün müəyyən edilmiş zəruri şərtlərdən olan sığortaolunanın sığorta stajı əmək pensiyası hüququnun müəyyən edilməsi zamanı nəzərə alınan iş və ya digər fəaliyyət dövrləri ilə əlaqələndirilmiş və həmin iş dövrlərinin nəzərə alınması üçün məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi əsas şərt kimi təsbit edilmişdir (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.2 və “Sosial sığorta haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “Sosial sığorta haqqında” Qanun) 8-ci maddəsi).

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 8, 9 və 20-ci maddələrində bəzi kateqoriyadan olan şəxslərin əmək pensiyası hüququnun yaranmasında və hesablanmasında müəyyən güzəştlərin tətbiq olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin Qanunun 9-cu maddəsində güzəştli şərtlərlə əmək pensiyası hüququ olan şəxslər sadalanaraq, hərbi qulluqçular da (hərbi rütbələrdən məhrum edilmiş hərbi qulluqçular və müddətli həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçuları istisna olmaqla) belə hüquqa malik şəxslərin dairəsinə aid edilmişdir. “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.3-cü maddəsinə görə, hərbi qulluqçular – Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrində və hərbi xidmət nəzərdə tutulmuş digər dövlət orqanlarında (dövlət orqanlarının strukturuna daxil olan qurumlarda) xidmət edən

hərbi rütbəli şəxslərdir. Hərbi qulluqçulara münasibətdə dövlət qarşısında xüsusi xidmətləri olan şəxs kimi həm pensiya yaş həddində, həm də pensiya məbləğində müəyyən güzəştlər tətbiq edilir.

Pensiya məbləğində müəyyən olunan güzəşt “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 20.14-cü maddəsinə uyğun olaraq əmək pensiyasına dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına qulluq stajına görə əlavələrin tətbiq edilməsini ehtiva edir.

Güzəştli şərtlərlə əmək pensiyasının təyin edilməsi zamanı şəxsin tutduğu vəzifədəki son 12 və ya 24 ayın və ya istənilən ardıcıl gələn 60 ay üzrə əmək haqqının yaxud dövlət məvacibinin orta aylıq məbləğinin (və ya son təminat xərcliyinin) 50-100 faiz həcmində onun pensiyasına qulluq stajına görə əlavə edilir.

Təminat xərcliyi dedikdə, hərbi qulluqçuların hərbi xidmətdən buraxıldığı günə aldıkları miqdarda (sonrakı artımlar da nəzərə alınmaqla) aylıq vəzifə maaşından, rütbə maaşından, xidmət illərinə görə əlavədən, ərzaq payı əvəzinə verilən pul kompensasiyasından, vəzifə maaşından hesablanan digər əlavələrdən (büdcədən kənar vəsaitlər hesabına hesablanan əlavələr və digər ödənişlər istisna olmaqla), artımlardan ibarət olan məbləğ başa düşülür (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.5-ci maddəsi).

Beləliklə, hərbi və xüsusi rütbəli şəxslərə ödənilən əmək pensiyası iki hissədən – sığorta hissəsindən və qulluq stajına görə əlavədən ibarətdir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavə onların son təminat xərcliyi əsasında təyin edilir və təminat xərcliyindəki sonrakı artımlar əmək pensiyasının müvafiq qaydada artmasına səbəb olur (“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 29.2-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, işləyən pensiyaçıların qulluq stajına görə əmək pensiyasına əlavələri almaq hüququ qanunla nəzərdə tutulmuş əlavə sosial təminatdır, onların alınması hüququ isə şəxs tərəfindən ödənilmiş sosial sığorta haqlarından deyil, onun müvafiq statusundan (dövlətlə xidməti və ya əmək münasibətlərinin mövcudluğundan) asılıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan

Respublikası Qanununun 37.3.4-cü maddəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 14 noyabr tarixli Qərarı).

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsində işə əmək pensiyası təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydası müəyyən edilmişdir. Qeyd edilən maddəyə əsasən, hərbi qulluqçulara əmək pensiyası hərbi xidmət dövründə deyil, hərbi xidmətdən buraxıldıqdan sonra təyin olunur. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçıların pensiyası sonuncu təminat xərcliyinə görə yenidən hesablanmır. Bu kateqoriyadan olan şəxslərin əmək pensiyası yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə yenidən hesablanma bilər.

Qeyd edilməlidir ki, Qanunun həm 9.6, həm də 37.3.1-ci maddələrinin müddəalarında pensiyaya çıxmış işləyən əmək pensiyaçıların pensiyasına əlavənin deyil, məhz əmək pensiyasının yenidən hesablanması nəzərdə tutulmuşdur.

“Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsinin məzmununa əsasən, əmək pensiyası təyin edilmiş hərbi qulluqçu hərbi xidmətini davam etdirdiyi təqdirdə onun əmək pensiyası yenidən son təminat xərcliyi nəzərə alınmaqla hesablanmayacaq.

Bu işə ondan irəli gəlir ki, pensiya təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçunun əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavənin yenidən son təminat xərcliyinə görə hesablanması, təminat xərcliyinin əvvəlkindən aşağı olduğu halda pensiyaçının pensiya məbləğinin azalmasına səbəb ola bilər.

Nəzərə alınmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 27 avqust tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Təminat xərcliyinin hesablanması, hərbi xidmət müddəti və təminat xərcliyi barədə məlumatların təqdim olunması Qaydaları”nın 9-cu hissəsinə də əsasən, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsinə uyğun olaraq, əmək pensiyası təyin edildikdən sonra yenidən hərbi xidmətə cəlb olunan hərbi rütbəli şəxs hərbi xidmətdən növbəti dəfə tərxis

edilərkən, Dövlət Sosial Müdafiə Fonduna ona dair yenilənmiş məlumat vərəqi göndərilir.

Lakin pensiya təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçuların təminat xərcliyindən məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ümumi qaydaya uyğun olaraq davam etdirildiyindən, qanunverici həmin şəxslərin əmək pensiyasının yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına əsasən yenidən hesablanmalı olduğunu müəyyən etmişdir.

Məlum olduğu kimi, əmək pensiyaları qanunvericiliyində şəxsin əmək pensiyasının hesablanması və ya yenidən hesablanması zamanı o vəsaitlər (və vəsaitlərdəki artımlar) nəzərə alınır ki, həmin şəxs:

– “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.1 və 1.0.5-ci maddələrinə uyğun olaraq bu vəsaitləri müvafiq olaraq pensiya təyin ediləndən əvvəl (əmək haqqı və dövlət məvacibinə münasibətdə) və ya xidmətdən buraxıldığı günə (təminat xərcliyinə münasibətdə) almış olsun;

– “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 1.0.2-ci maddəsinə görə həmin vəsaitlərdən məcburi dövlət sosial sığorta haqqı ödəmiş olsun.

Qeyd edilməlidir ki, “Sosial sığorta haqqında” Qanunun 12-ci maddəsi ilə hərbi qulluqçular və xüsusi rütbəli şəxslər də məcburi dövlət sosial sığortasına cəlb olunan şəxslər kateqoriyasına aid edilmişdir.

O da nəzərə alınmalıdır ki, “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 29.2-ci maddəsinə əsasən, əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra əmək fəaliyyətini davam etdirən pensiyaçıların pensiyası yenidən hesablanarkən pensiyanın sığorta hissəsindəki artım qədər qulluq stajına görə əmək pensiyasına əlavənin məbləği azaldılır.

Konstitusiyanın 25-ci maddəsinin I hissəsində təsbit olunmuş hamının qanun qarşısında bərabər olması prinsipi hüquqi dövlətin təməl prinsiplərindən hesab olunmaqla, məhz dövlət tərəfindən heç bir ayrı-seçkiliyə yol verilmədən hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verilməsini nəzərdə tutur. Pensiya təminatı sahəsində hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsində bütün növ ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına

təminat verən hüquq bərabərliyi prinsipi eyni kateqoriyaya aid olan şəxslərin pensiya hüququnun fərqləndirilməməsinə xidmət edir. Əks halda sosial təminat sahəsində qanunverici tərəfindən müəyyən olunmuş güzəştlərin eyni hüquqi vəziyyətdə olan şəxslərə eyni qaydada tətbiq edilməməsi sosial ədalətin və tarazlığın pozulmasına səbəb ola bilər.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğuda qeyd olunanlarla əlaqədar vurğulayır ki, əmək pensiyaları qanunvericiliyində pensiya təyin edildikdən sonra hərbi xidmətini davam etdirən hərbi qulluqçularla pensiya təyin edildikdən sonra digər sahədə fəaliyyətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının (keçmiş hərbi qulluqçuların) pensiya təminatında hər hansı qeyri-bərabərliyə yol verilmədən, hər iki kateqoriyadan olan şəxslərin pensiyasının yenidən hesablanması qaydası “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6 və 37.3.1-ci maddələri ilə tənzimlənmişdir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması müraciət edildiyi gündən “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə həyata keçirilir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavə onlar hərbi xidmətdən ilk dəfə tərxis olunarkən son təminat xərcliyinə əsasən müəyyən olunur;

– “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 37.3.1-ci maddəsi yaşa görə pensiya hüququ olan bütün şəxslərin, habelə güzəştli şərtlərlə pensiyaya çıxmış, lakin digər sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydasını müəyyən edir;

– “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.6-cı maddəsi Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsi, 25-ci maddəsi, 29-cu maddəsinin I və IV hissələri, 38-ci maddəsinin I və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VII və IX hissələrini, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında”

Azərbaycan Respublikası Qanununun 52, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Əmək pensiyası təyin olunduqdan sonra hərbi xidmətini davam etdirən əmək pensiyaçılarının pensiyasının yenidən hesablanması müraciət edildiyi gündən “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq yalnız fərdi hesablarında qeydə alınmış sığorta pensiya kapitalına görə həyata keçirilir. Hərbi qulluqçuların əmək pensiyasına qulluq stajına görə əlavə onlar hərbi xidmətdən ilk dəfə tərxis olunarkən son təminat xərcliyinə əsasən müəyyən olunur.

2. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 37.3.1-ci maddəsi yaşa görə pensiya hüququ olan bütün şəxslərin, habelə güzəştli şərtlərlə pensiyaya çıxmış, lakin digər sahədə əmək fəaliyyətini davam etdirən hərbi qulluqçuların pensiyasının yenidən hesablanması qaydasını müəyyən edir.

3. “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.6-cı maddəsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 13-cü maddəsinin I hissəsi, 25-ci maddəsi, 29-cu maddəsinin I və IV hissələri, 38-ci maddəsinin I və III hissələri, 149-cu maddəsinin I və III hissələri ilə ziddiyyət təşkil etmir.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar “Azərbaycan”, “Respublika”, “Xalq qəzeti”, “Bakinski raboçi” qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О проверке соответствия статьи 9.6 Закона
Азербайджанской Республики «О трудовых пенсиях»
части I статьи 13, статье 25, частям I и IV статьи 29,
частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149
Конституции Азербайджанской Республики**

2 февраля 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова (судья-докладчик) и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,
в соответствии с частью VII статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде” и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании запроса уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской Республики рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры конституционного производства, конституционное дело о проверке соответствия статьи 9.6 Закона Азербайджанской Республики «О трудовых пенсиях» части I статьи 13, статье 25, частям I и IV статьи 29, частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи И.Наджафова по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов –

заведующего научно-аналитическим сектором аппарата уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской Республики М.Мамедова и заведующего отделом социального законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики А.Велиева, специалиста Министерства труда и социальной защиты населения Азербайджанской Республики, мнения экспертов – профессора кафедры трудового и экологического права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора юридических наук М.Алиева и преподавателя данной кафедры Ф.Алиевой и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Уполномоченный по правам человека (омбудсмен) Азербайджанской Республики, обратившись с запросом в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд), попросил проверить соответствие статьи 9.6 Закона Азербайджанской Республики «О трудовых пенсиях» (далее – Закон «О трудовых пенсиях») части I статьи 13, статье 25, частям I и IV статьи 29, частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция).

В запросе указано, что в соответствии со статьей 37.3.1 Закона "О трудовых пенсиях" страховая часть трудовой пенсии по возрасту, накопленная до дня назначения пенсии, выплачивается в полном размере. Накопление пенсионного капитала по страховым и накопительным частям, заработанным в период после назначения пенсии, продолжается, и при переходе лиц в категорию неработающих трудовых пенсионеров или при отработке 6 и более лет со дня назначения пенсии производится перерасчет трудовой пенсии с сокращением числа месяцев ожидаемых пенсионных выплат в расчете страховой и накопительной частей в указанный период до количества месяцев, отработанных пенсионером после достижения пенсионного возраста, но не более чем на

72 месяца. Последующие такие расчеты производятся каждые 6 лет с учетом условия, указанного в настоящей статье.

Как видно, данная норма законодательства устанавливает условия и порядок перерасчета трудовых пенсий в отношении всех без исключения работающих трудовых пенсионеров.

Согласно статье 9.6 данного Закона, трудовая пенсия военнослужащим назначается не в период военной службы, а после увольнения с военной службы. Пенсия трудовых пенсионеров, продолжающих военную службу после назначения трудовой пенсии, не пересчитывается на основе последнего денежного довольствия. Трудовая пенсия лиц данной категории может быть пересчитана только на основании страхового пенсионного капитала, зарегистрированного на их индивидуальных счетах.

По мнению запросодателя трудовые пенсионеры, продолжающие военную службу, в соответствии с указанной статьей имеют право на перерасчет пенсии только по страховому капиталу, зарегистрированному на их индивидуальных счетах. В отличие от этого, в отношении пенсионеров, которые, находясь в запасе, работают в другой, то есть невоенной, гражданской сфере, и не продолжают военную службу, надбавка к пенсии не может быть начислена за счет пенсионного капитала на счете социального страхования.

Запросодатель считает, что наличие такой ситуации в законодательстве нарушает предусмотренные Конституцией права военнослужащих на собственность, равенство и социальное обеспечение, исключая внутреннее сочетание между нормами, не отвечает выраженному в статье 149 Конституции требованию о том, что нормативные правовые акты должны основываться на справедливости.

Пленум Конституционного суда в первую очередь считает важным отметить, что вопросы, поставленные в запросе уполномоченного по правам человека (омбудсмена) Азербайджанской Республики, направлены на обеспечение единообразия правоприменительной практики и, как следствие, улучшение социального обеспечения военнослужащих.

Пленум Конституционного суда в связи с запросом отмечает следующее.

Обеспечение прав и свобод человека и гражданина, достойного уровня жизни гражданам Азербайджанской Республики – высшая цель государства. Азербайджанское государство заботится о повышении благосостояния народа и каждого гражданина, его социальной защите и достойном уровне жизни (Часть I статьи 12 и часть I статьи 16 Конституции).

Право на социальное обеспечение, одно из основных социально-экономических прав, закреплено в статье 38 Конституции. Согласно данной статье, каждый имеет право на социальное обеспечение. Каждый имеет право на социальное обеспечение по достижении установленного законом возраста, в случае болезни, инвалидности, потери кормильца, утраты трудоспособности, нетрудоспособности, безработицы и в иных случаях, предусмотренных законом (части I и III статьи 38 Конституции).

Право на социальное обеспечение в случаях и в пределах, установленных законом, также включает право на пенсию. Пенсионное право является составной частью социального обеспечения и важнейшей его формой, установленной законом. Право каждого на пенсию выступает как субъективный вид права на социальное обеспечение, которое является конституционным правом.

Система пенсионного обеспечения в Азербайджанской Республике функционирует на основе принципов социальной солидарности и социального страхования. Основная цель законодательства о трудовых пенсиях выражается в укреплении этих принципов в системе пенсионного обеспечения, формировании механизма сбалансированности между заработанными пенсионными правами и накопленными страховыми средствами.

Основы возникновения прав граждан на трудовую пенсию, правила реализации этих прав и система трудового пенсионного обеспечения установлены Законом “О трудовых пенсиях”.

Согласно статье 1.0.1 данного Ракона, трудовая пенсия – ежемесячная денежная выплата гражданам в порядке и на условиях, предусмотренных настоящим Законом, в целях компенсации заработной платы и иных доходов, которые получали застрахованные по обязательному государственному

социальному страхованию до назначения им трудовой пенсии, либо доходов, утраченных в связи со смертью застрахованных членами их семей.

Как следует из содержания статьи, трудовая пенсия-это денежная выплата, предоставляемая в целях компенсации заработной платы и иных доходов, которые получали застрахованные до назначения пенсии.

На основании Закона "О трудовых пенсиях" существует три вида трудовых пенсий граждан: трудовая пенсия по возрасту, по инвалидности и в связи с потерей кормильца. Основным условием возникновения права на трудовую пенсию по возрасту и инвалидности на общих основаниях, наряду соответственно с достижением пенсионного возраста или наличием степени инвалидности, является выполнение требования пенсионного капитала и (или) минимального стажа, позволяющих назначить минимальную пенсию. Основным же условием возникновения права на трудовую пенсию по случаю потери кормильца является наличие у умершего кормильца минимального стажа, соответствующего его трудоспособному возрасту. (Постановление Пленума Конституционного суда "О толковании статей 1.0.1, 1.0.2, 1.0.5 и 20.14 Закона Азербайджанской Республики" О трудовых пенсиях" от 15 мая 2020 года).

Трудовые пенсии выплачиваются гражданам, будучи установлены на основе пенсионного капитала – средств, зарегистрированных в страховой части и накопленных в накопительной части индивидуального счета застрахованного за счет взносов, уплаченных на обязательное государственное социальное страхование.

Следует отметить, что под индивидуальным счетом подразумевается лицевой счет с постоянным (неизменным) номером социального страхования, открытый в учетный период на каждого застрахованного соответствующим органом исполнительной власти, осуществляющим персонифицированный учет в системе государственного социального страхования (статья 1.0.7 Закона "О трудовых пенсиях").

Под пенсионным капиталом соответственно подразумевается сумма средств, зарегистрированных в страховой части

индивидуального счета, и средств, накапливаемых в накопительной части индивидуального счета. Страховая часть трудовой пенсии представляет собой сумму, исчисляемую путем деления пенсионного капитала, зарегистрированного в страховой части индивидуального счета, на количество месяцев ожидаемого периода пенсионной выплаты. Под накопительной частью трудовой пенсии подразумевается сумма, исчисляемая путем деления пенсионного капитала, накапливаемого в накопительной части индивидуального счета, на количество месяцев ожидаемого периода пенсионной выплаты (статьи 1.0.10, 1.0.12 и 1.0.13 Закона “О трудовых пенсиях”).

Ожидаемый период пенсионной выплаты, являясь показателем, используемым для исчисления страховой и накопительной частей трудовой пенсии, предусмотрен действующим законодательством в течение 144 месяцев (12 лет) (статьи 1.0.14 и 45 Закона “О трудовых пенсиях”).

В соответствии со статьей 1.0.15 данного Закона под определением трудовой пенсии подразумевается назначение трудовой пенсии, перерасчет ее размера и перевод с одного вида трудовой пенсии на другой.

Положения о порядке выплаты (доставки) трудовой пенсии и надбавки к трудовой пенсии отражены в статье 37 Закона “О трудовых пенсиях”. В соответствии со статьей 37.3.1 данного Закона работающим трудовым пенсионерам страховая часть трудовой пенсии по возрасту, заработанная до дня назначения пенсии, выплачивается в полном размере. Эта норма, являясь императивной, устанавливает, что страховая часть пенсии, заработанная до дня назначения пенсии должна быть выплачена в полном объеме, независимо от того, в какой сфере трудились пенсионеры – в сфере, где они работали до назначения пенсии или в какой-либо другой сфере.

В данной статье также определен порядок перерасчета пенсии работающих трудовых пенсионеров после назначения пенсии, указано, что накопление пенсионного капитала по страховой и накопительной частям, заработанным в период после назначения пенсии, продолжается. При пере-

ходе работающего трудового пенсионера в категорию неработающего трудового пенсионера или при продолжении работы пенсионером трудовая пенсия пересчитывается каждые 6 лет с уменьшением количества месяцев ожидаемого периода пенсионной выплаты при расчете страховой и накопительной частей за этот период на величину месяцев, отработанных пенсионером после достижения пенсионного возраста, но не более чем на 72 месяца.

Из отмеченных положений статьи 37.3.1 Закона "О трудовых пенсиях" следует, что законодатель увязал перерасчет пенсии в отношении трудовых пенсионеров, работающих после назначения пенсии, с накоплением пенсионного капитала по страховой и накопительной частям, указав, что число месяцев срока выплаты пенсии исчисляется с уменьшением на количество месяцев, отработанных пенсионером после достижения пенсионного возраста.

Таким образом, законодатель в указанной статье устанавливает в императивном порядке, что пенсионный капитал продолжает накапливаться по страховым, а также накопительным частям за счет взносов на обязательное государственное социальное страхование, уплачиваемых лицами, продолжающими трудовую деятельность в той или иной сфере, несмотря на выход на пенсию, если данное лицо в дальнейшем перешло в категорию неработающего трудового пенсионера или продолжает работать, трудовые пенсии должны пересчитываться каждые 6 лет в порядке, предусмотренном настоящей статьей.

Следует учесть, что обеспечение пропорциональности страховых взносов, уплачиваемых каждым участником системы пенсионного обеспечения, сумме предстоящей пенсии является одной из основных целей действующего пенсионного законодательства. Страховой стаж застрахованного, являющийся одним из необходимых условий, установленных законодательством для назначения трудовых пенсий, связан с периодами работы или иной деятельности, учитываемыми при определении права на трудовую пенсию, и основным условием для учета этих периодов работы является уплата взносов по обязательному государственному соци-

альному страхованию (статья 1.0.2 Закона “О трудовых пенсиях” и статья 8 Закона Азербайджанской Республики “О социальном страховании” (далее – Закон «О социальном страховании»)).

Статьями 8, 9 и 20 Закона "О трудовых пенсиях" предусмотрено применение определенных льгот при возникновении и исчислении права на трудовую пенсию лиц отдельных категорий.

В статье 9 данного Закона перечислены лица, имеющие право на трудовую пенсию на льготных условиях, военнослужащие (за исключением военнослужащих, лишенных воинских званий, и военнослужащих срочной действительной военной службы), также отнесенные к кругу лиц, обладающих таким правом. Согласно статье 1.0.3 Закона “О трудовых пенсиях”, военнослужащие – лица с воинскими званиями, служащие в Вооруженных силах Азербайджанской Республики и иных государственных органах (структурах, входящих в состав государственных органов), где предусмотрена военная служба. В отношении военнослужащих как лиц, имеющих особые заслуги перед государством, применяются определенные льготы как в пределах пенсионного возраста, так и в размере пенсии.

Льгота, установленная в размере пенсии, предполагает применение надбавок к трудовой пенсии за выслугу лет за счет средств государственного бюджета в соответствии со статьей 20.14 Закона “О трудовых пенсиях”.

При назначении пенсии на льготных условиях к страховой части пенсии лица в зависимости от выслуги лет прибавляются 50-100% среднемесячной суммы заработной платы или государственного оклада (либо последнего денежного довольствия) за последние 12 месяцев или 24 месяца пребывания лица на занимаемой должности, либо за любые последовательно идущие 60 месяцев.

Под денежным довольствием подразумевается сумма в размере (учитывая последующие надбавки) получаемых военнослужащими до момента увольнения (при увольнении в запас или выходе в отставку из распоряжения, на день зачисления в распоряжение) с военной службы месячного

должностного оклада, оклада за звание, надбавок за выслугу лет, денежной компенсации за продовольственный паек, других исчисляемых из должностного оклада доплат, надбавок (за исключением надбавок, начисленных за счет внебюджетных средств, и других выплат) (статья 1.0.5 Закона "О трудовых пенсиях").

Таким образом, трудовая пенсия, выплачиваемая лицам, имеющим воинское и специальное звание, состоит из двух частей – страховой части и надбавки за выслугу лет. Надбавка к трудовой пенсии военнослужащих за выслугу лет назначается исходя из их последнего денежного довольствия, а последующее увеличение денежного довольствия способствует повышению в соответствующем порядке трудовой пенсии (статья 29.2 Закона "О трудовых пенсиях").

Согласно правовой позиции, сформулированной Пленумом Конституционного суда, право работающих пенсионеров на получение надбавок к трудовой пенсии за выслугу лет является предусмотренной законом дополнительной социальной гарантией, а право их получения зависит не от выплаченных лицом социальных страховых взносов, а от его соответствующего статуса (наличия служебных или трудовых отношений с государством) (Постановление Пленума Конституционного суда от 14 ноября 2014 года "О проверке соответствия статьи 37.3.4 Закона Азербайджанской Республики "О трудовых пенсиях" Конституции Азербайджанской Республики).

Статьей же.6 Закона "О трудовых пенсиях" установлен порядок перерасчета пенсии военнослужащих, продолжающих военную службу после назначения трудовой пенсии. Согласно указанной статье, трудовая пенсия военнослужащим назначается не в период военной службы, а после увольнения с военной службы. Пенсия трудовых пенсионеров, продолжающих военную службу после назначения трудовой пенсии, не пересчитывается на основании последнего денежного довольствия. Трудовая пенсия лиц данной категории может быть пересчитана только на основании страхового пенсионного капитала, зарегистрированного на личном счете.

Следует отметить, что положения статей как 9.6, так и 37.3.1 Закона предусматривают перерасчет именно трудовой пенсии, а не надбавки к пенсии работающих пенсионеров, вышедших на пенсию.

Согласно содержанию статьи 9.6 Закона "О трудовых пенсиях", в случае продолжения военнослужащим, которому назначена трудовая пенсия, военной службы, его трудовая пенсия не будет пересчитываться с учетом последнего денежного довольствия.

Это обусловлено тем, что перерасчет надбавки за выслугу лет к трудовой пенсии военнослужащего, продолжившего военную службу после назначения пенсии с учетом последнего денежного довольствия может привести к уменьшению размера пенсии пенсионера в случае, если денежное довольствие окажется ниже прежнего.

Следует учесть, что на основании части 9 «Правил расчета денежного довольствия и представления сведений о сроке военной службы и денежном довольствии», утвержденных постановлением Кабинета Министров Азербайджанской Республики от 27 августа 2007 года, и в соответствии со статьей 9.6 Закона "О трудовых пенсиях", при очередной демобилизации военнослужащего, вновь призванного на военную службу после назначения трудовой пенсии, обновленный информационный лист о нем в Государственный фонд социальной защиты населения не направляется.

Однако поскольку выплата взносов на обязательное государственное социальное страхование из денежного довольствия военнослужащих, продолжающих военную службу после назначения пенсии, продолжается на общих основаниях, законодатель установил, что трудовая пенсия этих лиц подлежит перерасчету только с учетом страхового пенсионного капитала на их индивидуальных счетах.

Как известно, законодательством о трудовых пенсиях предусмотрено, что при начислении или перерасчете трудовой пенсии лица средства (и надбавки к этим средствам) учитываются, если лицо:

– получает эти средства в соответствии со статьями 1.0.1 и 1.0.5 Закона "О трудовых пенсиях" соответственно до

назначения пенсии (в отношении заработной платы и государственного оклада) или в день увольнения со службы (в отношении денежного довольствия);

– выплачивает из этих средств взносы на обязательное государственное социальное страхование в соответствии со статьей 1.0.2 Закона "О трудовых пенсиях".

Следует отметить, что статьей 12 Закона "О социальном страховании" к категории лиц, подлежащих обязательному государственному социальному страхованию, отнесены также военнослужащие и лица, имеющие специальные звания.

Следует также учесть, что согласно статье 29.2 Закона "О трудовых пенсиях" при перерасчете пенсии пенсионерам, продолжающим трудовую деятельность после назначения трудовой пенсии, размер надбавки к трудовой пенсии по выслуге лет уменьшается в размере увеличения страховой части пенсии.

Принцип равенства всех перед законом, закрепленный в части I статьи 25 Конституции, являясь одним из основополагающих принципов правового государства, предусматривает именно гарантию со стороны государства равенства прав и свобод каждого без всякой дискриминации. Принцип равенства прав, гарантирующий исключение всех видов дискриминации при осуществлении прав и свобод в сфере пенсионного обеспечения, служит исключению дифференциации пенсионного права лиц, относящихся к одной и той же категории. В противном случае несоблюдение льгот, установленных законодателем в области социального обеспечения, в равном порядке в отношении лиц, находящихся в одинаковом правовом положении, может привести к нарушению социальной справедливости и баланса.

На основании вышеуказанного Пленум Конституционного суда в связи с отмеченным в запросе подчеркивает, что в законодательстве о трудовых пенсиях порядок перерасчета пенсий военнослужащих, продолжающих военную службу после назначения пенсии, и трудовых пенсионеров (бывших военнослужащих), продолжающих деятельность в иной сфере после назначения пенсии, регламентируется статьями

9.6 и 37.3.1 Закона “О трудовых пенсиях” без допущения какого-либо неравенства в пенсионном обеспечении обеих категорий.

Принимая во внимание вышеизложенное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– перерасчет пенсии трудовым пенсионерам, продолжающим военную службу после назначения трудовой пенсии, производится со дня обращения в соответствии с требованиями статьи 9.6 Закона «О трудовых пенсиях» только исходя из страхового пенсионного капитала, зарегистрированного на их индивидуальных счетах. Надбавка к трудовой пенсии военнослужащих за выслугу лет устанавливается на основании последнего денежного довольствия, назначенного при первом увольнении с военной службы;

– статья 37.3.1 Закона «О трудовых пенсиях» устанавливает порядок перерасчета пенсии для всех лиц, имеющих право на пенсию по возрасту, а также для военнослужащих, вышедших на пенсию на льготных условиях, но продолжающих трудовую деятельность в другой сфере;

– Статья 9.6 Закона «О трудовых пенсиях» не противоречит части I статьи 13, статье 25, частям I и IV статьи 29, частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149 Конституции.

Руководствуясь частями VII и IX статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 52, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Перерасчет пенсии трудовым пенсионерам, продолжающим военную службу после назначения трудовой пенсии, производится со дня обращения в соответствии с требованиями статьи 9.6 Закона Азербайджанской Республики «О трудовых пенсиях» только на основании страхового пенсионного капитала, зарегистрированного на их индивидуальных счетах. Надбавка к трудовой пенсии военнослужащих за выслугу лет устанавливается на основании последне-

го денежного довольствия, назначенного при первом увольнении с военной службы.

2. Статья 37.3.1 Закона Азербайджанской Республики «О трудовых пенсиях» устанавливает порядок перерасчета пенсии для всех лиц, имеющих право на пенсию по возрасту, а также для военнослужащих, вышедших на пенсию на льготных условиях, но продолжающих трудовую деятельность в другой сфере.

3. Статья 9.6 Закона Азербайджанской Республики «О трудовых пенсиях» не противоречит части I статьи 13, статье 25, частям I и IV статьи 29, частям I и III статьи 38, частям I и III статьи 149 Конституции Азербайджанской Республики.

4. Постановление вступает в силу со дня его опубликования.

5. Постановление опубликовать в газетах «Азербайджан», «Республика», «Халг газети», «Бакинский рабочий» и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики».

6. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 375.2-ci və
“İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun
48.1.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

11 fevral 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Balakən Rayon Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 375.2-ci və “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 48.1.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Balakən Rayon Məhkəməsinin hakimi Z.Tahirov və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqovun, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının sədri S.Hacıyevin, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi

R.Həsənovun, Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının baş direktoru R.Orucovun və Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının prezidenti Z.Nuriyevin mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru S.Süleymanlının rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Balakən Rayon Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 375.2-ci və “İpoteka haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun (bundan sonra – “İpoteka haqqında” Qanun) 48.1.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, “Texnikabank” Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin (bundan sonra – “Texnikabank” ASC) Zaqatala Regional filialı ilə Q.Arkişiyev arasında bağlanmış 14 may 2013-cü il tarixli kredit müqaviləsinə əsasən sonuncuya 24 ay müddətinə illik 22 faiz dərəcəsi ilə 11 000 manat məbləğində kredit verilmişdir.

Həmin kredit müqaviləsi üzrə öhdəliklərin icrasının təminatı olaraq X.Arkişiyevaya məxsus Balakən şəhəri Qafqaz küçəsi ev 10 ünvanında yerləşən fərdi yaşayış evi 14 may 2013-cü il tarixli ipoteka müqaviləsi ilə yüklü edilmişdir.

Q.Arkişiyev tərəfindən kredit müqaviləsi üzrə borcun banka qaytarılması təmin edilməmişdir.

Bu səbəbdən kreditor “Texnikabank” ASC-nin Ləğvedicisi təyin edilmiş Əmanətlərin Sığortalanması Fondu Q.Arkişiyevə, X.Arkişiyevaya və digərlərinə qarşı 15,998,84 manat kredit borcunun qaytarılması, tutmanın ipoteka predmetinə yönəldilməsi və sair tələbinə dair iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir.

Q.Arkişiyev və X.Arkişiyeva isə Mülki Məcəllənin 375.2-ci maddəsinə istinadən Balakən Rayon Məhkəməsinə müraciət edib “Texnikabank” ASC-nin Ləğvedicisi Əmanətlərin Sığortalanması Fondunun onlara qarşı qaldırdığı iddia üzrə iddia

müddətinin keçdiyini bildirərək iddianın təmin olunmaması, ipoteka predmeti olan X.Arkişiyevaya məxsus fərdi yaşayış evinin girovdan (ipotekadan) azad olunması barədə qətnamə qəbul edilməsini xahiş etmişlər.

Balakən Rayon Məhkəməsi tərəfindən işə baxılarkən əsas öhdəlik üzrə iddia müddətinin keçməsi ilə əlaqədar iddia rədd edilərkən əsas öhdəliyin təminatı olaraq yaranmış ipotekaya xitam verilib-verilməməsi məsələsi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində qeyri-müəyyənliyin və ikili yanaşmanın olduğu müəyyən edilmişdir. Mövcud yanaşmalardan birinə görə, Mülki Məcəllənin 375.2-ci maddəsi tətbiq edilərək iddia müddətinin keçməsi ilə bağlı iddia rədd edilərkən, tələb tutmanın ipoteka predmetinə yönəldilməsi hissəsində də təmin edilməməli və ipotekaya xitam verilməlidir. Bu mövqe tərəfdarlarının qənaətinə görə, ipoteka müqaviləsi əsas öhdəliyin icrasının təmin edilməsi üçün bağlandığından, əsas öhdəlik üzrə tələb iddia müddətinin keçməsi səbəbindən təmin edilmədikdə ipotekaya dair tələb də təmin edilə bilməz. Odur ki, ipotekaya xitam verilməli və ipoteka predmeti yüklülükdən azad edilməlidir.

Digər yanaşmaya görə, ipoteka öhdəliyi əsas öhdəliklə bağlı əlavə öhdəlik sayılır. Yalnız borc öhdəliyinin aradan qalxması halında əşya ipoteka yüklülüyündən azad edilə və ipotekaya xitam verilə bilər. Borc müqaviləsi üzrə iddia müddətinin keçməsi isə həmin müqavilə üzrə yaranmış öhdəliyi aradan qaldırmır. Vahid məhkəmə təcrübəsi məhz “İpoteka haqqında” Qanunun 48-ci maddəsinin tələbləri baxımından formalaşdırılmalıdır.

Belə ki, “İpoteka haqqında” Qanunun 48.1-ci maddəsinə əsasən, ipotekaya aşağıdakı hallarda xitam verilir:

- ipoteka saxlayan və ipoteka qoyan bu barədə razılığa gəldikdə;
- əsas öhdəliyə xitam verildikdə;
- tutmanın yönəldilməsi nəticəsində ipoteka predmeti satıldıqda;
- ipoteka predmeti məhv olduqda;
- bu Qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

Göründüyü kimi, qanunverici borc müqaviləsi üzrə iddia müddətinin keçməsinə ipotekaya xitam verən hallar sırasına daxil etməmişdir.

Göstərilənlərə əsasən müraciətdən iddia müddətinin keçməsi ilə əlaqədar ipotekaya xitam verilib-verilməməsi məsələsi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində ikili yanaşmalara son qoyulması, mülki məhkəmə icraatının səmərəliliyinin təmin edilməsi və vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək qərarına gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, müraciətin əsasını təşkil edən məsələ iddia müddətinin keçməsi ilə əlaqədar əsas öhdəlik üzrə tələb rədd edildiyi halda, əsas öhdəliyin təmini vasitəsi olaraq bağlanmış ipoteka müqaviləsinə xitam verilib-verilməməsi ilə bağlı olduğundan, ilk növbədə, iddia müddəti institutunun mahiyyətinə, qanunvericilikdə təsbit edilmə məqsədinə və yerinə yetirdiyi hüquqi funksiyaya aydınlıq gətirilməlidir.

Mülki Məcəllənin 372-ci maddəsinə əsasən, başqa şəxsdən hər hansı hərəkəti yerinə yetirməyi və ya yerinə yetirməkdən çəkinməyi tələb etmək hüququna müddət şamil edilir. Hüququ pozulmuş şəxsin iddiası ilə hüququn müdafiəsi üçün müddət iddia müddəti sayılır.

Göründüyü kimi, iddia müddəti institutu tələb haqlarına şamil olunmaqla mülki münasibət iştirakçılarında pozulmuş hüquqlarının məhkəmə vasitəsi ilə müdafiəsi (borclunun öhdəliyini icra etməyə məcbur edilməsi) imkanının müəyyən müddətlə (zaman kəsiyi) məhdudlaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, iddia müddəti institutu mülki dövriyyənin, hüquq münasibətlərinin müəyyənliyini və sabitliyini yaratmaq, onların iştirakçılarını intizamlandırmaq, hüquq münasibətlərinin subyektlərinin hüquq və qanuni maraqlarının müddət baxımından vaxtında müdafiəsini və bərpasını təmin etmək məqsədi daşıyır. Belə ki, pozulmuş hüquqların məcburi müdafiəsi üçün ağlabatan müddət məhdudiyətlərinin olmaması işin baxılması üçün əhəmiyyət kəsb edən sübutların toplanmasının və saxlanması üçün lazımlı olduğunu nəzərə almayan cavabdehlərin və üçüncü şəxslərin qanunla qorunan hüquq və maraqlarının pozulmasına gətirib çıxardı. Mübahisə tərəfinin

ərizəsi əsasında məhkəmə tərəfindən iddia müddətinin tətbiqi mülki mübahisə tərəflərini əsaslandırılmamış çəkişmələrdən qoruyur və eyni zamanda, onları öz hüquqlarını vaxtında həyata keçirmələrinə və müdafiəsinə məcbur edir (“Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2001-ci il 27 dekabr tarixli və “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 3 iyun tarixli Qərarlar).

İddia müddətinin məqsədi ilə bağlı İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Stanyo Belçikaya qarşı iş üzrə 2009-cu il 7 iyul tarixli Qərarında göstərmişdir ki, qanunvericilikdə müəyyən olunan iddia müddətinin məqsədi hüquqi müəyyənlikdir. Belə ki, potensial cavabdehləri vaxtı ötmüş tələblərdən qoruyur və məhkəmələri müəyyən zaman keçdikdən sonra qeyri-müəyyən və natamam sübutlara əsaslanmaqla qərar çıxarmaq zərurətindən azad edir.

Vurgulanmalıdır ki, iddia müddəti öhdəliyin aradan qalxması üçün hüquqi əsas deyildir, iddia müddətinin keçməsi öz-özlüyündə kreditorun tələb hüququnu aradan qaldırmır.

Məlum olduğu kimi, öhdəlik, mülki hüquq münasibətlərinin iştirakçıları olan kreditor və borclu arasında subyektiv mülki hüquq və vəzifələr yaradır. Öhdəliyə əsasən bir şəxs (borclu) başqa şəxsin (kreditorun) xeyrinə müəyyən hərəkəti etməlidir, məsələn, pul ödəməli, əmlak verməli, iş görməli, xidmətlər göstərməli və i.a. və ya müəyyən hərəkətdən çəkinməlidir, kreditorun isə borcludan vəzifəsinin icrasını tələb etmək hüququ vardır (Mülki Məcəllənin 385.1-ci maddəsi). Qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən öhdəliklərin mövcud olması hər hansı bir müddətlə məhdudlaşmır. Yəni müəyyən bir müddət üçün nəzərdə tutulmayan öhdəliklər hər hansı bir müddətin keçməsi səbəbilə aradan qalxmır. Bu səbəbdəndir ki, iddia müddəti keçmiş olsa da, tələb məhkəmədə baxılmağa qəbul edilir və məhkəmənin öz təşəbbüsü ilə deyil, yalnız mübahisə tərəfinin məhkəmə qərarı çıxarılanadək verdiyi ərizə əsasında tətbiq edilir. Mübahisə tərəfinin tətbiq edilməsi barədə ərizə verdiyi iddia müddətinin keçməsi məhkəmənin iddiadan imtina barəsində qərar çıxarması üçün əsasdır (Mülki Məcəllənin 375.1 və 375.2-ci maddələri).

İddia müddətinin keçməsi özlüyündə öhdəliyin xitamına səbəb olmadığından ki, Mülki Məcəllənin 383-cü maddəsinə əsasən, borclu və ya digər mükəlləfiyyətli şəxs vəzifəsini iddia müddəti bitdikdən sonra icra etmişsə, icra zamanı icra müddətinin bitdiyini bilməmiş olsa da, icra etdiyini geri tələb edə bilməz.

Qeyd edilənlərlə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun L.İ.Binnətovanın şikayəti üzrə 2008-ci il 8 may tarixli Qərarında formalalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən, iddia etmək hüququ iddianı təqdim etmə və iddianın təmin olunması hüquqlarından ibarətdir. Birinci hüquq məhkəmədən yaranmış mübahisəyə baxılmasını və müvafiq prosessual qaydada həll edilməsini tələb etmək hüququdur. Bu hüququn həyata keçirilməsi hər hansı iddia müddətinin keçməsindən asılı deyil. Buna görə də, iddia müddətinin keçməsindən asılı olmayaraq məhkəməyə iddianı təqdim etmək mümkündür. İkinci hüquq iddia tələblərinin məhkəmə vasitəsi ilə məcburi şəkildə həyata keçirilməsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutur. İddia müddətinin keçməsi məhz bu mümkünlüyün qarşısını alır və məhkəmə tərəfindən iddiadan imtina edilməsinə əsas kimi götürülür. İddia müddətinin keçməsinə görə iddianı rədd edərkən, məhkəmə əvvəlcə iddiaçının müvafiq subyektiv hüquqa malik olub-olmamasını və cavabdeh tərəfindən həmin hüququn pozulub-pozulmadığını araşdırmalıdır.

İddia müddətinin keçməsi tələb hüququnun özünün deyil, bu hüququn səlahiyyətli orqan vasitəsi ilə məcburi qaydada həyata keçirilməsi imkanının xitamına səbəb olur (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun B.Mürsəlovun şikayəti üzrə 2020-ci il 12 mart tarixli Qərarı).

Beləliklə, iddia müddəti hüquqi təyinat və mahiyyəti etibarlı ilə haqların və öhdəliklərin mövcud olması və onların aradan qalxması ilə bağlı olmayıb, borclunun özünü müdafiəsi üçün nəzərdə tutulmuş mülki hüquqi vasitədir. Qanunvericilik mülki münasibət iştirakçılarının pozulmuş hüquqlarının məhkəmə vasitəsi ilə müdafiəsinə müvafiq müddətlər daxilində təminat verir.

Əsas öhdəlik üzrə iddia müddətinin keçməsi səbəbindən onun məcburi qaydada yerinə yetirilməsi ilə bağlı məhkəmədə irəli sürülmüş tələbin təmin edilməsinin qeyri-mümkünlüyü halında,

əsas öhdəliyin təminatı vasitəsi olan girov və ya ipotekanın hüquqi müqəddəratı ilə bağlı müraciətdə qaldırılan məsələyə aydınlıq gətirilməsi üçün bu institutların da mahiyyətinə nəzər yetirilməlidir.

Girov və ipoteka institutunun əsas təyinatı ondan ibarətdir ki, borclu (girov və ya ipoteka qoyan) öz öhdəliyini icra etmədikdə kreditor (girov və ya ipoteka saxlayan) girov qoyulmuş və ya ipoteka ilə yüklü edilmiş əşyanın dəyərindən öz borcunun ödənilməsində başqa kreditorlara nisbətən üstünlük hüququna malik olur.

Mülki Məcəllənin 269-cu maddəsində girov və ipoteka hüququnun anlayışı verilmişdir. Həmin maddəyə görə, girov və ipoteka hüququ girov qoyanın əşyası barəsində girov saxlayanın əşya hüququdur və eyni zamanda borclunun girov saxlayan qarşısında pul və ya başqa öhdəliyinin icrasının təmin edilməsi üsuludur. Girov və ipoteka hüququ əşya hüquqlarının məhdudlaşdırılmasından ibarətdir. Girov daşınar əşyalara (ipoteka obyektı olan daşınar əşyalardan başqa) əşya hüquqlarının məhdudlaşdırılmasıdır. Bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş hallarda hüquqların da girov qoyulması mümkündür. İpoteka daşınmaz əşyalara, habelə rəsmi reyestrdə qeydə alınmalı olan daşınar əşyalara əşya hüquqlarının məhdudlaşdırılmasıdır (Mülki Məcəllənin 269.1-269.4-cü maddələri).

Mülki Məcəllənin 295-ci maddəsinə görə, girov saxlayanın (kreditorun) tələblərinin ödənilməsi üçün tutma girov qoyulmuş əşyaya borclu girovla təmin edilmiş öhdəliyi onun cavabdeh olduğu səbəblərdən icra etmədikdə və ya lazımınca icra etmədikdə yönəldilə bilər.

Mülki hüquq müqavilələrindən irəli gələn öhdəliklərin icrasının təmin edilməsi ilə bağlı ipotekanın yaranması əsasları, onun dövlət qeydiyyatı, təmin olunmuş borcun və digər mülki-hüquqi öhdəliklərin ipoteka hesabına ödənilməsi qaydası, tərəflərin hüquq və vəzifələri “İpoteka haqqında” Qanunla tənzimlənir.

İpoteka müqavilə üzrə əmələ gəlir. İpoteka müqaviləsinə görə, bir tərəf (ipoteka qoyan) əsas öhdəliyin icrasını təmin etmək məqsədilə öz mülkiyyətində olan daşınmaz və ya rəsmi reyestrdə üzərində mülkiyyət hüquqları qeydə alınan daşınar əşyanı ipoteka qoyur, digər tərəf (ipoteka saxlayan) isə

borclunun həmin öhdəliyi icra etmədiyi halda ipoteka ilə yüklü edilmiş əşyanın dəyərindən digər kreditorlara nisbətən üstün qaydada hüquqi təminat almaq hüququ əldə edir.

“İpoteka haqqında” Qanunun 10.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, ipoteka müqaviləsi müstəqil xarakter daşımır və əsas öhdəliklərin icrasını təmin etmək məqsədilə bağlanır.

Həmin Qanunun 48-ci maddəsində ipotekanın xitamı əsasları təsbit edilmiş, belə əsaslardan biri kimi əsas öhdəliyin xitamı müəyyən edilmişdir. Qeyd olunduğu kimi, iddia müddətinin keçməsinin əsas öhdəliyin xitamına səbəb olmadığı nəzərə alınarsa, iddia müddətinin keçməsi “İpoteka haqqında” Qanunun 48.1.2-ci maddəsi üzrə əsas öhdəliyin icrasının təmini vasitəsi olaraq ipotekanın xitamı əsası kimi qəbul edilə bilməz.

Lakin o da nəzərə alınmalıdır ki, ipoteka (girov) kreditorun tələbinin borclu tərəfindən yerinə yetirilməsini təminat altına almaq məqsədi ilə əşya üzərində kreditora tanınan bir əşya haqqıdır. Borclu tərəfindən öhdəliyin (kreditorun tələbinin) pozulduğu təqdirdə, kreditor ipoteka (girov) qoyulan həmin əşyanı satdırmaqla əldə olunan vəsait hesabına pozulmuş əmlak mənafeyini bərpa etmək imkanına malik olur. Yəni ipoteka (girov) bir tələbin yerinə yetirilməsini təmin edən məhdud əşya hüququ olduğundan müstəqil deyil, “əlavə” (Mülki Məcəllənin 269.5, 376 və s. maddələri) bir haqdır. İpoteka (girov) tələbinin əmələ gəlmə səbəbi, məqsədi və təyinatı şəxsi tələb hüququnun yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi ilə bağlı olduğundan, ipoteka (girov) tələbinin yaranması üçün ilk öncə şəxsi tələb hüququ olmalıdır.

Odur ki, Mülki Məcəllənin 376-cı maddəsində əsas tələb üzrə iddia müddəti keçdikdə əlavə tələblər (girov, dəbbə pulu, saxlama, zəminlik, beh) üzrə də iddia müddətinin keçdiyi təsbit edilmişdir. Əsas tələb üzrə iddia müddətinin keçməsi səbəbindən onun məcburi icrası mümkün olmadığından, bu tələblə bağlı olan girov və ipotekaya da məcburi tutmanın yönəldilməsi istisna edilmişdir.

Beləliklə, əlavə öhdəlik kimi ipoteka müstəqil deyil, əsas öhdəlikdən asılıdır və əsas öhdəlik üzrə pozulmuş hüquqların məhkəmə qaydasında bərpası imkanı məhkəmə tərəfindən Mülki Məcəllənin 375.2-ci maddəsi tətbiq edilərək aradan qalxırsa, bu

halda əsas öhdəliyin təminatı olan ipoteka üzrə də pozulmuş hüquqların məhkəmə qaydasında müdafiə imkanı itirilmiş olur.

Bununla yanaşı o da göstərilməlidir ki, girov (ipoteka) hüququ ipoteka saxlayanın əşya üzərində məhdud əşya hüququ olduğundan, əmlak hüququ olaraq müddətsiz xarakter daşıyır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 373.2 və 384.0.4-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 3 iyun tarixli Qərarında da vurğulanmışdır ki, əşya hüquqları tam və məhdud əşya hüquqları olaraq iki əsas qrupa ayrılır: tam əşya hüququ – mülkiyyət hüququ; məhdud əşya hüquqları – servitut, uzufrukt, tikintiyə vərəsəlik, girov və ipoteka. Bu hüquqların xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu hüquqlardan istifadə edilməməsi onların aradan qalxmasına səbəb olmur və hər kəsə qarşı tələbin irəli sürülmə imkanı da hər hansı bir müddətlə məhdudlaşdırılmır. Əşya hüquqlarının iddia müddətinə tabe olmaması prinsipi hüququn hamılıqla qəbul edilən ümumi prinsiplərindən biridir və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin, 60-cı maddəsinin I hissəsinin və 71-ci maddəsinin II hissəsinin müddələrinin təmin edilməsinə xidmət edir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu mövcud qanunvericilikdən çıxış edərək belə qənaətə gəlir ki, əsas tələb üzrə iddia müddəti keçdiyi halda əlavə tələb olaraq ipotekaya məcburi tutma yönəldilə bilməsə də, ipotekaya xitam verilmir və ipoteka predmetinin yüklülüyü davam edir.

Müraciətdə qaldırılan məsələ ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir sıra ölkələrin təcrübəsini araşdırmış və müəyyən etmişdir ki, bəzi ölkələrin qanunvericiliyində ipoteka üzrə tələbə iddia müddətinin şamil edilmədiyini nəzərdə tutan xüsusi norma nəzərdə tutulmuşdur (Türkiyə Respublikası, İsveçrə Konfederasiyası və s.).

Mülki dövriyyənin davamlılığının, qanunvericiliyin müəyyənliyinin təmin edilməsi və əşya hüququna malik olan subyektlərin hüquqlarının təminatı məqsədi ilə gələcəkdə belə tənzimləmənin ölkəmizdə də qanunverici tərəfindən tətbiqi nəzərə alınmalıdır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 376-cı maddəsinə əsasən, həmin Məcəllənin 375.2-ci maddəsinin tətbiqi nəticəsində əsas tələb üzrə iddia müddəti keçdikdə əlavə tələblər üzrə də iddia müddəti keçmiş hesab edilir;

– Mülki Məcəllənin 269-cu maddəsinə uyğun olaraq, ipoteka hüququ ipoteka saxlayanın əşya üzərində məhdud əşya hüququ olduğundan, əsas tələb üzrə iddia müddətinin keçməsi ipotekanın xitamına və ipoteka predmetinin yüklülükdən azad olmasına səbəb olmur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 376-cı maddəsinə əsasən, həmin Məcəllənin 375.2-ci maddəsinin tətbiqi nəticəsində əsas tələb üzrə iddia müddəti keçdikdə əlavə tələblər üzrə də iddia müddəti keçmiş hesab edilir.

2. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 269-cu maddəsinə uyğun olaraq, ipoteka hüququ ipoteka saxlayanın əşya üzərində məhdud əşya hüququ olduğundan, əsas tələb üzrə iddia müddətinin keçməsi ipotekanın xitamına və ipoteka predmetinin yüklülükdən azad olmasına səbəb olmur.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 375.2 Гражданского кодекса
Азербайджанской Республики и статьи 48.1.2
Закона Азербайджанской Республики
«Об ипотеке» в их взаимосвязи**

11 февраля 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Маира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Фараида Алиева,
в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде» и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Балакенского районного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании статьи 375.2 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики и статьи 48.1.2 Закона Азербайджанской Республики «Об ипотеке» в их взаимосвязи.

Изучив и обсудив доклад судьи К.Шафиева по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов судьи Балакенского районного суда З.Таирова и заведующей отделом экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыгова, спе-

циалистов председателя Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики С.Гаджиева, судьи Бакинского апелляционного суда Р.Гасанова, генерального директора Центрального банка Азербайджанской Республики Р.Оруджева и президента Ассоциации банков Азербайджана З.Нуриева, мнения эксперта, доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного университета, доктора философии по праву С.Сулейманлы и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Балакенский районный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой дать толкование статьи 375.2 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс) и статьи 48.1.2 Закона Азербайджанской Республики «Об ипотеке» (далее – Закон «Об ипотеке») в их взаимосвязи.

Из обращения следует, что на основании кредитного договора 14 мая 2013 года, заключенного между Загатальским региональным филиалом Открытого акционерного общества «Техникабанк» (далее – ОАО «Техникабанк») и Г.Аркишиевым, последнему был предоставлен кредит в размере 11 000 манатов сроком на 24 месяца под 22 процента годовых.

В качестве гарантии исполнения обязательств по данному кредитному договору принадлежащий Г.Аркишиевой частный жилой дом, расположенный по адресу: город Балакен, улица Кавказская, дом 10, был обременен ипотечным договором от 14 мая 2013 года.

Г.Аркишиев не обеспечил возвращение банку задолженности по кредитному договору.

Поэтому Фонд страхования вкладов, назначенный ликвидатором кредитора ОАО «Техникабанка», обратился в суд, с исковым заявлением против Г.Аркишиева, Х.Аркишиевой и других с требованием возврата кредитного долга в размере 15,998,84 маната, направления удержания на предмет ипотеки и пр.

Г.Аркишиев и Х.Аркишиева ссылаясь на статью 375.2 Гражданского кодекса, обратились в Балакенский районный суд с заявлением о том, что срок исковой давности по иску, по данному против них ликвидатором ОАО “Техникабанк” Фондом страхования вкладов, истек, и попросили принять решение об отказе в удовлетворении иска освобождении частного жилого дома, принадлежащего Г.Аркишиевой от залога (ипотеки).

При рассмотрении дела Балакенским районным судом было установлено, что в судебной практике имеют место неопределенность и двоякий подход в связи с вопросом о прекращении ипотеки, возникшей как обеспечение основного обязательства при отклонении иска, связанного с истечением срока исковой давности по основному обязательству. Согласно одному из существующих подходов, при отклонении иска, связанного истечением срока исковой давности, с применением статьи 375.2 Гражданского Кодекса требование не должно быть удовлетворено и в части направления удержания на предмет ипотеки, и ипотека должна быть прекращена. По мнению сторонников этой позиции, поскольку договор ипотеки заключен для обеспечения исполнения основного обязательства, то и при отклонении требования по основному обязательству в связи с истечением срока исковой давности требование по ипотеке не может быть удовлетворено. Следовательно, ипотека должна быть прекращена, а предмет ипотеки освобожден от обременения.

Согласно другому подходу, ипотечное обязательство считается дополнительным обязательством связанным с основным обязательством. Только в случае погашения долгового обязательства предмет может быть освобожден от ипотечного бремени, а ипотека прекращена. Истечение срока исковой давности по долговому договору не устраняет обязательства, возникшего по данному договору. Единая судебная практика должна быть сформирована именно с точки зрения требований статьи 48 закона” об ипотеке”.

Так, согласно статье 48.1 Закона "об ипотеке" ипотека прекращается в следующих случаях:

– если ипотекодержатель и ипотекодатель пришли к соглашению;

- в случае прекращения основного обязательства;
- в случае продажи предмета ипотеки в результате перенаправления удержания;
- в случае разрушения предмета ипотеки;
- в иных случаях, предусмотренных настоящим Законом.

Как видно, законодатель не включил истечение срока исковой давности по договору займа в число случаев прекращения ипотеки.

Исходя из вышеуказанного, обратившийся решил обратиться в Конституционный суд с целью положить конец двойственным подходам в судебной практике по вопросу о прекращении ипотеки в связи с истечением срока исковой давности, обеспечить эффективность гражданского судопроизводства и сформировать единую судебную практику.

Пленум Конституционного суда считает, что, поскольку вопрос, составляющий основу обращения, связан с тем, должен ли быть расторгнут договор ипотеки, заключенный как средство обеспечения основного обязательства, в случае отклонения требования по основному обязательству в связи с истечением срока исковой давности, в первую очередь, необходимо уточнить сущность института срока исковой давности, цель его закрепления в законодательстве и выполняемую им юридическую функцию.

Согласно статье 372 Гражданского кодекса срок распространяется, на право требовать от другого лица совершения или уклоне от совершения какого-либо действия. Исковой давностью признается срок для защиты права по иску лица, право которого нарушено.

Как видно, институт срока исковой давности, распространяясь на права требования предусматривает ограничение определенным сроком (отрезком времени) возможности судебной защиты (принуждения должника к исполнению обязательства) нарушенных прав участников гражданских правоотношений.

Исходя из правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного суда, целью института исковой давности является создание определенности и стабильности гражданского оборота и правоотношений, дисциплинирование их

участников, обеспечение своевременной защиты и восстановления прав и законных интересов субъектов правоотношений с точки зрения сроков. Так отсутствие разумных сроков временных ограничения для принудительной защиты нарушенных прав может привести к нарушению защищаемых законом прав и интересов ответчиков и третьих лиц которые, не учли необходимости сбора и хранения доказательств, имеющих значение для рассмотрения дела. Применение судом исковой давности на основании заявления участника спора оберегает участников гражданского спора от необоснованных тяжб и в то же время принуждает к их своевременному осуществлению и защите своих прав о толковании статьи 373 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики» от 27 декабря 2001 года и о толковании статей 373.2 и 384.0.4 гражданского кодекса Азербайджанской Республики от 3 июня 2013 года.

Что касается цели исковой давности, Европейский суд по правам человека в своем решении от 7 июля 2009 года по делу "Станьо против Бельгии" указал, что целью срока исковой, установленного законодательством, заключается в правовой определенности. Он защищает потенциальных ответчиков от просроченных требований и освобождает суды от необходимости выяснения решений, основанных на доказательствах, которые со временем приобрели свойство неопределенности и неполноты.

Следует подчеркнуть, что исковая давность не является юридическим основанием для погашения обязательства, истечения срока исковой давности само по себе не отменяет права требования кредитора.

Как известно, обязательство порождает субъективные гражданские права и обязанности между кредитором и должником, являющимися участниками гражданских правоотношений. По обязательству одно лицо (должник) в пользу другого лица (кредитора) обязано совершить определенное действие, такое как уплата денег, передача имущества, выполнения работ, оказание услуг и т.д. либо уклониться от определенного действия, а кредитор имеет право требовать от должника исполнения обязанностей (статья 385.1 Гражданского кодекса). Согласно действующему законода-

тельству, наличие обязательств не ограничивается каким-либо сроком. То есть обязательства, не предназначенные на определенный срок, не прекращаются в связи с истечением какого-либо срока. По этой причине требование принимается к рассмотрению судом, независимо от истечения срока исковой давности и применяется судом не по собственной инициативе суда, а только по заявлению стороны в споре сделанному до вынесения судом решения. Истечение срока исковой давности, о применении которой заявлено стороной в споре, является основанием к вынесению судом решения об отказе в иске (статьи 375.1 и 375.2 Гражданского Кодекса).

Поскольку истечение срока исковой давности само по себе не влечет за собой прекращения обязательства, то в соответствии со статьей 383 Гражданского кодекса, должник или иное обязанное лицо, исполнившее обязанность по истечении срока исковой давности, не вправе требовать обратно то, что оно исполнило, даже если оно не знало, что срок исковой давности истек во время исполнения.

Согласно правовой позиции, сформированной Пленумом Конституционного суда в связи с вышеотмеченным постановлением по жалобе Л.И.Биннатовой от 8 мая 2008 года, право на иск состоит из прав на подачу иска и удовлетворение иска. Первое право-это право требовать от суда рассмотрения возникшего спора и его разрешения в соответствующем процессуальном порядке. Реализация этого права не зависит от истечения какого-либо срока давности. Поэтому подать иск в суд можно независимо от истечения срока исковой давности. Второе право предполагает возможность принудительного исполнения исковых требований через суд. Истечение срока исковой давности препятствует именно такой возможности и принимается судом за основу для отказа от иска. При отклонении иска из-за истечения срока исковой давности суд сначала должен выяснить, обладает ли истец соответствующим субъективным правом и имеются ли нарушения этого права со стороны ответчика.

Истечение срока исковой давности влечет прекращение не самого права требования, а возможности принудительного

осуществления этого права через полномочный орган (Постановление Пленума Конституционного суда по жалобе Б.Мурсалова от 12 марта 2020 года).

Таким образом, срок исковой давности по своему юридическому назначению и сути не связан с наличием и прекращением прав и обязанностей, а является гражданско-правовым средством, предназначенным для защиты должника. Законодательство гарантирует в пределах соответствующих сроков судебную защиту нарушенных прав участников гражданских правоотношений.

При отсутствии возможности удовлетворения предъявленного в суде требования о его принудительном исполнении в связи с истечением срока исковой давности по основному обязательству следует также рассмотреть сущность залога или ипотеки для уточнения поставленного в обращении вопроса о юридической судьбе этих институтов являющихся средством обеспечения основного обязательства.

Основное назначение института залога и ипотеки состоит в том, что в случае неисполнения должником (залого – или ипотекодателем) своих обязательств, кредитор (залого – или ипотекодержатель) имеет преимущественное право перед другими кредиторами в получении удовлетворения из стоимости заложенной или обремененной ипотекой вещи.

В статье 269 Гражданского кодекса приводится понятие права залога и ипотеки. Согласно данной статье правом залога и ипотеки является вещное право залогодержателя в отношении вещи залогодателя, и в то же время способ обеспечения исполнения денежного или иного обязательства должника перед залогодержателем. Право залога и ипотеки заключается в ограничении вещных прав. Залог является ограничение вещных прав на движимые вещи (кроме движимых вещей, которые являются объектом ипотеки). В предусмотренных настоящим Кодексом случаях, возможно и заложение прав. Ипотекой является ограничение вещных прав на недвижимые вещи, а также на движимые вещи, подлежащие регистрации в официальном реестре (статьи 269.1-269.4 Гражданского кодекса).

Согласно статье 295 Гражданского кодекса, взыскание на заложенную вещь для удовлетворения требований залого-

держателя (кредитора) может быть обращено в случае неисполнения или ненадлежащего исполнения должником обеспеченного залогом обязательства по обстоятельствам, за которые он отвечает.

Основания возникновения ипотеки в связи с обеспечением исполнения обязательств, вытекающих из гражданско-правовых договоров, ее государственная регистрация, порядок погашения обеспеченной задолженности и иных гражданско-правовых обязательств за счет ипотеки, права и обязанности сторон регулируются законом “Об ипотеке”.

Ипотека возникает по договору. По договору ипотеки одна сторона (ипотекодатель) в целях обеспечения исполнения основного обязательства закладывает в ипотеку находящуюся в его собственности недвижимую вещь или движимую вещь, на которую права собственности, зарегистрированы в официальном реестре а другая сторона (ипотекодержатель) в случае неисполнения должником данного обязательства имеет преимущественное право перед другими кредиторами в получении удовлетворения из стоимости обремененной ипотекой вещи.

В соответствии со статьей 10.1 Закона "Об ипотеке" договор ипотеки не носит самостоятельного характера и заключается в целях обеспечения исполнения основных обязательств.

В статье 48 данного Закона закреплены основания для прекращения ипотеки, в качестве одного из таких оснований определено прекращение основного обязательства. Как уже отмечалось, учитывая то, что истечение срока исковой давности не влечет прекращения основного обязательства, истечение срока исковой давности являясь средством обеспечения исполнения основного обязательства по статье 48.1.2 Закона «Об ипотеке» не может рассматриваться в качестве основания для прекращения ипотеки.

Однако следует также учесть, что ипотека (залог) – это признанное за кредитором вещное право с целью гарантии исполнения должником требования кредитора. В случае нарушения должником обязательства (требования кредитора) кредитор имеет возможность возместить нарушенные имущественные

интересы за счет средств, полученных от продажи данного предмета ипотеки (залога). То есть ипотека (залог) является не самостоятельным, а «дополнительным» так как это ограниченное вещное право обеспечивающее выполнение требования, (статьи 269.5, 376 Гражданского Кодекса и пр.) Поскольку причина, цель и назначение возникновения ипотечного (залогового) требования связаны с обеспечением исполнения права личного требования, то для возникновения ипотечного (залогового) требования в первую очередь должно иметь место право личного требования.

Поэтому в статье 376 Гражданского Кодекса закреплено, что с истечением срока исковой давности по основному требованию истекает срок исковой давности и по дополнительным требованиям (залог, неустойка, хранение, поручительство, задаток). Поскольку его принудительное исполнение не представляется возможным в связи с истечением срока исковой давности по основному требованию, то направление принудительного удержания на залог и ипотеку, связанные с этим требованием, также исключается.

Таким образом, ипотека как дополнительное обязательство не является самостоятельной, зависит от основного обязательства, и если возможность восстановления в судебном порядке нарушенных прав по основному обязательству устраняется судом с применением статьи 375.2 Гражданского кодекса, то утрачивается возможность судебной защиты нарушенных прав и по ипотеке, являющейся гарантией основного обязательства.

Однако следует также указать, что поскольку право залога (ипотеки) является ограниченным вещным правом залогодержателя в отношении на вещи, то как право существенное право оно носит бессрочный характер.

В Постановлении Пленума Конституционного суда «О толковании статей 373.2 и 384.0.4 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики» от 3 июня 2013 года также подчеркивается, что вещные права, как полные и ограниченные права подразделяются на две основные группы: полное вещное право-право собственности; ограниченные вещные права-сервитут, узуфрукт, наследство на строительство

залог и ипотека. Особенность этих прав заключается в том, что неиспользование данных прав не приводит к утрате и возможность предъявления требования к каждому не ограничивается каким-либо сроком. Принцип неподчинения вещных прав сроку исковой давности является одним из всеми принятых общих принципов права и служит обеспечению положений статьи 29, части I статьи 60 и части II статьи 71 Конституции Азербайджанской Республики.

На основании выше указанного, Пленум Конституционного суда, исходя из действующего законодательства, приходит к такому выводу, что, хотя принудительное удержание не может быть направлено на ипотеку в качестве дополнительного требования в случае истечения срока исковой давности по основному требованию, тем не менее ипотека не прекращается и обременение предмета ипотеки продолжается.

В связи с поставленным в обращении вопросом Пленум Конституционного суда изучил опыт ряда стран и установил, что законодательством некоторых стран предусмотрена специальная норма, предусматривающая, что срок исковой давности не распространяется на требования по ипотеке (Турецкая Республика, Швейцарская Конфедерация и др.)

В целях обеспечения непрерывности гражданского оборота, определенности законодательства и прав субъектов вещного права применение такого регулирования может быть предусмотрено в дальнейшем рассматриваться законодателем и в нашей стране.

На основании выше указанного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– в соответствии со статьей 376 Гражданского кодекса, с истечением срока исковой давности по основному требованию в результате применения статьи 375.2 данного Кодекса истекшим считается срок исковой давности и по дополнительным требованиям;

– в соответствии со статьей 269 Гражданского кодекса поскольку право ипотеки является ограниченным вещным правом ипотекодержателя в отношении вещи, истечение срока исковой давности по основному требованию не влечет

прекращения ипотеки и освобождения предмета ипотеки от обременения.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. На основании статьи 376 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, с истечением срока исковой давности по основному требованию в результате применения статьи 375.2 данного Кодекса истекшим считается срок исковой давности и по дополнительным требованиям.

2. В соответствии со статьей 269 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, поскольку право ипотеки является ограниченным вещным правом ипотекодержателя в отношении на вещи, истечение срока исковой давности по основному требованию не влечет прекращения ипотеки и освобождения предмета ипотеки от обременения.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики», а так же на официальном интернет-сайте Конституционного суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin
183.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-
Prosessual Məcəlləsinin 142.1, 383.1, 408.3-cü maddələri və
Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin
82.4-cü maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

24 fevral 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövsən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze (məruzəçi-hakim), Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142.1, 383.1, 408.3-cü maddələri və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 82.4-cü maddəsi ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.Qvaladzenin məruzəsini, maraqlı subyektin nümayəndəsi Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin sədri M.Əkbərovun, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali

Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovanın və Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvləri M.Mustafayevin və V.Babayevin mülahizələrini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

M Ü Ə Y Y Ə N E T D İ :

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin (bundan sonra – Cəzaların İcrası Məcəlləsi) 183.2-ci maddəsinin “xüsusi müsadirə edilməli əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisə mülki məhkəmə icraatı qaydasında həll edilir” müddəasının Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 142.1, 383.1, 408.3-cü maddələri və Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Prosesual Məcəllə) 82.4-cü maddəsi baxımından şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, N.Zeynalova və qeyriləri Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroru yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsinə qarşı iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət edərək, V.Zeynalovun Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 179.3.1, 179.3.2, 29, 179.3.1, 29, 179.3.2, 308.2 və 313-cü maddələri ilə təqsirləndirilməsinə dair cinayət işinin icraatı zamanı həbs qoyulmuş və barələrində xüsusi müsadirə tətbiq edilmiş bir sıra əmlakın üzərindən həbsin götürülməsi haqqında qətnamə çıxarılmasını xahiş etmişlər.

İddia onunla əsaslandırılmışdır ki, onlara məxsus əmlak barəsində xüsusi müsadirə növündə cinayət-hüquqi tədbirin tətbiq edilməsi nəticəsində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 13 və 29-cu, “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında”

Konvensiyanın (bundan sonra – Konvensiya) 1 sayılı Protokollunun 1-ci maddələrində təsbit edilmiş mülkiyyət hüquqları pozulmuşdur.

Bakı şəhəri Binəqədi Rayon Məhkəməsinin 31 may 2021-ci il tarixli qərarı ilə iddia ərizəsinin icraata qəbul olunmasından ərizəyə mülki mühakimə icraatı qaydasında baxılmalı olmaması əsası ilə imtina olunmuş, iddiaçılara cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarlarından (hərəkətlərindən) məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayət etmək, yaxud müvafiq inzibati məhkəmədə iddia qaldırmaq hüquqlarının olduğu izah edilmişdir.

Bakı Apellyasiya Məhkəməsində həmin qərardaddan verilən şikayətə baxılarkən məhkəmə təcrübəsində cinayət işinin icraatı zamanı üzərinə həbs qoyulan və məhkəmənin yekun qərarı ilə barəsində xüsusi müsadirə cinayət-hüquqi tədbiri tətbiq edilən əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisəyə baxılma qaydaları ilə bağlı müxtəlif yanaşmaların olduğu müəyyən edilmişdir.

Müraciətdə qeyd edilir ki, fikir ayrılığı əsasən aşağıdakılarla bağlıdır:

– cinayət işi üzrə icraatda iştirak etməyən, hökmün xüsusi müsadirə tədbirinin tətbiqinə dair hissəsi ilə maraqlarına toxunan şəxslərin Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 383.1-ci maddəsinə əsasən hökmdən apellyasiya şikayəti vermək hüququnun olub-olmaması;

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142.1-ci və Mülki Prosesual Məcəllənin 82.4-cü maddələrinin tələblərinə əsasən cinayət işi üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün preyudisiallığı baxımından Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinə əsasən, məhkəmənin yekun qərarı ilə xüsusi müsadirə edilməli əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisəyə mülki məhkəmə icraatı qaydasında baxılmasının mümkünlüyü.

Müraciətdə göstərilir ki, Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin mənasına görə, cinayət işinə baxan məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü əsasında barəsində xüsusi müsadirə cinayət-hüquqi tədbiri tətbiq olunaraq məcburi qaydada və əvəzsiz şəkildə dövlət nəfinə alınan əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisə yaranarsa, bu mübahisəyə

mülki mühakimə icraatı qaydasında baxılmalıdır. Qanunvericilik eyni zamanda, həmin əmlakın özlərinə aid olduğunu iddia edən şəxslərə, əgər sözügedən hökm apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən yoxlanılmışdırsa, apellyasiya instansiyası məhkəməsinin hökm və ya digər yekun qərarından təqdimat verməsi üçün Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin sədrinə müraciət imkanını da tanımışdır. Bununla belə, Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin tətbiqi mexanizminin konkret müəyyənləşdirilməməsi, qanuni qüvvəyə minmiş hökmlə müəyyən edilən hallara baxmayaraq, mülki icraat qaydasında əmlakın kimə mənsub olmasının hansı qaydada həll ediləcəyi məsələsinin ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur.

Müraciətdə həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının preyudisiallığı ilə bağlı formalalaşdırdığı hüquqi mövqelərinə istinad edilərək göstərilir ki, hökmün preyudisiallığı həmin cinayət prosesində təqsirləndirilən şəxs statusunda iştirak etməyən şəxslərə şamil edilə bilməz. Bununla belə, qanuni qüvvəyə minmiş hökmlə müəyyən edilmiş halların və onlara verilən hüquqi qiymətin preyudisiallığı, həmin hökmlə barəsində xüsusi müsadirə növündə tədbir tətbiq edilən əmlakın özlərinə məxsus olduğunu irəli sürən, lakin cinayət işi üzrə icraatın iştirakçısı olmayan şəxslərin hüquqlarına təsir edə bilər. Həmin şəxslərin əmlak barədə irəli sürdükləri iddia üzrə sübuta yetirilməli olan bəzi halların isə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü ilə təsdiqlənmiş hallarla üst-üstə düşməsi ehtimalı da istisna edilmir.

Müraciətdən hesab edir ki, xüsusi müsadirə cinayət-hüquqi tədbiri tətbiq edilmiş əmlakın mülkiyyətçilərinin hüquqlarının müdafiəsi və onların məhkəməyə əlçatanlığının təmin edilməsi, vahid məhkəmə təcrübəsinin formalalaşdırılması, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin və hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi məqsədi ilə yuxarıda qeyd olunan məsələlərə aydınlıq gətirilməsinə zərurət yaranmışdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələlərin həlli üçün aşağıdakıların qeyd edilməsini zəruri hesab edir.

Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsinə əsasən, Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət toxunulmazdır və dövlət tərəfindən müdafiə olunur.

Konstitusiyanın 29-cu maddəsinə görə, hər kəsin mülkiyyət hüququ vardır. Mülkiyyətin heç bir növünə üstünlük verilmir. Mülkiyyət hüququ, o cümlədən xüsusi mülkiyyət hüququ qanunla qorunur. Mülkiyyət hüququ mülkiyyətçinin təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə əmlaka sahib olmaq, əmlakdan istifadə etmək və onun barəsində sərəncam vermək hüquqlarından ibarətdir. Heç kəs məhkəmənin qərarı olmadan mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Əmlakın tam müsadirəsinə yol verilmir.

İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 17-ci maddəsinin 2-ci bəndinə müvafiq olaraq, heç kim özbaşına olaraq mülkiyyətindən məhrum edilə bilməz. Belə ki, özbaşına hərəkətlərin qadağan edilməsi qanunçuluq prinsipinin gözlənilməsini ehtiva edir və bu, həmçinin publik hakimiyyətin mülkiyyətə hörmət edilməsi hüququna istənilən müdaxiləsinin qanunvericiliklə dəqiq tənzimlənməsini nəzərdə tutur. Bundan əlavə, mülkiyyətdən özbaşına məhrum etmənin qadağan edilməsi, həmçinin göstərilən fundamental hüququn mümkün məhdudlaşdırılmasının ictimai, publik maraqlarla tarazlaşdırılmasını tələb edir.

Əmlakın məhkəmənin yekun qərarı ilə məcburi qaydada və əvəzsiz olaraq dövlət nəfinə alınmasını nəzərdə tutan xüsusi müsadirə cinayət-hüquqi tədbiri Cinayət Məcəlləsinin 99-1-ci maddəsində təsbit olunmuşdur. Həmin maddəyə əsasən, qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, şəxsin cinayət törədilərkən istifadə etdiyi alət və vasitələr, cinayət yolu ilə əldə etdiyi pul vəsaitləri və ya digər əmlak, habelə həmin pul vəsaitləri və ya digər əmlak hesabına əldə edilmiş gəlirlər, cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitləri və ya digər əmlakın mülki-hüquqi əqdlərin bağlanması və ya digər üsullarla tam və ya qismən çevrildiyi digər əmlak və ya onun müvafiq hissəsi, terrorçuluğun, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin və ya qrupların, mütəşəkkil dəstələrin və ya cinayətkar birliklərin (cinayətkar təşkilatların) maliyyələşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan və ya istifadə olunan əmlak

məhkəmənin yekun qərarı ilə məcburi qaydada və əvəzsiz olaraq dövlət nəfinə alınır.

Müsadirənin məcburiliyi məhkəmənin yekun qərarı ilə müəyyən əmlakın cinayət törətmiş şəxsin və onun ailə üzvlərinin iradəsindən asılı olmayaraq götürülməsində ifadə olunur. Müsadirənin əvəzsizliyi isə o deməkdir ki, götürülən əmlak kompensasiya olunmur.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 248.1.1-ci maddəsinə görə, mülki iddianı və cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş hallarda xüsusi müsadirəni təmin etmək məqsədi ilə əmlak üzərinə həbs qoyulur.

Həmin Məcəllənin 248.2-ci maddəsinə əsasən, həbs əmlakın nədən ibarət və kimdə olmasından asılı olmayaraq, təqsirləndirilən şəxsin, habelə üzərlərinə əmlak məsuliyyəti qoyula bilən şəxslərin əmlakı üzərinə qoyulur.

Cinayət Məcəlləsinin 99-1.3-cü maddəsinə görə, cinayət törətmiş şəxs tərəfindən özgəninkiləşdirilmiş və ya hər hansı şəkildə digər şəxslərə verilmiş, bu Məcəllənin 99-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan əmlak o halda müsadirə edilir ki, həmin əmlakı alan şəxs əmlakın cinayət yolu ilə əldə edildiyini bildiyi və ya bilməli olduğu halda onu qəbul etmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, göstərilən normaların tətbiqi bir sıra hallarda müəyyən çətinliklərə səbəb olur. Bəzən Cinayət Məcəlləsinin 99-1.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş əmlakı digər şəxslərin qanuni mülkiyyətində olan əmlakdan ayırd etmək mümkün olmur. Belə ki, cinayət törətmiş şəxslər cinayət yolu ilə əldə etdiyi əmlakı gizlətməyin müxtəlif yollarından, o cümlədən əmlakı digər şəxslərin adına rəsmiləşdirməkdən istifadə edirlər. Bununla əlaqədar digər şəxslərin mülkiyyətində olan əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak olaraq üzərinə həbs qoyulması məsələsi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq-hüquqi öhdəlikləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilməlidir.

Belə ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı” Konvensiyasına görə, əgər cinayətdən əldə olunan gəlirlər qismən və ya tam şəkildə digər əmlaka çevrilibsə və ya dəyişdirilibsə, onda bu maddədə nəzərdə tutulan tədbirlər həmin əmlaka münasibətdə də görülür. Əgər cinayətdən əldə olunan gəlirlər qanuni əsaslarla əldə edilmiş

əmlaka qatılıbsa, onda hər hansı bir həbs qoyma və ya götürmə səlahiyyətlərinə xələl gətirmədən, əmlakın yalnız cinayət nəticəsində əldə olunmuş gəlir qatılmış hissəsinin mütənasib qiymətləndirilmiş hissəsi müsadirə edilir. Cinayət nəticəsində əldə olunan gəlirlərə tətbiq edilən tədbirlər eyni zamanda cinayət nəticəsində əldə olunan gəlirlərdən alınmış hasilata və ya mənfəətə, cinayətdən əldə edilən gəlirlərə çevrilmiş və ya əvəz edilmiş əmlakdan alınmış hasilata və ya mənfəətə və ya cinayətdən əldə edilən gəlirlərin qatıldığı əmlakdan alınmış hasilata və ya mənfəətə də eyni qaydada və həcmdə tətbiq edilir (Konvensiyanın 12-ci maddəsinin 3, 4 və 5-ci bəndləri).

Konvensiyada məhkəmələr tərəfindən cinayət törətmiş şəxsin cinayətdən əldə olunması güman edilən gəlirlərinin və ya müsadirə edilməli digər əmlakının qanuni mənbəyinin araşdırılaraq müəyyən edilməsi xüsusilə vurğulanmışdır.

Konvensiyanın tələblərinə uyğun olaraq Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 248.3-cü maddəsinə əsasən də əmlakın cinayətin törədilməsində alət və ya vasitə kimi istifadə edilməsinə, cinayətin predmeti olmasına, cinayət yolu ilə əldə edilmiş vəsait hesabına əldə edilməsinə və ya artırılmasına kifayət qədər sübutlar olduqda, həbs bütün əmlakın, yaxud onun çox hissəsinin üzərinə qoyulur.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 249.5-ci maddəsində göstərilən hallar istisna olmaqla, əmlak üzərinə həbs, bir qayda olaraq, məhkəmənin qərarı əsasında qoyulur. Məhkəməyə müraciət etmiş şəxslər bu Məcəllənin 249.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş halların təsdiq edilməsi üçün kifayət olan ilkin sübutlar təqdim etdikdə, habelə əmlak üzərinə həbs qoyulmasının zəruriliyini əsaslandırdıqda məhkəmə əmlak üzərinə həbs qoyulması haqqında qərar çıxarır (Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 249.2 və 249.2.2-ci maddələri).

Bu tələb Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 139-cu maddəsindən də irəli gəlir. Belə ki, cinayət təqibi üzrə icraat zamanı yalnız sübutlara əsasən müəyyən edilən hallar sırasında bu Məcəllə ilə başqa hal nəzərdə tutulmamışsa, cinayət prosesi iştirakçısının və ya cinayət prosesində iştirak edən digər şəxsin öz tələbini əsaslandırdığı hallar göstərilmişdir (139.0.6-cı maddə).

Eyni zamanda həmin Məcəllənin 289.8.3 və 289.8.4-cü maddələrində tərtib edilən ittiham aktına müstəntiq tərəfindən xüsusi müsadirə olunması təklif edilən əmlak, eləcə də mülki iddianın və ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi üçün görülmüş tədbirlər barədə arayışların əlavə edilməsi göstərilmişdir.

Həmçinin ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən mülki iddianın və ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi məqsədilə tədbirlərin görülməsini yoxlamaq üçün ittiham aktı ilə daxil olmuş cinayət işinin öyrənilməsi müəyyən edilmiş, əmlak üzərinə həbs qoyulması haqqında məhkəmənin qərarında isə digər qeydlərlə yanaşı əmlak üzərinə həbs qoyulması üçün əsas olmuş obyektiv halların və motivlərin əsaslandırılması və əmlak üzərinə qoyulan həbs müddətinin öz əksini tapması tələbi təsbit edilmişdir (Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 290.2.8, 249.3.3 və 249.3.6-cı maddələri).

Həmin Məcəllənin 346.1.19-cu maddəsinə görə, məhkəmə baxışının nəticələrinə dair müşavirə otağında məhkəmə tərəfindən maddi sübutlar məsələsinin necə həll edilməli olduğu; hansı əmlakın xüsusi müsadirə edilməli olduğu müzakirə edilməlidir (hakim tərəfindən baxılmalıdır).

Məhkəmənin ittiham hökmünün nəticəvi hissəsində isə maddi sübutların həlli, xüsusi müsadirə edilən əmlakın siyahısının göstərilməsi müəyyən edilmişdir (Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 353.4.11-ci maddəsi).

Sadalanan normaların tələblərini, həmçinin müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin qəbul etdiyi qərarın qanuni və əsaslandırılmış olmasını zəruri edən qanunçuluq prinsipini nəzərə alaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki, məhkəmə tərəfindən cinayət işi çərçivəsində qəbul edilən digər prosesual qərarlar kimi, əmlak üzərinə həbs qoyulması barədə qərar da yoxlanılmış və qiymətləndirilmiş sübutlarla əsaslandırılmalıdır.

Əmlakın üzərinə həbs qoyulması məsələsinin həlli zamanı məhkəmə qərarında aşağıdakıları göstərməlidir:

– bu qərarı qəbul etməsinə səbəb olan konkret faktiki hallar, həmçinin həbs qoyulan əmlaka sahiblik, istifadə və sərəncamla

əlaqədar qoyulan məhdudluqlar, o cümlədən cinayət işi üzrə müəyyən olunmuş ibtidai istintaq müddəti və cinayət işinin məhkəməyə verilməsi üçün lazım olan müddəti nəzərə almaqla əmlaka qoyulan həbsin müddəti;

– müsadirə olunmalı əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilməsinə və ya bu əmlakdan əldə olunmuş gəlir olmasına, yaxud cinayətin törədilməsi üçün silah, alət və ya sair vasitə kimi, yaxud terrorçuluğun, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan silahlı birləşmələrin və ya qrupların, mütəşəkkil dəstələrin və ya cinayətkar birliklərin (cinayətkar təşkilatların) maliyyələşdirilməsi üçün istifadə olunmasına dair məhkəmənin qənaətini əsaslandıran sübutlar.

Burada xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, cinayət əməlinin törədilməsindən əvvəl əldə edilmiş və ya bu əməl nəticəsində əldə edilməmiş təqsirləndirilən şəxsə və ya digər şəxslərə məxsus əmlaka münasibətdə məcburi cinayət-hüquqi tədbir olaraq müsadirə tətbiq edilə bilməz. Lakin cinayət əməli nəticəsində əldə edilmiş ümumi birgə və ya paylı mülkiyyətdə olan əmlaka xüsusi müsadirənin tətbiqi mümkündür. Bu qayda Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 248.3-cü maddəsinin tələblərindən irəli gəlir. Həmin maddəyə əsasən, həbs təqsirləndirilən şəxsin ər-arvadın birgə mülkiyyəti və ya onun digər şəxslərlə mülkiyyətindəki payı üzərinə qoyulur. Lakin bu cinayət-hüquqi tədbir tətbiq edilərkən ümumi əmlak üzərində cinayət törədən şəxslə birlikdə birgə və ya paylı mülkiyyət hüququna malik olan şəxslərin, habelə cinayət törədən şəxsin ailə üzvlərinin qanuni mənafelərinin qorunması təmin edilməlidir.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir daha qeyd etməyi vacib bilir ki, cinayət törətməyən və ya cinayət törədən şəxsin hərəkətlərinə görə maddi məsuliyyət daşımayan şəxsin əmlakına əsaslandırılmamış həbsin qoyulması mülkiyyət hüququna qeyri-mütənasib və əsassız müdaxilə kimi qəbul oluna bilər. Bu isə ədalətlik, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının mütənasibliyinə və qanuniliyinə dair konstitusiya prinsiplərinə, mülkiyyətin qanunla qorunmasına, məhkəmə müdafiəsi təminatına cavab vermir və Konstitusiyanın 13-cü maddəsinin I hissəsinin və 60-cü maddəsinin I hissəsinin tələblərinə ziddir.

Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə əsasən, hər kəsin hüquq və azadlıqlarının məhkəmədə müdafiəsinə təminat verilir. Həmin maddənin IV hissəsində göstərilir ki, hər kəs dövlət orqanlarının, siyasi partiyaların, hüquqi şəxslərin, bələdiyyələrin və vəzifəli şəxslərin hərəkətlərindən və hərəkətsizliyindən inzibati qaydada və məhkəməyə şikayət edə bilər.

Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən, Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. Həmin maddənin II hissəsində göstərilir ki, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini heç kəs məhdudlaşdırma bilməz.

Cinayət təqibi ilə bağlı insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının əsassız və qanunsuz məhdudlaşdırılmasının qarşısının alınması, həmin hüquq və azadlıqların təminatlı şəkildə qorunması məqsədi ilə cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərinə və ya qərarlarına dair şikayətlərə məhkəmə nəzarəti qaydasında baxılması Cinayət-Processual Məcəlləsinin LII fəslində təsbit edilmişdir.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqanın prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından məhkəməyə şikayət vermək hüququ olan şəxslərin dairəsi Cinayət– Processual Məcəlləsinin 449.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Bu Məcəllənin 449.2.3-cü maddəsinə əsasən, qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər də təhqiqatçının (onun səlahiyyətlərini həyata keçirən şəxs), müstəntiqin və ibtidai araşdırmaya prosesual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun prosesual hərəkətlərindən və ya qərarlarından məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayət verə bilərlər.

Qeyd edilməlidir ki, Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Processual Məcəlləsinin 449.2.3-cü maddəsinin şikayət vermək hüququ olan “digər şəxslər” müddəasının şərh edilməsinə dair” 2015-ci il 12 mart tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, Cinayət-Processual Məcəlləsinin 449.2.3-cü maddəsinin

“qərarın qəbul edilməsi və ya hərəkətin aparılması nəticəsində hüquq və azadlıqları pozulan digər şəxslər” müddəası cinayət prosesinin iştirakçıları və tərəfləri olmayan, lakin cinayət prosesində iştirak edən və ya hər hansı bir formada cinayət-prosessual hüquq və ya vəzifələri həyata keçirən şəxslərin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə təsbit olunmuş hüquq və azadlıqları prosesual qərar və ya hərəkətlər ilə pozulduğu təqdirdə bu qərar və ya hərəkətlərdən şikayət vermək hüququnu istisna etmir.

Beləliklə, cinayət prosesinin iştirakçısı olmasa da, cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərar və ya hərəkətləri ilə hüquq və mənafeləri pozulmuş şəxslər, o cümlədən əmlakı üzərinə həbs qoyulmuş mülkiyyətçilər də belə prosesual qərar və ya hərəkətlərdən məhkəmə nəzarəti qaydasında şikayət verə bilərlər.

O da qeyd olunmalıdır ki, qanunverici həm məhkəməyədək, həm də məhkəmə baxışı mərhələsində Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 253-cü maddəsində təqsirləndirilən şəxsə aidiyyəti olmayan əmlak üzərinə səhvən həbs qoyulduğunu hesab edən şəxslərin cinayət prosesini həyata keçirən orqan qarşısında əmlakın həbsdən azad edilməsi barədə müraciət etmək hüququnu müəyyən etmişdir. Həmin Məcəllənin 7.0.5-ci maddəsində cinayət prosesini həyata keçirən orqan kimi həm icraatında cinayət işi və ya cinayət təqibi ilə bağlı digər materiallar olan təhqiqat, istintaq, prokurorluq orqanları, həm də məhkəmələr göstərilmişdir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqan müraciətin təmin edilməsindən imtina etdikdə və ya müraciət alındığı vaxtdan 10 (on) gün müddətində müraciət etmiş şəxsə məlumat vermədikdə, həmin şəxs əmlakın həbsdən azad edilməsini mülki mühakimə icraatı qaydasında tələb etmək hüququna malikdir.

Müraciətdə qaldırılan məsələlərdən biri məhkəmənin hökmündən apellyasiya şikayəti vermək səlahiyyətinə malik olan şəxslərin dairəsini dəqiq müəyyən edən Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 383-cü maddəsində cinayət işi üzrə icraatda iştirak etməyən, məhkəmənin hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxslərin (müsadirə olunan əmlakın mülkiyyətçisinin) apellyasiya şikayəti vermək hüququnun nəzərdə tutulmaması ilə bağlıdır. Həmin

normada məhkəmənin hökmündən istənilən şəxsin deyil, yalnız cinayət prosesinin iştirakçılarının şikayət vermək hüququnun olduğu nəzərdə tutulmuşdur.

İşdə iştirak etməyə cəlb olunmayan və məhkəmənin qərarı ilə hüquqlarına və qanuni maraqlarına toxunan şəxsin statusunun səciyyəvi əlamətlərinə onun məhkəmədə baxılan işə tərəf qismində cəlb edilməməsi, iş üzrə qəbul edilmiş məhkəmə qərarının onun hüquqlarına və qanuni maraqlarına toxunması, öz hüquqlarının və qanuni maraqlarının müdafiəsində həm maddi, həm də prosessual marağının olması aiddir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun K.Maraevin şikayəti üzrə 2016-cı il 29 iyul tarixli Qərarı).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir sıra qərarlarında işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan və məhkəmə qərarı ilə hüquqlarına və qanuni maraqlarına toxunan şəxsin hüquqi statusuna aydınlıq gətirərək bildirmişdir ki, işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan, barəsində hüquq və azadlıqlarını pozan və yaxud üzərinə əlavə öhdəliklər qoyan qərar çıxarılmış şəxs pozulmuş hüquqlarının bərpası üçün səmərəli vasitələrlə təmin edilməlidir.

Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 12.3-cü maddəsinə əsasən də cinayət prosesi gedişində hər kəsin özünün Konstitusiya ilə təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlarını qanunla qadağan edilməyən bütün üsul və vasitələrlə müdafiə etməyə hüququ vardır.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxsin məhkəməyə apellyasiya şikayəti vermək hüququnun təmin edilməsi həmin şəxsin hüquqlarının və qanunla qorunan maraqlarının əhəmiyyətli dərəcədə pozulduğu hallarda mümkün hesab edilməlidir.

Lakin Konstitusiyanın 7-ci maddəsində təsbit olunmuş hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinə görə, Konstitusiya Məhkəməsi normayaradıcı, yəni hər hansı hüquq münasibətlərinin tənzimlənməsinə dair normativ hüquqi akt qəbul edən, o cümlədən hər hansı normativ hüquqi akta əlavə və dəyişikliklərin edilməsi təşəbbüsünə malik olan orqan deyil, səlahiyyətli subyektlərin sorğu və müraciətləri, fərdi şikayətlər əsasında qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanları və

yerli özünüidarəetmə orqanları tərəfindən qəbul olunmuş aktlar üzərində konstitusiyaya nəzarətini həyata keçirən ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanıdır.

Bu baxımdan Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, cinayət işi üzrə icraatda iştirak etməyən, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxsin Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsindən və Konvensiyanın 6-cı maddəsindən irəli gələn apellyasiya şikayəti ilə məhkəməyə müraciət etmək hüququ qanunvericilik qaydasında tənzimlənməlidir.

Belə ki, bu şəxslər tərəfindən apellyasiya instansiyası məhkəməsinə şikayət verilməsi, şikayətin icraata qəbul edilməsi və ona baxılması, yaxud imtina edilməsi qaydalarının qanunverici tərəfindən müəyyən edilməsi onların Konstitusiyadan irəli gələn hüquqlarının əsassız olaraq məhdudlaşdırılmasının qarşısının alınmasına xidmət etmiş olar.

Konstitusiyanın 94-cü maddəsinin I hissəsinin 6-cı bəndində isə məhkəmə icraatı, məhkəmə qərarlarının icrası qaydalarının müəyyən edilməsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (bundan sonra – Milli Məclis) səlahiyyətinə aid edilmişdir.

Qanunvericilik qaydasında müvafiq tənzimləmə həyata keçirilənədək Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsində və Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan məhkəməyə müraciət etmək hüququnun təmin edilməsi məqsədilə cinayət işi üzrə icraatda iştirak etməyən, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxs hüquqları və qanunla qorunan maraqları əhəmiyyətli dərəcədə pozulduğu hallarda cinayət işi üzrə icraata üçüncü şəxs qismində cəlb edilə bilər.

Belə ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 179.2-ci maddəsinə əsasən, mülki prosessual qanunvericiliyin normaları cinayət mühakimə icraatının prinsiplərinə zidd olmadıqda və mülki iddia üzrə icraatda zəruri olan qaydalar bu Məcəllədə nəzərdə tutulmadıqda mülki prosessual qanunvericiliyin normalarının tətbiqinə yol verilir. Qanunvericinin bu göstərişi cinayət mühakimə icraatı zamanı işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan, məhkəmə aktı ilə maraqlarına toxunan şəxslərin Mülki Prosesual Məcəllənin 55.1-ci maddəsinə əsasən mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələblər irəli sürən üçüncü şəxs

qismində məhkəmə hökmündən apellyasiya şikayəti vermək imkanını yaradır.

Burada işdə iştirak etməyə cəlb olunmayan, məhkəmə aktı ilə maraqlarına toxunan şəxslərin həmin aktlardan verdikləri şikayətdə hakimin çıxardığı hökm ilə onların hüquq və maraqlarının pozulmasının nədən ibarət olması, yaxud hansı maraq və ya mənafelərinə toxunulmasının əsaslandırılması xüsusilə qeyd edilməlidir.

Müraciətdə qaldırılan digər məsələ Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinin tətbiqi mexanizminin tənzimlənməməsi, xüsusilə məhkəmənin yekun qərarı ilə müəyyən edilən hallara baxmayaraq, mülki icraat qaydasında əmlakın kimə mənsub olmasının həlli ilə bağlıdır.

Belə ki, Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinə əsasən, məhkəmənin yekun qərarı ilə xüsusi müsadirə edilməli əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisə mülki məhkəmə icraatı qaydasında həll edilir.

Həmçinin “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 89-cu maddəsində tələbin yönəldildiyi əmlakın borcluya və başqa şəxslərə məxsus olması (mənsubiyyəti) ilə bağlı mübahisə yarandıqda, maraqlı fiziki və hüquqi şəxslərin əmlakın həbsdən azad olunması və ya onun siyahıdan çıxarılması barədə iddia ilə məhkəməyə müraciət etmək hüququ müəyyən edilmişdir.

Göstərilən məsələyə münasibətdə, ilk növbədə, qeyd olunmalıdır ki, hər iki normada iddia cinayət işi üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarının mahiyyəti ilə deyil, məhkəmənin yekun qərarı ilə xüsusi müsadirə edilməli əmlakın kimə mənsub olması ilə bağlıdır.

Lakin qanunvericilikdə əmlakın mənsubluğunun müəyyən edilməsi ilə bağlı iddia ilə müraciət etmək hüququ təsbit edilsə belə, mülki prosessual qanunvericilikdə bu hüququn həyata keçirilməsinin prosessual əsasları müəyyən edilməmişdir. Bu baxımdan Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, əmlakın həbsdən azad olunması və ya onun siyahıdan çıxarılmasının həyata keçirilməsi qaydasının Mülki Prosessual Məcəllədə tənzimlənməsi Milli Məclisə tövsiyə olunmalıdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 142-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 8 yanvar tarixli Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün preyudisiallığı həmin hökmün çıxarıldığı şəxslərin dairəsi ilə məhdudlaşır.

Preyudisiyanın subyektiv hədləri cinayət prosesində tərəf olaraq məhkəmədə öz mövqeyini bildirən və həmin mövqeyin əsaslandırılması üçün sübutlarını təqdim edən şəxslərin dairəsi ilə müəyyən edilir. Subyektiv hədlərə daxil olan fiziki şəxslər prosessual təminatların maksimal həcminə malik olmalı və həmin şəxslər sübut etmə predmetinə daxil olan halların toplanmasına və qiymətləndirilməsinə təsir etmək imkanına malik olmalıdırlar.

Odur ki, qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün preyudisiallığının həmin cinayət prosesində iştirak etməyən şəxslərə şamil edilməsi sonuncuları qanunvericilik ilə müəyyən edilən təminatlardan, o cümlədən məhkəmə icraatında müdafiə hüququndan (Konstitusiyanın 127-ci maddəsinin VIII hissəsi) məhrum etməklə onların Konstitusiyanın 60-cı maddəsində təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlarının məhkəmə müdafiəsi hüququnun pozulması ilə nəticələnə bilər.

Qeyd edilməlidir ki, Mülki Prosesual Məcəllənin 82.4-cü maddəsinə əsasən, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü, habelə cinayət təqibi üzrə qüvvəyə minmiş digər qərarı mülki işə və kommersiya mübahisəsinə baxılarkən məhkəmə üçün hadisənin olub-olmaması və şəxsin həmin hadisəyə aidiyyəti hissəsində məcburidir.

Beləliklə, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü mülki işlərə baxan məhkəmələr üçün yalnız cinayətin törədilib-törədilməməsi və bu cinayətin təqsirləndirilən şəxs tərəfindən törədilib-törədilməməsi hissəsində məcburi qüvvəyə malikdir.

Göstərilənlərə əsasən belə qənaətə gəlmək olar ki, Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq cinayət işi üzrə icraatda iştirak etməyən, məhkəmə qərarı ilə maraqlarına toxunan şəxsin xüsusi müsadirə edilməli olan əmlakın kimə mənsub olması haqqında iddiası üzrə işə baxan məhkəmə üçün qanuni qüvvəyə minmiş hökm yalnız cinayət hadisəsinin olub-

olmaması və bu cinayətin təqsirləndirilən şəxs tərəfindən törədilib-törədilməməsi hissəsində preyardisial xarakter daşıyır.

Eyni zamanda Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, Mülki Prosesual Məcəllənin 82.4-cü maddəsi müsadirə olunması müəyyən olunmuş konkret əmlakın hökmdə göstərilməsinin üçüncü şəxslərə mülki məhkəmə icraatı qaydasında bu əmlaka dair öz mülkiyyət hüquqlarını sübut etməyə maneə yaratmasına səbəb olmur.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 139-cu maddəsinin mənasına görə, cinayət işi üzrə icraat zamanı təqsirləndirilən şəxsə məxsus və müsadirə olunan əmlakın cinayətin törədilməsi nəticəsində əldə olunmasını və ya bu əmlakdan əldə olunmuş gəlir olmasını, yaxud cinayətin törədilməsi üçün istifadə olunan və ya istifadəsi nəzərdə tutulan silah, alət və ya sair vasitələr olmasını, habelə təqsirləndirilən şəxsə məxsus olmasa da, onun törətmiş olduğu cinayət nəticəsində əldə olunmuş əmlak olmasını təsdiq edən hallar sübuta yetirilməlidir;

– Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 299.3.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, məhkəmənin hazırlıq iclasında cinayət işi üzrə ibtidai araşdırma zamanı bu Məcəllənin tələblərinin pozulub-pozulmaması məsələsinə baxılır. Bu zaman mülki iddianın və ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi üçün görülmüş tədbirlərə məhkəmə müvafiq hüquqi qiymət verməlidir. Qeyd edilənlər məhkəmənin hazırlıq iclasında baş vermədiyi halda, məhkəmə baxışı zamanı siyahıya alınmış əmlakın həqiqətən təqsirləndirilən şəxsə mənsub olub-olmaması yoxlanılmalı, həbsin təqsirləndirilən şəxsə mənsub olmayan əmlakın üzərinə qoyulmasını təsdiqləyən hallar olduqda isə həmin əmlakın təqsirləndirilən şəxsin törətmiş olduğu cinayət nəticəsində əldə olunub-olunmamasına hüquqi qiymət verilməli, gəlinmiş nəticəyə müvafiq olaraq həmin əmlakın siyahıdan çıxarılması, onun həbsdən azad olunması və qanuni sahibinə qaytarılmasına dair qərar qəbul edilməlidir;

– təqsirləndirilən şəxs olmayan, yaxud onun hərəkətinə görə qanunla maddi məsuliyyət daşımayan şəxsə mənsub olan əmlaka münasibətdə xüsusi müsadirə o halda tətbiq edilir ki, əmlakın

həmin şəxs tərəfindən Cinayət Məcəlləsinin 99-1.3-cü maddəsində sadalanan şərtlərlə əldə edilməsinə dair əsaslı sübutlar mövcud olsun;

– Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsinə və Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq, cinayət mühakimə icraatına cəlb olunmamış, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxsin məhkəməyə apellyasiya şikayəti ilə müraciət etmək hüququnun tənzimlənməsi Milli Məclisə tövsiyə edilməlidir.

Məsələ qanunvericilik qaydasında həll edilənədək Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin I hissəsində və Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan məhkəməyə müraciət etmək hüququnun təmin edilməsi məqsədilə cinayət mühakimə icraatına cəlb olunmamış, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxs, hüquqları və qanunla qorunan maraqları əhəmiyyətli dərəcədə pozulduğu hallarda mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələblər irəli sürən üçüncü şəxs qismində cinayət işi üzrə icraata cəlb edilə bilər.

Belə cəlb etmə bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla, Mülki Prosesual Məcəllənin 55.1-ci maddəsinə uyğun həyata keçirilməlidir;

– bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin yekun qərarı ilə xüsusi müsadirə edilməli əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisənin xüsusi icraat qaydasında tənzimlənməsi Milli Məclisə tövsiyə edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 139-cu maddəsinin mənasına görə, cinayət işi üzrə icraat zamanı təqsirləndirilən şəxsə məxsus və müsadirə olunan əmlakın

cinayətin törədilməsi nəticəsində əldə olunmasını və ya bu əmlakdan əldə olunmuş gəlir olmasını, yaxud cinayətin törədilməsi üçün istifadə olunan və ya istifadəsi nəzərdə tutulan silah, alət və ya sair vasitələr olmasını, habelə təqsirləndirilən şəxsə məxsus olmasa da, onun törətmiş olduğu cinayət nəticəsində əldə olunmuş əmlak olmasını təsdiq edən hallar sübuta yetirilməlidir.

2. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 299.3.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, məhkəmənin hazırlıq iclasında cinayət işi üzrə ibtidai araşdırma zamanı bu Məcəllənin tələblərinin pozulub-pozulmaması məsələsinə baxılır. Bu zaman mülki iddianın və ola biləcək xüsusi müsadirənin təmin edilməsi üçün görülmüş tədbirlərə məhkəmə müvafiq hüquqi qiymət verməlidir. Qeyd edilənlər məhkəmənin hazırlıq iclasında baş vermədiyi halda, məhkəmə baxışı zamanı siyahıya alınmış əmlakın həqiqətən təqsirləndirilən şəxsə mənsub olub-olmaması yoxlanılmalı, həbsin təqsirləndirilən şəxsə mənsub olmayan əmlakın üzərinə qoyulmasını təsdiqləyən hallar olduqda isə həmin əmlakın təqsirləndirilən şəxsin törətmiş olduğu cinayət nəticəsində əldə olunub-olunmamasına hüquqi qiymət verilməli, gəlinmiş nəticəyə müvafiq olaraq həmin əmlakın siyahıdan çıxarılması, onun həbsdən azad olunması və qanuni sahibinə qaytarılmasına dair qərar qəbul edilməlidir.

3. Təqsirləndirilən şəxs olmayan, yaxud onun hərəkətinə görə qanunla maddi məsuliyyət daşımayan şəxsə mənsub olan əmlaka münasibətdə xüsusi müsadirə o halda tətbiq edilir ki, əmlakın həmin şəxs tərəfindən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 99-1.3-cü maddəsində sadalanan şərtlərlə əldə edilməsinə dair əsaslı sübutlar mövcud olsun.

4. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə və “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq, cinayət mühakimə icraatına cəlb olunmamış, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxsin məhkəməyə apellyasiya şikayəti ilə müraciət etmək hüququnun tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə tövsiyə edilsin.

Məsələ qanunvericilik qaydasında həll edilənədək Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsində və

“İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyanın 6-cı maddəsində nəzərdə tutulan məhkəməyə müraciət etmək hüququnun təmin edilməsi məqsədilə cinayət mühakimə icraatına cəlb olunmamış, məhkəmə hökmü ilə maraqlarına toxunan şəxs, hüquqları və qanunla qorunan maraqları əhəmiyyətli dərəcədə pozulduğu hallarda mübahisə predmeti barəsində müstəqil tələblər irəli sürən üçüncü şəxs qismində cinayət işi üzrə icraata cəlb edilə bilər.

Belə cəlb etmə bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikası Mülki Prosesual Məcəlləsinin 55.1-ci maddəsinə uyğun həyata keçirilməlidir.

5. Bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunan hüquqi mövqelər nəzərə alınmaqla Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 183.2-ci maddəsinə əsasən məhkəmənin yekun qərarı ilə xüsusi müsadirə edilməli əmlakın kimə mənsub olması haqqında mübahisənin xüsusi icraat qaydasında tənzimlənməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisə tövsiyə edilsin.

6. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

7. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

8. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

О толковании статьи 183.2 Кодекса Азербайджанской Республики об исполнении наказаний во взаимосвязи со статьями 142.1, 383.1, 408.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики и статьей 82.4 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики

24 февраля 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе (судья-докладчик), Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева, с участием секретаря суда Фараида Алиева, в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики, на основании обращения Бакинского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статьи 183.2 Кодекса Азербайджанской Республики об исполнении наказаний во взаимосвязи со статьями 142.1, 383.1, 408.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики и статьей 82.4 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи Р.Гваладзе по делу, суждения представителя заинтересованного субъекта – председателя Бакинского апелляционного суда М.Акперова, специалистов – председателя Уголовной коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики Х.Насибова, начальника Управления по вопросам правового обеспечения и прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики А.Османовой и членов Президиума Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики М.Мустафаева и В.Бабаева и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Бакинский апелляционный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой дать толкование положения "спор о том, кому принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации окончательным решением суда, разрешается в порядке гражданского судопроизводства" статьи 183.2 Кодекса Азербайджанской Республики об исполнении наказаний (далее – Кодекс об исполнении наказаний) с точки зрения статей 142.1, 383.1, 408.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовно-процессуальный кодекс) и статьи 82.4 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский процессуальный кодекс).

Из обращения следует, что Н.Зейналова и другие, обратившись в суд с иском заявлением против Главного управления по борьбе с коррупцией при генеральном прокуроре Азербайджанской Республики, просили вынести решение о снятии ареста на перечень имущества, на которое был наложен арест и в отношении которого применена специальная конфискация в ходе производства по уголовному делу, связанному с обвинением В.Зейналова, по статьям 179.3.1, 179.3.2, 29, 179.3.1, 29, 179.3.2, 308.2 и 313 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс).

Иск был обоснован тем, что в результате применения в отношении принадлежащего им имущества уголовно-правовой

меры в виде специальной конфискации были нарушены права собственности, закрепленные в статьях 13 и 29 Конституции Азербайджанской Республики (далее – Конституция), статье 1 Протокола № 1 к Конвенции “О защите прав человека и основных свобод” (далее-Конвенция).

Определением Бинагадинского районного суда города Баку от 31 мая 2021 года было отказано в принятии искового заявления к производству на том основании, что оно не подлежит рассмотрению в порядке гражданского судопроизводства, истцам разъяснено, что они вправе обжаловать в порядке судебного контроля решения (действия) органа, осуществляющего уголовный процесс, либо подать иск в соответствующий административный суд.

При рассмотрении жалобы на данное определение в Бакинском апелляционном суде было установлено, что в судебной практике существуют различные подходы к правилам рассмотрения спора о том, кому принадлежит имущество, на которое в ходе производства по уголовному делу наложен арест, и в отношении которого окончательным решением суда применена уголовно-правовая мера в виде специальной конфискации.

В обращении отмечается, что разногласия в основном связаны с нижеследующим:

– имеют ли право не участвующие в производстве по уголовному делу лица, чьи интересы затрагивает приговор в части применения меры в виде специальной конфискации, на подачу апелляционной жалобы на приговор в соответствии со статьей 383.1 Уголовно-процессуального кодекса;

– возможностью рассмотрения в порядке гражданского судопроизводства с точки зрения преюдициальности судебного приговора, вступившего в законную силу по уголовному делу на основании требований статей 142.1 Уголовно-процессуального кодекса и 82.4 Гражданского процессуального кодекса, спора о том, кому принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации окончательным решением суда, на основании статьи 183.2 Кодекса об исполнении наказаний.

В обращении указано, что в соответствии со смыслом статьи 183.2 Кодекса об исполнении наказаний, при возник-

новении спора о том, кому принадлежит принудительно и безвозмездно изымаемое в пользу государства имущество, в отношении которого применена уголовно-правовая мера в виде специальной конфискации на основании вступившего в законную силу приговора суда, рассматривающего уголовное дело, данный спор должен разрешаться в порядке гражданского судопроизводства. Если указанный приговор был проверен судом апелляционной инстанции, то законодательством также признается возможность лиц, претендующих на данное имущество обратиться к председателю Верховного суда Азербайджанской Республики для подачи представления на приговор или иное окончательное решение суда апелляционной инстанции. Однако, несмотря на обстоятельства, установленные вступившим в законную силу приговором, отсутствие конкретного определения механизма применения статьи 183.2 Кодекса об исполнении наказаний, явилось причиной возникновения вопроса о том, каким образом регулировать принадлежность имущества тем или иным лицам в порядке гражданского производства.

В обращении со ссылкой на правовые позиции, сформированные Пленумом Конституционного суда в связи с преюдициальностью вступившего в законную силу решения суда, также указано, что преюдициальность приговора не может распространяться на лиц, не участвующих в данном уголовном процессе в статусе обвиняемого. Вместе с тем, преюдициальность обстоятельств, установленных вступившим в законную силу приговором, и данной им правовой оценки может повлиять на права лиц, претендующих на имущество, в отношении которого данным приговором была применена мера в виде специальной конфискации, однако не являющихся участниками производства по уголовному делу. Не исключена также вероятность совпадения некоторых обстоятельств, подлежащих доказыванию по предъявленному этими лицами иску к имуществу, с обстоятельствами, подтвержденными вступившим в законную силу приговором суда.

Обратившийся считает, что в целях защиты прав собственников имущества, к которому применена уголовно-правовая мера в виде специальной конфискации, и обеспечения

их доступа к правосудию, формирования единой судебной практики, обеспечения эффективности правосудия и принципа правовой определенности возникла необходимость в разъяснении вышеуказанных вопросов.

Для разрешения поставленных в обращении вопросов Пленум Конституционного суда считает необходимым отметить следующее.

На основании части I статьи 13 Конституции, в Азербайджанской Республике собственность неприкосновенна и охраняется государством.

Согласно статье 29 Конституции, каждый имеет право собственности. Ни один вид собственности не превалирует над другими. Право собственности, в том числе право частной собственности, охраняется законом. Право собственности включает в себя право собственника единолично или совместно с другими лицами владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом. Никто не может быть лишен собственности, иначе как по решению суда. Полная конфискация имущества не допускается.

В соответствии с пунктом 2 статьи 17 Всеобщей Декларации прав человека никто не должен быть произвольно лишен своего имущества. Так, запрет на произвольные действия включает соблюдение принципа законности, что также предполагает четкое законодательное регулирование любого вмешательства публичной власти в право на уважение собственности. Кроме того, запрет на произвольное лишение собственности одновременно требуют сбалансированности возможного ограничения указанного фундаментального права и общественных, публичных интересов.

Уголовно-правовая мера в виде специальной конфискации, заключающаяся в принудительном и безвозмездном изъятии в пользу государства имущества по окончательному решению суда, закреплена в статье 99-1 Уголовного кодекса. На основании данной статьи, за исключением случаев, предусмотренных законом, принудительному и безвозмездному изъятию в пользу государства по итоговому решению суда подлежат инструменты и средства, использованные лицом при совершении преступления, денежные средства или другое имуще-

ство, полученное лицом преступным путем, а также доходы, полученные за счет данных денежных средств или другого имущества, другое имущество или его соответствующая часть, в которое путем заключения гражданско-правовых сделок или иными способами полностью или частично преобразованы полученные преступным путем денежные средства или другое имущество, имущество, предусмотренное или использованное для финансирования терроризма, не предусмотренных законодательством вооруженных формирований или группировок, организованных групп или преступных сообществ (преступных организаций).

Принудительность конфискации выражается в изъятии по итоговому решению суда определенного имущества независимо от воли лица, совершившего преступление, и членов его семьи. Безвозмездность конфискации означает, что изъятые имущество не подлежит компенсации.

Согласно статье 248.1.1 Уголовно-процессуального кодекса, арест на имущество применяется с целью обеспечения гражданского иска и специальной конфискации имущества в случаях, предусмотренных уголовным законом.

В соответствии со статьей 248.2 данного Кодекса арест налагается на имущество обвиняемого, а также лиц, которые могут быть привлечены к имущественной ответственности, вне зависимости от того, из чего состоит и у кого находится имущество.

Согласно статье 99-1.3 Уголовного Кодекса предусмотренное статьей 99-1.1 настоящего Кодекса имущество, которое было отчуждено или передано каким-либо образом другим лицам со стороны лица, совершившего преступление, конфискуется в том случае, если лицо, приобретшее данное имущество, знало или должно было знать о получении имущества преступным путем и приняло его.

Следует отметить, что применение указанных норм в ряде случаев вызывает определенные трудности. Порой невозможно отличить имущество, определенное в статье 99-1.1 Уголовного кодекса, от имущества, находящегося в законной собственности других лиц. Так, лица, совершившие преступления, используют различные пути сокрытия имущества,

приобретенного преступным путем, в том числе оформляют его на имя других лиц. В связи с этим вопрос о наложении ареста на имущество, находящееся в собственности других лиц, как приобретенное преступным путем, должен разрешаться с учетом международно-правовых обязательств Азербайджанской Республики.

Так, согласно Конвенции Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности, если доходы от преступлений были превращены или преобразованы, частично или полностью, в другое имущество, то меры, указанные в настоящей статье, применяются в отношении такого имущества. Если доходы от преступлений были приобщены к имуществу, приобретенному из законных источников, то конфискации, без ущерба для любых полномочий, касающихся наложения ареста или выемки, подлежит та часть имущества, которая соответствует оцененной стоимости приобщенных доходов от преступлений. К прибыли или другим выгодам, которые получены от доходов от преступлений, от имущества, в которое были превращены или преобразованы доходы от преступлений, или от имущества, к которому были приобщены доходы от преступлений, также применяются меры, указанные в настоящей статье, таким же образом и в той же степени, как и в отношении доходов от преступлений (пункты 3, 4 и 5 статьи 12 Конвенции).

В Конвенции особо подчеркивается исследование и установление судами законного происхождения предполагаемых доходов от преступления, полученных лицом, совершившим преступление, или другого имущества, подлежащего конфискации.

В соответствии с требованиями Конвенции, а также на основании статьи 248.3 Уголовно-процессуального кодекса, при наличии достаточных доказательств того, что имущество было использовано в виде орудия или средства совершения преступления, являлось предметом преступления, приобретено или приращено за счет средств, вырученных преступным путем, арест налагается на все имущество или на большую его часть.

За исключением случаев, указанных в статье 249.5 Уголовно– процессуального кодекса наложение ареста на имущество применяется, как правило, по постановлению суда. При предоставлении лицами, обратившимся в суд, предварительных доказательств, достаточных для подтверждения обстоятельств, предусмотренных статьей 249.1 настоящего Кодекса, а также при обосновании ими необходимости наложения ареста на имущество суд принимает постановление о наложении ареста на имущество (статьи 249.2 и 249.2.2 Уголовно-процессуального кодекса).

Это требование также вытекает из статьи 139 Уголовно-процессуального кодекса. Так, в числе обстоятельств, устанавливаемых во время производства по уголовному преследованию, только на основании доказательств указаны обстоятельства, которыми участник уголовного процесса или другое лицо, участвующее в уголовном процессе, мотивирует свое требование, если иное не предусмотрено настоящим Кодексом (статья 139.0.6).

В то же время в статьях 289.8.3 и 289.8.4 данного Кодекса к составленному обвинительному акту прилагаются справки следователя об имуществе, предложенном для специальной конфискации, а также мерах, принятых для обеспечения гражданского иска и возможной конфискации имущества.

Кроме того, установлено, что прокурор, осуществляющий процессуальное руководство предварительным расследованием, изучает поступившее вместе с обвинительным актом уголовное дело с целью проверки принятия мер обеспечения гражданского иска и возможной конфискации имущества, а в постановлении суда о наложении ареста на имущество должны быть указаны обоснование объективных обстоятельств и мотивов, являющихся основанием для наложения ареста на имущество, и срок наложения ареста на имущество (статьи 290.2.8, 249.3.3 и 249.3.6 Уголовно-процессуального кодекса).

В соответствии со статьей 346.1.19 данного Кодекса по результатам судебного разбирательства в совещательной комнате обсуждаются судом (рассматриваются судьей) вопросы о том, как поступить с вещественными доказательствами; какое имущество подлежит специальной конфискации.

Установлено, что в резолютивной части обвинительного приговора должны быть указаны решение о вещественных доказательствах, список подлежащего специальной конфискации имущества (статья 353.4.11 Уголовно-процессуального кодекса).

Учитывая требования перечисленных норм, а также принцип законности, диктующий необходимость для принятия следователем, прокурором, осуществляющим процессуальное руководство предварительным следствием, или судом законного и обоснованного решения, можно прийти к такому выводу, что решение о наложении ареста на имущество, как и другие процессуальные решения, принимаемые судом в рамках уголовного дела, должно быть обосновано проверенными и оцененными доказательствами.

При разрешении вопроса о наложении ареста на имущество суд в своем решении должен указать:

– конкретные фактические обстоятельства, послужившие основанием для принятия данного решения, а также ограничения, наложенные в связи с владением, пользованием и распоряжением арестованным имуществом, в том числе срок наложенного ареста с учетом срока предварительного следствия, установленного по уголовному делу, и срока, необходимого для передачи уголовного дела в суд;

– доказательства, обосновывающие вывод суда о том, что подлежащее конфискации имущество получено преступным путем или является доходом от этого имущества, либо использовалось в качестве оружия, инструмента или иного средства для совершения преступления, или для финансирования терроризма, не предусмотренных законодательством вооруженных формирований либо групп, организованных отрядов или преступных объединений (преступных организаций).

Здесь следует особо отметить, что конфискация, как принудительно-правовая мера не может применяться в отношении принадлежащего обвиняемому или иным лицам имущества, приобретенного до совершения преступного деяния или приобретенного не в результате данного деяния. Однако специальная конфискация может быть применена к находяще-

муся в общей совместной или долевой собственности имуществу, полученному в результате преступного деяния. Этот порядок вытекает из требований статьи 248.3 Уголовно-процессуального кодекса. Согласно данной статье, арест налагается на совместную собственность супругов или на долю обвиняемого в собственности с другими лицами. Однако при применении этой уголовно-правовой меры следует обеспечить защиту законных интересов лиц, обладающих вместе с совершившим преступление лицом правом совместной или долевой собственности на общее имущество, а также членов семьи совершившего преступление лица.

Исходя из вышеизложенного, Пленум Конституционного суда еще раз считает важным отметить, что необоснованное наложение ареста на имущество лица, не совершившего преступление или не несущего материальной ответственности за действия лица, совершившего преступление, может быть воспринято как непропорциональное и безосновательное вмешательство в право собственности. Это не отвечает конституционным принципам справедливости, пропорциональности и законности ограничения прав и свобод, защите собственности законом, гарантии судебной защиты и противоречит требованиям части I статьи 13 и части I статьи 60 Конституции.

На основании части I статьи 60 Конституции каждому гарантируется защита его прав и свобод в суде. В части IV данной статьи указано, что каждый может обжаловать в административном порядке и в суде действия и бездействие государственных органов, политических партий, юридических лиц, муниципалитетов и должностных лиц.

На основании части I статьи 71 Конституции соблюдать и защищать права и свободы человека и гражданина, закрепленные в Конституции, является обязанностью органов законодательной, исполнительной и судебной властей. В части II данной статьи указано, что никто не может ограничить осуществление прав и свобод человека и гражданина.

Рассмотрение в порядке судебного надзора жалоб на процессуальные действия или решения органа, осуществляющего уголовный процесс, с целью предотвращения необос-

нованного и незаконного ограничения прав и свобод человека и гражданина в связи с уголовным преследованием, гарантированной защиты этих прав и свобод закреплено в главе LII Уголовно-процессуального кодекса.

Круг лиц, имеющих право обжаловать в суде процессуальные действия или постановления органа, осуществляющего уголовный процесс, предусмотрен статьей 449.2 Уголовно-процессуального кодекса. На основании статьи 449.2.3 данного Кодекса другие лица, права и свободы которых нарушены вследствие принятия постановления или проведения действия, также могут обжаловать в порядке судебного надзора процессуальные действия или постановление дознавателя (лица, осуществляющего его полномочия), следователя и прокурора, осуществляющего процессуальное руководство предварительным расследованием.

Следует отметить, что согласно правовой позиции, сформированной в Постановлении Пленума Конституционного суда "О толковании положения "другие лица, имеющие право на обжалования" статьи 449.2.3 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики от 12 марта 2015 года положение «другие лица, права и свободы которых нарушены вследствие принятия постановления или проведения действия» статьи 449.2.3 Уголовно-процессуального кодекса, в случае нарушения процессуальными постановлениями или действиями закрепленных в Конституции и законах Азербайджанской Республики прав и свобод лиц, не являющихся участниками и сторонами уголовного процесса, однако участвующих в уголовном процессе либо осуществляющих в той или иной форме уголовно-процессуальные права или обязанности, не исключает права обжалования данных постановлений или действий.

Таким образом, лица, права и интересы которых нарушены постановлением или действиями органа, осуществляющего уголовное производство, которые, однако, не являются участниками уголовного процесса, в том числе собственники, на имущество которых наложен арест, могут обжаловать такие процессуальные постановления или действия в порядке судебного надзора.

Следует также отметить, что законодатель в статье 253 Уголовно-процессуального кодекса установил, что лица, считающие ошибочным наложение ареста на имущество, не имеющее отношения к обвиняемому, имеют право как до суда, так и на этапе судебного рассмотрения обратиться в орган, осуществляющий уголовный процесс, по вопросу освобождения этого имущества от ареста. В статье 7.0.5 данного Кодекса в качестве органов, осуществляющих уголовный процесс, указаны как органы дознания, следствия, прокуратуры, так и суды, в производстве которых находятся уголовное дело или иные материалы, связанные с уголовным преследованием. В случае отказа органа, осуществляющего уголовный процесс, в удовлетворении обращения или неизвещения им обратившегося лица в течение 10 (десяти) суток с момента получения обращения, это лицо имеет право требовать освобождения имущества от ареста в порядке гражданского судопроизводства.

Один из поставленных в обращении вопросов связан с тем, что в статье 383 Уголовно-процессуального кодекса, четко определяющей круг лиц, имеющих право на апелляционное обжалование приговора суда, не предусмотрено право лиц, не принимающих участия в производстве по уголовному делу, интересы которых затрагивает приговор суда (собственника конфискованного имущества) на апелляционное обжалование. В данной норме предусмотрено, что приговор суда вправе обжаловать не любое лицо, а только участники уголовного процесса.

К характерным признакам статуса лица, не привлеченного к участию в деле, права и законные интересы которого затронуты решением суда, относятся непривлечение его в качестве стороны к рассматриваемому в суде делу, затрагивание принятым по делу решением суда его прав и законных интересов, как материальная, так и процессуальная заинтересованность в защите своих прав и законных интересов (Постановление Пленума Конституционного суда по жалобе К.Мараева от 29 июля 2016 года).

Пленум Конституционного суда, внося в ряде своих постановлений ясность в правовой статус лица, не привле-

ченного к участию в деле, права и законные интересы которого затронуты решением суда, отметил, что не привлеченное к участию в деле лицо, в отношении которого вынесено решение, нарушающее его права и свободы или налагающее на него дополнительные обязанности, должно быть обеспечено эффективными средствами для восстановления нарушенных прав.

В соответствии со статьей 12.3 Уголовно-процессуального кодекса в ходе уголовного процесса каждый имеет право защищать свои закрепленные Конституцией права и обязанности всеми не запрещенными законодательством способами и средствами.

Исходя из вышеизложенного, Пленум Конституционного суда считает, что обеспечение права принесения апелляционной жалобы в суд лицом, интересы которого затронуты решением суда, следует считать возможным в случаях значительного нарушения прав и охраняемых законом интересов данного лица.

Однако в соответствии с закрепленным в статье 7 Конституции принципом разделения властей Конституционный суд является не нормотворческим органом, то есть принимающим нормативный правовой акт по регулированию каких-либо правоотношений, в том числе обладающим инициативой внесения дополнений и изменений в какой-либо нормативный правовой акт, а высшим органом конституционного правосудия, осуществляющим на основании запросов и обращений уполномоченных субъектов, индивидуальных жалоб конституционный контроль за актами, принятыми органами законодательной, исполнительной и судебной власти и местного самоуправления.

В этом контексте Пленум Конституционного суда считает, что вытекающее из части I статьи 60 Конституции и статьи 6 Конвенции право лица, не участвующего в производстве по уголовному делу, интересы которого затронуты приговором суда, на обращение в суд с апелляционной жалобой должно регулироваться в законодательном порядке.

Так, установление законодателем правил подачи данными лицами жалобы в суд апелляционной инстанции, принятия жалобы к производству и ее рассмотрения или отклонения

послужило бы предотвращению необоснованного ограничения их прав, вытекающих из Конституции.

Однако в пункте 6 части I статьи 94 Конституции установление правил судопроизводства, исполнения судебных решений отнесено к компетенции Милли Меджлиса Азербайджанской Республики (далее – Милли Меджлис).

В целях обеспечения права на обращение в суд, предусмотренного частью I статьи 60 Конституции и статьей 6 Конвенции, до осуществления соответствующего регулирования в законодательном порядке лицо, не участвующее в производстве по уголовному делу, интересы которого затронуты приговором суда, в случаях существенного нарушения его прав и охраняемых законом интересов может быть привлечено к производству по уголовному делу в качестве третьего лица.

Так, на основании статьи 179.2 Уголовно-процессуального кодекса, применение норм гражданского процессуального законодательства допускается, если нормы гражданского процессуального законодательства не противоречат принципам уголовного судопроизводства, а правила, необходимые в производстве по гражданскому иску, не предусмотрены настоящим Кодексом. Данное указание законодателя позволяет лицам, не привлеченным к участию в деле в ходе уголовного судопроизводства, интересы которых затронуты судебным актом, на основании статьи 55.1 Гражданского процессуального кодекса подать апелляционную жалобу на приговор суда в качестве третьих лиц, выдвигающих самостоятельные требования к предмету спора.

Здесь следует особо отметить, что в жалобе, поданной лицами, не привлеченными к участию в деле, интересы которых затронуты судебным актом, должно быть обосновано, в чем состоит нарушение вынесенным судьей приговором их прав и интересов или какие интересы затронуты судебным актом.

Другой вопрос, поставленный в обращении, связан с отсутствием регулирования механизма применения статьи 183.2 Кодекса об исполнении наказаний, в частности, с разрешением вопроса о принадлежности имущества в порядке

гражданского судопроизводства, несмотря на обстоятельства, установленные итоговым решением суда.

Так, на основании статьи 183.2 Кодекса об исполнении наказаний, спор о том, кому принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации окончательным решением суда, разрешается в порядке гражданского судопроизводства.

Одновременно в статье 89 Закона Азербайджанской Республики "Об исполнении" установлено, что при возникновении спора, связанного с принадлежностью (предназначением) имущества, на которое направлено требование, должнику и другим лицам, заинтересованные физические и юридические лица имеют право обратиться в суд с иском об освобождении имущества из-под ареста или исключением его из списка.

Что касается указанного вопроса, прежде всего, следует отметить, что в обеих нормах иск связан не с сутью вступившего в законную силу судебного решения по уголовному делу, а с тем, кому конкретно принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации по окончательному решению суда.

Однако несмотря на то, что в законодательстве закреплено право обращения с иском об установлении принадлежности имущества, тем не менее в гражданско-процессуальном законодательстве не установлены процессуальные основания для осуществления этого права. В этом контексте Пленум Конституционного суда считает, что следует рекомендовать Милли Меджлису урегулировать в Гражданском процессуальном кодексе порядок освобождения имущества из-под ареста или исключения его из списка.

В Постановлении "О толковании статьи 142 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики" от 8 января 2020 года Пленум Конституционного суда пришел к такому выводу, что преюдициальность вступившего в законную силу приговора суда ограничена кругом лиц, в отношении которых вынесен данный приговор.

Субъективные пределы преюдиции определяются кругом лиц, которые в качестве стороны уголовного процесса выражают свою позицию в суде и представляют доказательства для

обоснования данной позиции. Физические лица входящие в субъективные пределы, должны иметь максимальный объем процессуальных гарантий и обладать возможностью влияния на сбор и оценку обстоятельств, входящих в предмет доказывания.

Так что, отнесенность преюдициальности вступившего в силу приговора суда к лицам, не участвующим в данном уголовном процессе, лишая последних установленных уголовно-процессуальным законодательством гарантий, в том числе права на защиту (часть VIII статьи 127 Конституции) в судопроизводстве, может привести к нарушению их права на судебную защиту прав и свобод, закрепленного в статье 60 Конституции.

Следует отметить, что на основании статьи 82.4 Гражданского процессуального кодекса, вступивший в законную силу приговор суда, а также другое вступившее в силу постановление по уголовному преследованию обязательны для суда, рассматривающего гражданское дело и коммерческий спор, в части того, имело ли место событие и причастно ли лицо к этому событию.

Таким образом, вступивший в законную силу приговор суда имеет обязательную силу для судов, рассматривающих гражданские дела, обязательную силу только в части того, было ли совершено преступление и совершено ли это преступление обвиняемым.

На основании вышеизложенного можно прийти к такому выводу, что в соответствии со статьей 183.2 Кодекса об исполнении наказаний, для суда рассматривающего дело по иску лица, не участвующего в производстве по уголовному делу, интересы которого затронуты судебным решением, о том, кому принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации, вступивший в законную силу приговор, носит преюдициальный характер только в части того, имело ли место событие преступления и совершено ли данное преступление обвиняемым.

В то же время Пленум Конституционного суда считает, что статья 82.4 Гражданского процессуального кодекса не приводит к тому, чтобы указание в приговоре подлежащего конфискации конкретного имущества препятствовало дока-

званию третьими лицами права собственности на данное имущество в порядке гражданского судопроизводства.

Учитывая вышеизложенное, Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– в соответствии со смыслом статьи 139 Уголовно-процессуального кодекса, во время производства по уголовному делу должны быть установлены обстоятельства, подтверждающие, что принадлежавшее обвиняемому конфискованное имущество приобретено в результате совершения преступления или является доходом от этого имущества либо использованным или предназначенным для совершения преступления оружием, инструментами или другими средствами, а также имуществом, хотя и не принадлежащим обвиняемому, но приобретенным в результате совершенного им преступления;

– в соответствии со статьей 299.3.2 Уголовно-процессуального кодекса, в подготовительном заседании суда рассматривается вопрос о том, были ли нарушены требования настоящего Кодекса при проведении предварительного расследования по уголовному делу. При этом суд должен дать соответствующую правовую оценку мерам, принятым для обеспечения гражданского иска и возможной специальной конфискации. В случае, если на подготовительном заседании суда вышеотмеченного не произошло, то во время судебного рассмотрения следует проверить, действительно ли описанное имущество принадлежит обвиняемому, а при наличии обстоятельств, подтверждающих наложение ареста на имущество, не принадлежащее обвиняемому, – дать правовую оценку тому, приобретено ли данное имущество в результате совершенного обвиняемым преступления и в соответствии со сделанными выводами – нужно принять решение об исключении этого имущества из описи, освобождении его от ареста и возвращении владельцу;

– специальная конфискация в отношении имущества, принадлежащего лицу, не являющемуся обвиняемым или не несущему за его действие материальной ответственности по закону, применяется в том случае, если имеются основательные доказательства приобретения данным лицом имущества

на условиях, перечисленных в статье 99-1.3 Уголовного кодекса;

– в соответствии с частью I статьи 60 Конституции и требованиями статьи 6 Конвенции следует рекомендовать Милли Меджлису урегулировать право лица, не привлеченного к уголовному судопроизводству, интересы которого затронуты приговором, на обращение с апелляционной жалобой в суд.

В целях обеспечения, предусмотренного частью I статьи 60 Конституции и статьей 6 Конвенции права на обращение в суд, до разрешения вопроса в законодательном порядке лицо, не привлеченное к уголовному судопроизводству, интересы которого затронуты приговором суда, в случаях существенного нарушения его прав и охраняемых законом интересов может быть привлечено к производству по уголовному делу в качестве третьего лица, выдвигающего самостоятельные требования к предмету спора.

Такое привлечение должно осуществляться в соответствии со статьей 55.1 Гражданского процессуального кодекса с учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления;

– с учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления, на основании статьи 183.2 Кодекса об исполнении наказаний, следует рекомендовать Милли Меджлису урегулировать в порядке специального производства спор о том, кому принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации окончательным решением суда.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. В соответствии со смыслом статьи 139 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, во время производства по уголовному делу должны быть уста-

новлены обстоятельства, подтверждающие, что принадлежавшее обвиняемому конфискованное имущество приобретено в результате совершения преступления или является доходом от этого имущества, либо использованным или предназначенным для совершения преступления оружием, инструментами или другими средствами, а также имуществом, хотя и не принадлежащим обвиняемому, но приобретенным в результате совершенного им преступления.

2. В соответствии со статьей 299.3.2 Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики, в подготовительном заседании суда рассматривается вопрос о том, были ли нарушены требования настоящего Кодекса при проведении предварительного расследования по уголовному делу. При этом суд должен дать соответствующую правовую оценку мерам, принятым для обеспечения гражданского иска и возможной специальной конфискации. В случае, если на подготовительном заседании суда вышеотмеченного не произошло, то во время судебного рассмотрения следует проверить, действительно ли описанное имущество принадлежит обвиняемому, а при наличии обстоятельств, подтверждающих наложение ареста на имущество, не принадлежащее обвиняемому, – дать правовую оценку тому, приобретено ли данное имущество в результате совершенного обвиняемым преступления и в соответствии со сделанными выводами – принять решение об исключении этого имущества из описи, освобождении его от ареста и возвращении владельцу.

3. Специальная конфискация в отношении имущества, принадлежащего лицу, не являющемуся обвиняемым или не несущему за его действия материальной ответственности по закону, применяется в том случае, если имеются основательные доказательства приобретения данным лицом имущества на условиях, перечисленных в статье 99-1.3 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики;

4. В соответствии с частью I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики и требованиями статьи 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики урегулировать право лица, не привлеченного к уголовному

судопроизводству, интересы которого затронуты приговором, на обращение с апелляционной жалобой в суд.

В целях обеспечения предусмотренного частью I статьи 60 Конституции Азербайджанской Республики и статьей 6 Конвенции о защите прав человека и основных свобод права на обращение в суд до разрешения вопроса в законодательном порядке лицо, не привлеченное к уголовному судопроизводству, интересы которого затронуты приговором суда, в случаях существенного нарушения его прав и охраняемых законом интересов может быть привлечено к производству по уголовному делу в качестве третьего лица, выдвигающего самостоятельные требования к предмету спора.

Такое привлечение должно осуществляться в соответствии со статьей 55.1 Гражданского процессуального кодекса Азербайджанской Республики с учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления.

5. С учетом правовых позиций, отраженных в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления, на основании статьи 183.2 Кодекса Азербайджанской Республики об исполнении наказаний, рекомендовать Милли Меджлису Азербайджанской Республики урегулировать в порядке специального производства спор о том, кому принадлежит имущество, подлежащее специальной конфискации окончательным решением суда.

6. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

7. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики», а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного суда Азербайджанской Республики.

8. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin və Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair

9 mart 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov (məruzəçi-hakim), Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiyaya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiyaya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin və Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı.

İş üzrə hakim R.İsmayılovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri T.Muxtarovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdiri H.M.Seyidin, mütəxəssislər

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının hakimi Ş.Yusifovun, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovanın və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi H.Məmmədovun mülahizələrini, ekspertlər Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Konstitusiya hüququ kafedrasının müəllimi, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru G.Cəbinin və Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru M.Bayramovanın rəylərini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin 2-ci bəndinin “bu halda şəxsin əməllərində inzibati xəta tərkibinin əlamətləri olduqda o, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilir” müddəasının Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 64-cü maddəsi, “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Konvensiyaya (bundan sonra – Konvensiya) dair 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsi baxımından, eləcə də Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra – İnzibati Xətalər Məcəlləsi) 38.1, 38.2, 38.3 və 38.5-ci maddələrinin hüquqi müəyyənlik prinsipi baxımından şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdə qeyd olunur ki, M.Hacıyevin törətdiyi yol-nəqliyyat hadisəsi nəticəsində sərneşinlərdən T.Əsədov sağlamlığa az ağır zərərverməyə aid olan xəsarət almaqla yanaşı, yüngül zərərverməyə səbəb olan xəsarət, R.Əhmədov isə sağlamlığa ağır zərərverməyə səbəb olan xəsarət almışdır.

Gəncə hərbi prokurorluğu tərəfindən aparılmış araşdırma nəticəsində Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd

hissəsinin 2-ci bəndinə əsasən zərərçəkmiş şəxslə barışdığına və dəymiş zərəri ödədiyinə görə M.Hacıyev Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət-Prosessual Məcəlləsi) 39.1.11 və 40.3-cü maddələrinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş və barəsində Cinayət Məcəlləsinin 263.1 və 263.1-1-ci maddələri ilə cinayət işinin başlanması rədd edilmişdir.

Müraciətdən göründüyü kimi, Gəncə hərbi prokuroru məhkəmə-tibbi ekspertizasının rəyinin T.Əsədova münasibətdə “digər xəsarətlər isə sağlamlığın qısa müddətdə pozulmasına səbəb olan yüngül zərər vurmaya aiddir” hissəsini rəhbər tutaraq M.Hacıyev barəsində İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsi ilə inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata başlanması haqqında qərar qəbul edərək işi baxılması üçün Gəncə Hərbi Məhkəməsinə göndərmişdir.

Gəncə Hərbi Məhkəməsinin qərarı ilə əməlinə inzibati xətanın tərkibi olmadığından M.Hacıyev barəsində İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsi ilə başlanmış inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata xitam verilmiş və o, inzibati məsuliyyətdən azad edilmişdir.

Məhkəmənin qənaətinə görə, M.Hacıyev Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin 2-ci bəndinə əsasən zərərçəkmiş şəxslə barışdığına və dəymiş zərəri ödədiyinə görə cinayət məsuliyyətindən azad edildikdən sonra onun eyni bir əməllə, yəni baş vermiş yol-nəqliyyat hadisəsi nəticəsində T.Əsədovun sağlamlığına yetirilən yüngül zərərvurmaya görə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsi ilə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi həm beynəlxalq aktlarda, həm də milli qanunvericilikdə öz əksini tapmış eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem) prinsipinə ziddir.

Gəncə hərbi prokuroru həmin qərardan apellyasiya protesti verərək Gəncə Hərbi Məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsi və M.Hacıyevin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi barədə qərar çıxarılmasını xahiş etmişdir. Protest onunla əsaslandırılmışdır ki, hadisə zamanı az ağır və yüngül dərəcəli bədən xəsarəti almış T.Əsədov araşdırma zamanı ərizə ilə müraciət edərək M.Hacıyevlə barışdığını, ona dəymiş ziyanın ödənildiyini və sonuncudan heç bir şikayəti olmadığını bildirmiş, buna görə də

Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsinin Qeyd hissəsinin tələbinə əsasən cinayət işinin başlanması rədd edilmişdir. Lakin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327-ci maddəsində zərər çəkmiş şəxslə barışmaqla bağlı inzibati məsuliyyətdən azad etmə nəzərdə tutulmadığından (həmin Məcəllənin 157, 158-ci və Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrinin Qeyd hissələrində bilavasitə müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla), M.Hacıyev həmin əmələ görə inzibati məsuliyyətə cəlb olunmalıdır.

Müraciətdə qaldırılan digər məsələ İnzibati Xətalər Məcəlləsinin inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətlərinə dair 38-ci maddəsində öz əksini tapmış müddəalar arasında mövcud qeyri-müəyyənliklə bağlıdır. Belə ki, Məcəllənin 38.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec üç ay keçənədək verilə bilər. Dairəsi müəyyən edilmiş inzibati xətalara görə tənbeh xətanın törədildiyi gündən ən gec bir il keçənədək verilə bilər. Bundan fərqli olaraq İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.3-cü maddəsində inzibati xəta hadisəsinin hansı tarixdə baş verməsindən asılı olmayaraq, inzibati tənbehin cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edildiyi gündən ən gec üç ay keçənədək verilə bilməsi müəyyən edilmişdir.

Müraciətedənin qənaətinə görə, belə bir qaydanın müəyyən edilməsi həmin maddələrin tətbiqi zamanı müəyyən çətinliklərə səbəb olur. Məsələn, cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında qərar hadisənin törədildiyi gündən bir il keçdikdən sonra qəbul edildiyi təqdirdə, şəxsin inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydaya uyğun gəlmir.

Göstərilənləri nəzərə alaraq, Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi qanunçuluq, ədalətlik və eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem) prinsiplərini, o cümlədən hüquqtətbiqetmə təcrübəsinin vahidliyini təmin etmək məqsədi ilə Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin 2-ci bəndinin müvafiq müddəasının, habelə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38-ci maddəsinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar aşağıdakıları qeyd edir.

Konstitusiyanın 64-cü maddəsinə əsasən, heç kəs bir cinayətə görə təkrarən məhkum edilə bilməz. Hüququn hamılıqla qəbul edilmiş eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem) prinsipini ifadə edən bu konstitusiya normasının mənasına uyğun olaraq, əvvəllər törətdiyi cinayətə görə məhkum edilmiş şəxsin həmin cinayətə görə təkrarən məhkum edilməsi qadağan edilir. Bu o deməkdir ki, bir şəxs eyni cinayətə görə təkrar olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilməz. Həmin hüquq öz konstitusiya-hüquqi təbiəti baxımından məhdudlaşdırıla bilməz və mahiyyət etibarlı ilə həm qanunvericiliyə, həm də təqsirkar şəxsi cinayət məsuliyyətinə cəlb edən və ona cəzanın növünü və həddini müəyyən edən hüquqtəbqiçilərə istiqamətlənmişdir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin 3-cü bəndinin şərh edilməsi haqqında” 2013-cü il 4 mart tarixli Qərarı).

Eyni əmələ görə təkrarən məsuliyyətə cəlb edilməyə yol verilməməsinə dair prinsip cinayət, cinayət-prosessual və inzibati xətlər qanunvericiliklərində də əks olunmuşdur. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 8.2-ci maddəsinə əsasən, heç kəs eyni bir cinayətə görə iki dəfə cinayət məsuliyyətinə cəlb oluna bilməz. Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 34.1-ci maddəsində göstərilmişdir ki, heç kəs eyni əməlin törədilməsinə görə təkrar məhkum edilə bilməz. İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 9.2-ci maddəsinə müvafiq olaraq, bir inzibati xətəyə görə heç kim iki dəfə inzibati məsuliyyətə cəlb oluna bilməz.

Bir əmələ görə iki dəfə məhkum edilməmək və ya cəzalandırılmamaq hüququ Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq-hüquqi aktlarda da ifadə olunmuşdur. Belə ki, Konvensiyaya dair 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, heç kəs hər hansı dövlətin qanunlarına və ya cinayət-prosessual normalarına müvafiq olaraq artıq bəraət aldığı və ya məhkum edildiyi cinayətlərə görə, həmin dövlətin yurisdiksiyası çərçivəsində cinayət qaydasında təkrar məhkum edilə və ya cəzalandırıla bilməz.

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (bundan sonra – Avropa Məhkəməsi) Böyük Palatasının Sergey Zolotukhinin Rusiyaya qarşı iş üzrə 2009-cu il 10 fevral tarixli Qərarındakı

mövqeyinə əsasən, Konvensiyaya dair 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsi ikinci cinayətin eyni faktlardan və ya birinci cinayətin əsasında duran faktlarla “əhəmiyyətli dərəcədə” eyni olan faktlardan irəli gəlmiş hallarda şəxsin ikinci “cinayətə” görə cinayət təqibinə məruz qalmasını və məhkəməyə verilməsini qadağan edən norma kimi qəbul edilməlidir (§§ 79-82).

Həmin Qərarda Avropa Məhkəməsi onu da göstərmişdir ki, 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsində təsbit edilmiş təminat əvvəlki ittiham və ya bəraət hökmünün “res judicata” qüvvəsinə artıq mindiyi halda yeni cinayət işi başlandıqda yer alır... Konvensiyaya dair 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsinin məqsədi “yekun” qərarla nəticələnmiş cinayət təqibinin təkrarlanmasını qadağan etməkdir. Öz növbəsində “Cinayət işləri üzrə hökmlərin beynəlxalq qaydada tanınması haqqında” Avropa Konvensiyasına istinad edən Konvensiyaya dair 7 sayılı Protokolun İzahedici Məruzəsinə müvafiq olaraq, “qərar” ənənəvi ifadəyə görə “res judicata” qüvvəsinə mindikdə yekun sayılır (§ 83, 107).

Avropa Məhkəməsi həmçinin müəyyən etmişdir ki, prokuror tərəfindən cinayət işinə xitam verilməsi nə ittiham hökmünü, nə də bəraət hökmünü təşkil etmir və buna görə də 7 sayılı Protokolun 4-cü maddəsi bu situasiyaya tətbiq edilə bilməz (Böyük Palatanın Marguş Xorvatiyaya qarşı iş üzrə 2014-cü il 27 May tarixli Qərarı, § 120).

Beləliklə, Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinə əsasən zərərçəkmiş şəxslə barışıqdan və cinayət məsuliyyətindən azad olunduqdan sonra şəxsin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsinə uyğun olaraq inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem) prinsipinin pozulmasına gətirib çıxarmır, çünki bu hüquqi vəziyyət həmin prinsipin tətbiqi sahəsinə daxil deyil.

Bununla belə eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem) prinsipinin müraciətdə qaldırılan birinci məsələyə təsirini tamamilə istisna etmək olmaz. Belə ki, şəxsin əməlinin Cinayət Məcəlləsinin 263.1-ci maddəsi və İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsilə tövsifi zamanı göstərilən cinayət əməlinin obyektiv tərəfinin və inzibati xətanın eyni əlamətləri iki dəfə nəzərə alınır. Bu səbəbdən göstərilən

şəxsin eyni zamanda həm İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsilə nəzərdə tutulmuş inzibati məsuliyyətə, həm də Cinayət Məcəlləsinin 263.1-ci maddəsilə nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi non bis in idem prinsipi baxımından yolverilməzdir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulmasına dair cinayət işləri üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 15 noyabr 2013-cü il tarixli Qərarının 17-ci bəndində də qeyd olunur ki, konkret bir hadisədə yol-hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması Cinayət Məcəlləsinin 263.1, 263.1-1, 263.2, 263.3, 263-1.1, 263-1.2, 263-1.3, 263-1.4, 351.1, 351.1-1, 351.2 və 351.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş nəticələrdən bir neçəsinə səbəb olduqda, təqsirləndirilən şəxsə elan olunmuş ittihamda və ittiham hökmünün təsviri-əsaslandırıcı hissəsində baş vermiş nəticələrin hamısı göstərməli, lakin onun əməli cinayət qanununun bu nəticələrdən daha ağırına görə məsuliyyət nəzərdə tutan maddəsi ilə tövsif edilməlidir.

Bundan əlavə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.1.7-ci maddəsinin tələbinə əsasən Cinayət Məcəlləsinin 263.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin əlamətləri əsasında cinayət işinin başlanması haqqında qərar olduqda İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş inzibati xəyata dair iş üzrə icraata xitam verilməlidir.

Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.1.7-ci maddəsinə əsasən, barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxsə aid eyni fakt üzrə inzibati tənbeh etmək haqqında hakimin, səlahiyyətli orqanın (vəzifəli şəxsin) qərarı olduqda, yaxud inzibati xəta haqqında işə xitam verilməsi barəsində ləğv edilməmiş qərar olduqda, habelə həmin fakt üzrə cinayət işi başlamaq haqqında qərar olduqda inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraat başlanıla bilməz, başlanmış icraata isə xitam verilir. Bu cür hüquqi tənzimət nəticə etibarilə Konstitusiyanın 64-cü maddəsinin tələblərinin pozulmasının qarşısının alınmasına yönəlmişdir.

Bununla da İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.1.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsasla inzibati xəta haqqında iş

üzrə icraata xitam verilməsi məsələsinin həlli zamanı cinayət işinin başlanması haqqında qərar qəbul edilərkən Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin maddəsilə tövsif edilməsi üçün şəxs tərəfindən törədilmiş hüquqazidd əməlin hansı əsas əlamətlərinin nəzərə alınıb-alınmamasını, onlardan hər hansı birinin inzibati xəta haqqında iş üzrə icraata başlanarkən şəxsin hərəkətlərinin tövsifinin əsasında duran əlamətlərlə üst-üstə düşüb-düşməməsini müəyyən etmək lazımdır.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, eyni yanaşma Cinayət Məcəlləsinin 263.1-ci maddəsi ilə ittiham olunan şəxsin həm az ağır zərər, həm də yüngül bədən xəsarəti yetirdiyi zərərçəkmiş şəxslə barışması zamanı da rəhbər tutulmalıdır. Burada həmçinin Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin yüngül bədən xəsarətləri ilə əlaqədar halları da əhatə edən dəymiş zərərin tamamilə ödənilməsinə dair ikinci bəndinin birinci cümləsinin tələblərinin nəzərə alınması vacibdir. Bundan əlavə Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 40.3 və 305.1-ci maddələri ilə cinayət işi üzrə icraata xitam verildikdən sonra şəxsin İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsilə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi elə həmin Məcəllənin 9-cu maddəsində də nəzərdə tutulmuş ümumhüquqi prinsip olan ədalətlik prinsipinin pozulmasına gətirib çıxaracaqdır.

Göstərilənlərlə yanaşı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu onu da qeyd etməyi vacib hesab edir ki, cinayət qanunvericiliyi ilə inzibati xətalara dair qanunvericiliyin vəzifələrinin eyniliyinə baxmayaraq, Cinayət Məcəlləsi ehtiyatsızlıqdan şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər vurulmasına səbəb olan yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulması (Cinayət Məcəlləsinin 263.1 və 263.1-1-ci maddələri) cinayətini törətmiş şəxsin zərərçəkmiş şəxslə barışması və ona dəymiş ziyanı tamamilə ödəməsi əsası ilə cinayət məsuliyyətindən azad olunmasına imkan verdiyi halda, İnzibati Xətalər Məcəlləsi həmin Məcəllənin 327.1-327.6, 328 və 330-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş xətalər nəticəsində zərər çəkmiş şəxsin sağlamlığına yüngül bədən xəsarətinin yetirilməsinə görə (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsi) inzibati məsuliyyətdən azad olunmağın belə əsasını nəzərdə tutmamışdır. Göründüyü kimi, cinayət və inzibati-delik

qanunvericiliklərinin qeyd olunan müddələrinin sistemləşdirilmiş uyğunluğuna baxmayaraq, barışıq imkanı ilə əlaqədar məsələ fərqli şəkildə həll olunur.

Bu mənada qeyd olunmalıdır ki, sistemli şəkildə əlaqəli və oxşar olan münasibətlərin hüquqi tənzimləməsində Cinayət Məcəlləsinə müvafiq dəyişikliyin edilməsi halında İnzibati Xətalər Məcəlləsinə də belə dəyişikliyin edilməsi labüd xarakter daşıyır. Bu mövqe daha sərt cəza nəzərdə tutmuş maddənin müddəasının liberallaşdırılması hallarında xüsusilə aktualdır.

Müraciətdə qaldırılan digər məsələ inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətinin bitmə vaxtının inzibati xətalər qanunvericiliyində öz əksini tapmaması ilə bağlıdır.

Bununla əlaqədar göstərilməlidir ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec üç ay keçənədək verilə bilər. Həmin maddənin ikinci cümləsində sadalanmış inzibati tənbehin ən gec bir il keçənədək verilməsinə aid edilən inzibati xətalər, həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsindəki eyniadlı fəsillərə daxil olan və ya eyniadlı inzibati xətalərlə bağlıdır. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.2-ci maddəsi müəyyən edir ki, Məcəllənin 38.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddətlər uzanan inzibati xətalərə münasibətdə xətanın aşkara çıxarıldığı gündən hesablanır.

Məcəllənin 38.3-cü maddəsində isə cinayət məsuliyyətini istisna edən hallar olduğu halda inzibati tənbehin tətbiq edilməsi müddəti göstərilmişdir. Maddənin dispozisiyasına əsasən, cinayət işinin başlanması rədd edildikdə və ya cinayət işinə xitam verildikdə, lakin şəxsin əməllərində inzibati xəta tərkibinin bütün əlamətləri olduqda, inzibati tənbeh cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edildiyi gündən ən gec üç ay keçənədək verilə bilər.

İnzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddəti elə bir müddətdir ki, onun ərzində şəxs, hüquqpozmaya yol verdiyinə görə inzibati tənbehə məruz qala bilər. İnzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətinin bitməsi inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatın başlanılmasını istisna edən, başlanmış icraata isə xitam verilməsinə səbəb olan hallardan biridir (İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 53.1.6-cı maddəsi).

Bu cür müddətləri nəzərdə tutarkən və onların hesablanması qaydalarını müəyyən edərkən qanunverici Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsindən irəli gələn insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının hüquqi tənzimlənməsi zamanı şəxsi və publik maraqlar arasındakı tarazlığın gözlənilməsi tələbini rəhbər tutaraq inzibati məsuliyyətin qaçılmazlığının təmin olunması üçün şərait yaratmaqla yanaşı, eyni zamanda inzibati xəta törətmiş şəxslərin əsassız olaraq uzun müddətə inzibati təqib və inzibati tənbehin tətbiqi təhlükəsi altında qalmasının qarşısını almaq məqsədini güdmüşdür.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsinin müddəaları nəzərə alınmadan həmin Məcəllənin 38.3-cü maddəsinin hərfi təfsiri yol hərəkəti qaydalarının pozulmasına görə inzibati tənbehin inzibati xətanın törədildiyi gündən bir il keçəndən sonra da verilə bilməsi hallarını istisna etmir.

Belə təfsir həm də faktiki olaraq inzibati məsuliyyətə cəlbətmə müddətinin qeyri-müəyyən müddətə dək uzadılmasına imkan yaradır. Belə hallarda inzibati məsuliyyətə cəlbətmə müddəti hətta cinayət məsuliyyətinə cəlbətmə müddətindən də artıq ola bilər. Belə ki, bu halda cinayət təqibi üzrə icraatın dayandırılması, ibtidai araşdırmanın və ya məhkəmə baxışının uzanması və ya prosessual hərəkətlərinin təkrarlanması istisna edilmir.

Bununla da cinayət işinin başlanmasının rədd olunduğu, lakin şəxsin əməllərində inzibati xəta tərkibinin bütün əlamətləri olduğu hallarda inzibati məsuliyyətə cəlbətmə müddətinin xətanın törədildiyi (aşkara çıxarıldığı) gündən deyil, cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya cinayət işinə xitam verilməsi barədə qərarın qəbul edildiyi gündən hesablanması hüquqi müəyyənlik, ədalət, bərabərlik və inzibati məsuliyyət sahəsində tətbiq edilən məhdudiyyətlərin konstitusiya əhəmiyyətli məqsədlərə mütənasib olması prinsipləri ilə uyğunsuzluq təşkil edir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu əvvəlki qərarlarında dəfələrlə qeyd etmişdir ki, məhkəmə təcrübəsində normativ hüquqi aktların müddəaları onların konstitusiya hüquqi mənasına uyğun tətbiq olunmalıdır ("M.Məmmədovun şikayəti əsasında Azərbaycan Respublikası İnzibati Prosessual Məcəlləsinin 55-ci

maddəsinin bəzi müddələrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 60-cı maddəsinin I hissəsinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair” 2014-cü il 29 aprel və “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 132.1.2 və 53-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 11 noyabr tarixli Qərarlar).

Bu hüquqi mövqeyin davamı olaraq qeyd olunmalıdır ki, normanın mümkün olan bütün təfsiri variantları sırasından məhkəmələr yalnız konstitusiya uyğun olana üstünlük verməlidirlər. Əgər normanın təfsiri konstitusiya norma və prinsiplərin pozulmasına gətirib çıxarırsa, onun konkret işə tətbiq olunması yolverilməzdir. Məhkəmə təcrübəsi, yalnız normanın konstitusiya tələblərə uyğun gələn məzmununun müəyyənləşdirilməsinə imkan verən, hamı tərəfindən qəbul edilmiş qaydalara uyğun aparılmış təfsirinə əsaslanmalıdır.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən qeyd etmək lazımdır ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsinə əsasən inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətinin bitmə vaxtının müəyyən edilməsi məsələsinin həlli zamanı İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1 və 38.2-ci maddələrinin həmin Məcəllənin 38.3-cü maddəsi ilə sistemli əlaqəsindən çıxış etmək lazımdır.

Yəni cinayət işinin başlanması rədd edildikdə və ya cinayət işinə xitam verildikdə, lakin şəxsin əməllərində inzibati xəta tərkibinin bütün əlamətləri olduqda, inzibati tənbeh cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edildiyi gündən ən gec üç ay keçənədək verilməlidir. Lakin belə olan hallarda inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi (aşkara çıxarıldığı) gündən ən gec bir il keçənədək verilə bilər.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinə müvafiq olaraq cinayət törətmiş şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsindən sonra İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsinə əsasən inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi Konstitusiyanın 64-cü maddəsindən irəli gələn eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem)

prinsipinin tətbiqi sahəsinə daxil edilmədiyindən, bu prinsipin pozulmasına gətirib çıxarmır;

– Şəxsin həm az ağır zərər, həm də yüngül bədən xəsarəti yetirdiyi zərərçəkmiş şəxslə barışması və ona dəymiş ziyanı tamamilə ödəməsi əsası ilə Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edilməsindən sonra İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsinə əsasən inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi həmin Məcəllənin 9.1-ci maddəsində ifadə olunan ümumhüquqi ədalətlik prinsipinin pozulması kimi qəbul edilməlidir;

– Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin II hissəsində əks olunmuş mütənasiblik prinsipinə uyğun olaraq, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.3-cü maddəsində göstərilən hallarda inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddəti həmin Məcəllənin 38.1 və 38.2-ci maddələrinin müddəaları nəzərə alınmaqla müəyyən edilməli və inzibati xətanın törədildiyi (aşkara çıxarıldığı) gündən bir ildən artıq olmamalıdır.

Müraciətdə bilavasitə qaldırılmayan, lakin təcrübə üçün əhəmiyyətli ola bilən məsələlərdən biri Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsində nəzərdə tutulmuş qaydada təqsirləndirilən şəxsin zərərçəkmiş şəxslə barışmasından sonra onun məhz həmin Məcəllənin 263.1 və 263.1-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş nəticələrə səbəb olan yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozmasına görə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsinin mümkünlüyü məsələsidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, bu məsələ həll edilərkən Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayət tərkibinin ikiobyektli olması nəzərə alınmalıdır. Belə ki, bu cinayət ilk növbədə yol hərəkətinin və nəqliyyat vasitələrinin istismarının təhlükəsizliyinə qəsd edir. Əlavə obyekt qismində isə insanın həyat və sağlamlığı çıxış edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, ikiobyektli cinayətlərə qəsd zamanı təqsirkar əsas obyektə ziyan vurduqda, zərərçəkən isə bu qəsdin əlavə obyektini qismində çıxış etdikdə, zərərçəkmiş şəxslə barışmaq əsas obyektə dəymiş zərəri ortadan qaldırmır. Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsilə əlaqədar qeyd etmək olar ki, cinayəti törətmiş şəxs zərərçəkmiş şəxslə barışaraq onun şəxsi maraqları bərpa edilir, ictimai maraqların bərpa olunması isə onun Cinayət Məcəlləsinin 263.1 və 263.1-1-ci maddələrində

nəzərdə tutulmuş nəticələrə səbəb olan yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarının pozulmasına görə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə baş verə bilər.

Bundan əlavə Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinin tələblərinə əsasən cinayət törətmiş və sonra zərərçəkmiş şəxslə barışmış şəxsin məhz həmin Məcəllənin 263.1 və 263.1-1-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş nəticələrə səbəb olan yol hərəkəti və nəqliyyat vasitələrinin istismarı qaydalarını pozmasına görə inzibati məsuliyyətə cəlb edilməməsi ümumhüquqi və konstitusiya prinsipləri olan ədalət və bərabərlik prinsipləri ilə uyğun gəlmir. Belə ki, Cinayət Məcəlləsinin 263.1 və 263.1-1-ci maddələrində nəzərdə tutulan nəticələrə səbəb olmayan yol hərəkəti qaydalarının sadə pozuntusu hər bir halda inzibati tənbehin qaçılmazlığı prinsipinə əsasən inzibati xətalara dair qanunvericiliyin tələblərindən irəli gələrək inzibati məsuliyyətə səbəb olmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə və “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cü maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin Qeyd hissəsinə müvafiq olaraq cinayət törətmiş şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsindən sonra Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsinə əsasən inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 64-cü maddəsindən irəli gələn eyni hüquq pozuntusuna görə iki dəfə cəza ola bilməz (non bis in idem) prinsipinin tətbiqi sahəsinə daxil edilmədiyindən, bu prinsipin pozulmasına gətirib çıxarmır.

2. Şəxsin həm az ağır zərər, həm də yüngül bədən xəsarəti yetirdiyi zərərçəkmiş şəxslə barışması və ona dəymiş ziyanı tamamilə ödəməsi əsası ilə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 263-cü maddəsinin tələblərinə uyğun olaraq cinayət məsuliyyətindən azad edilməsindən sonra Azərbaycan

Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 327.8-ci maddəsinə əsasən inzibati məsuliyyətə cəlb edilməsi həmin Məcəllənin 9.1-ci maddəsində ifadə olunan ümumhüquqi ədalətlik prinsipinin pozulması kimi qəbul edilməlidir.

3. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin II hissəsində əks olunmuş mütənasiblik prinsipinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.3-cü maddəsində göstərilən hallarda inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddəti həmin Məcəllənin 38.1 və 38.2-ci maddələrinin müddəaları nəzərə alınmaqla müəyyən edilməli və inzibati xətanın törədildiyi (aşkara çıxarıldığı) gündən bir ildən artıq olmamalıdır.

4. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

5. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

6. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

**ON BEHALF OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN
DECISION
OF THE PLENUM OF THE CONSTITUTIONAL COURT
OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

**On interpretation of the Note part of Article 263 of the
Criminal Code of the Republic of Azerbaijan and
some provisions of Article 38 of the Code of Administrative
Offences of the Republic of Azerbaijan**

9 March 2022

Baku city

The Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan composed of Farhad Abdullayev (Chairman), Sona Salmanova, Humay Afandiyeva, Rovshan Ismaylov (Reporter-Judge), Ceyhun Qaracayev, Rafael Gvaladze, Mahir Muradov, Isa Najafov and Kamran Shafiyev,

Attended by the Court Clerk Faraid Aliyev,

Pursuant to Part VI of Article 130 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, Articles 27.2 and 33 of the Law “On Constitutional Court” of the Republic of Azerbaijan and Article 39 of the Internal Regulations of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan, based on the application of the Ganja Court of Appeal, examined in open judicial session via special constitutional proceedings the case on interpretation of the Note part of Article 263 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan and some provisions of Article 38 of the Code of Administrative Offences of the Republic of Azerbaijan.

Having heard the report of Judge R.Ismaylov, studied and discussed reports of representatives of interested parties – Chairman of the Criminal Board of Court of Appeal of Ganja city T. Mukhtarov and Head of the Administrative Legislation Sector of the Department of State Building, Administrative and Military Legislation of Milli Majlis H.S.Seyid, conclusions of specialists – judge of the Criminal Board of Supreme Court Sh.Yusifov, Head of

the Department of Legal Support and Human Rights of the Prosecutor General's Office A. Osmanova and judge of the Court of Appeal of Baku city H.Mammadov, opinion of experts – lecturer of the Department of Constitutional Law of Baku State University, Doctor of Philosophy in Law G.Jabi and Associate Professor of Criminal Law and Criminology Board of Baku State University M.Bayramova, the Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

D E T E R M I N E D   A S   F O L L O W S :

The Ganja Court of Appeal having applied to the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitutional Court) asked for interpretation of provision stipulated in Paragraph 2 of the Note part of Article 263 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Criminal Code) “in this case, if there are signs of an administrative offense in the actions of a person, he/she shall be held responsible in accordance with the procedure provided for in the Code of Administrative Offenses of the Republic of Azerbaijan” in the context of Article 64 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Constitution), Article 4 of Protocol 7 of the Convention “On the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms” (hereinafter referred to as the Convention), as well as in terms of legal certainty of Articles 38.1, 38.2, 38.3 and 38.5 of the Code of Administrative Offences of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Code of Administrative Offences).

It is noted in the application that as a result of a traffic accident occurred in view of the fault of M.Hajiyev, one of the passengers T.Asadov received minor bodily injuries, while R.Ahmedov received severe bodily injuries.

As a result of the investigation conducted by the Ganja military prosecutor's office, M.Hajiyev was acquitted of criminal responsibility in accordance with Articles 39.1.11 and 40.3 of the Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan (hereinafter referred to as the Criminal Procedure Code) according to paragraph 2 of the Note part of Article 263 of the Criminal Code in view of reconciling with the victim and compensating the damages suffered and the

initiation of criminal proceedings against him was rejected pursuant to Articles 263.1 and 263.1-1 of the Criminal Code.

As it can be seen from the application, the military prosecutor of Ganja, guided by the part of the opinion of the forensic medical examination in relation to T.Asadov, “and the other injuries are related to the infliction of minor bodily injury that caused short-term health impairment”, he made a decision to initiate the proceeding on administrative offence case against M.Hajiyev under Article 327.8 of the Code of Administrative Offences and sent the case to Ganja Military Court for consideration.

By the decision of Ganja Military Court, since his actions did not constitute an administrative offence, the proceedings on the administrative offence initiated by Article 327.8 of the Code of Administrative Offences against M.Hajiyev were terminated and he was acquitted of administrative responsibility.

According to the court's conclusion, after M.Hajiyev was acquitted of criminal responsibility in view of reconciling with the victim and compensating the damages suffered according to paragraph 2 of the Explanatory Note part of Article 263 of the Criminal Code, bringing him to administrative responsibility for minor bodily injury to T.Asadov by the same act committed by him as a result of a traffic accident under Article 327.8 of the Code of Administrative Offences contrasts with the principle of “cannot be punished twice for the same violation of law”, which is envisaged and stipulated in both international acts and national legislation (non bis in idem).

The military prosecutor of Ganja filed an appeal protest against that decision and requested for awarding a decision to cancel the decision of Ganja Military Court and bring M.Hajiyev to administrative liability. The protest was substantiated on the fact that T.Asadov, who received less severe and minor bodily injuries during the accident, filed an application during the investigation and stated that he reconciled with M.Hajiyev, that the damage caused to him was compensated and that he had no complaints against the latter, therefore, pursuant to the requirement of Explanatory Note part of the relevant article of the Criminal Code, the initiation of criminal proceedings was rejected. However, since Article 327 of the Code of Administrative Offences does not provide for exemption of administrative liability in view of reconciling with the victim

(except for the cases directly defined in the Explanatory Note parts of the Articles of 157, 158 and relevant articles of Special part of that Code), M.Hajiyev should be involved to administrative liability for the same act.

Another issue raised in the appeal is related to the existing uncertainty between the provisions reflected in Article 38 of the Code of Administrative Offences regarding the periods of imposition of administrative liability. Thus, according to Article 38.1 of the Code, the administrative penalty can be imposed no later than three months after the day of the administrative offence. Punishment for administrative offenses with a defined scope can be imposed no later than one year from the date of the offence. By contrast to this, Article 38.3 of the Code of Administrative Offences stipulates that, regardless of the date on which the administrative offence occurred, an administrative sanction can be imposed no later than three months after the decision to reject or terminate the criminal case was made.

According to the conclusion of appellant, establishing such a rule causes certain difficulties during application of those articles. For example, if the decision to reject or terminate the initiation of a criminal case is made after one year has passed since the day of the accident, bringing the person to administrative liability does not comply with the rule defined in Article 38.1 of the Code of Administrative Offences.

Taking into account the above-mentioned considerations, Ganja Court of Appeal applied the principles of legality, fairness and the principle of “cannot be punished twice for the same violation of law” (non bis in idem), came to conclusion on the necessity of interpretation of some provisions of Article 38 of the Code of Administrative Offences, including the relevant provision of Paragraph 2 of the Explanatory Note of Article 263 of the Criminal Code in order to ensure the uniformity of law enforcement practice.

The Plenum of the Constitutional Court states the following regarding the appeal:

According to Article 64 of the Constitution, no one can be convicted repeatedly for the same crime. Pursuant to the meaning of this constitutional norm, which expresses the universally recognized principle of “cannot be punished twice for the same violation of law” (non bis in idem), it is prohibited to re-convict the person who

has been convicted of a previously same committed crime. This means that a person cannot be prosecuted and punished repeatedly for the same crime. That right cannot be limited in terms of its constitutional-legal nature and is essentially aimed at both the legislation and the law enforcers who bring the guilty person to criminal liability and determine the type and extent of the punishment (Decision of the Plenum of the Constitutional Court date of March 4, 2013 “On the interpretation of paragraph 3 of the Explanatory Note part of Article 177 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan”).

The principle of not allowing imposition of repeated liability for the same act is also reflected in criminal, criminal-procedural and administrative offences legislation. Thus, pursuant to Article 8.2 of the Criminal Code, no one can be held criminally liable twice for the same crime. Article 34.1 of the Criminal Procedure Code states that no one can be re-convicted for committing the same act. According to Article 9.2 of the Code of Administrative Offences, no one can be held administratively liable twice for one administrative offence.

The right not to be convicted or punished twice for the same act is also expressed in the international legal acts that the Republic of Azerbaijan is a party of. Thus, according to paragraph 1 of Article 4 of Protocol 7 of the Convention, no one shall be re-convicted or punished within the jurisdiction of that state for crimes for which he/she has already been acquitted or convicted in accordance with the laws or criminal procedural norms of any state.

According to the position of the Grand Chamber of the European Court of Human Rights (hereafter – the European Court) in the Decision of 10 February 2009 in the case of Sergey Zolotukhi v. Russia, Article 4 of Protocol 7 of the Convention provides that the second crime is based on the same facts or the first crime it should be accepted as a norm prohibiting a person from being prosecuted and brought to court for a second “crime” in cases where it is derived from facts that are “substantially” identical to the facts (§§ 79-82).

In that Decision, the European Court also indicated that the warranty established in Article 4 of Protocol 7 is applicable when a new criminal case is initiated when the previous conviction or acquittal has become “res judicata”... The purpose of Article 4 of Protocol 7 of the Convention is to prohibit the repetition of a criminal prosecu-

tion that resulted in a “final” decision. In turn, according to the Explanatory Report of Protocol 7 on the Convention, which refers to the European Convention “On the international recognition of judgments in criminal cases”, the “decision” is considered final when it becomes “res judicata” according to the traditional expression (§ 83, 107).

The European Court has also determined that the dismissal of a criminal case by the prosecutor does not constitute either a conviction or an acquittal, and therefore Article 4 of Protocol 7 cannot be applied to this situation (Grand Chamber's *Marguš v. Croatia* Case Decision, of May 27, 2014, § 120).

Thus, Pursuant to the Explanatory Note part of Article 263 of the Criminal Code, after reconciling with the victim and being acquitted of the criminal responsibility, bringing a person to administrative responsibility in accordance with Article 327.8 of the Code of Administrative Offences cannot be punished twice for the same violation of law (non bis in idem) principle does not lead to violation, because this legal situation is not included in the scope of application of that principle.

However, the impact of the principle of non bis in idem on the first issue raised in the appeal cannot be completely excluded. Thus, when describing a person's act according to Article 263.1 of the Criminal Code and Article 327.8 of the Code of Administrative Offences, the same signs of the objective side of the criminal act and the administrative offence are taken into account twice. For this reason, it is inadmissible from the point of view of the non bis in idem principle to bring the mentioned person to the administrative responsibility provided by Article 327.8 of the Code of Administrative Offences and to the criminal responsibility provided by Article 263.1 of the Criminal Code at the same time.

Paragraph 17 of the Decision of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Azerbaijan “On judicial practice in criminal cases related to violations of the rules of traffic and operation of vehicles” of November 15, 2013 also states that in a specific case, the rules of traffic and operation of vehicles if the violation causes several of the consequences provided for in articles 263.1, 263.1-1, 263.2, 263.3, 263-1.1, 263-1.2, 263-1.3, 263-1.4, 351.1, 351.1-1, 351.2 and 351.3 of the Criminal Code, all the consequences that have occurred in the

charge announced to accused person and in the descriptive-substantiating part of the charge verdict must be indicated, but his/her action must be interpreted by the article of the criminal law that stipulates the responsibility for the consequences that are more serious than these consequences.

In addition, pursuant to the requirements of Article 53.1.7 of the Code of Administrative Offences, if there is a decision to initiate a criminal case based on the signs of the criminal offence provided for in Article 263.1 of the Criminal Code, the proceedings on the administrative offence provided for by Article 327.8 of the Code of Administrative Offences shall be terminated.

Thus, according to Article 53.1.7 of the Code of Administrative Offences, when there is a decision of a judge, competent body (official) to impose an administrative penalty on the same fact related to a person who is being investigated for an administrative offence case, or on the termination of an administrative offence case if there is a decision that has not been annulled, as well as if there is a decision to initiate a criminal case on that fact, the proceedings on administrative offences cannot be initiated, and the initiated proceedings are terminated. Such legal regulation is ultimately aimed at preventing the violation of the requirements of Article 64 of the Constitution.

Thus, when deciding on the termination of proceedings on an administrative offence on the grounds provided for in Article 53.1.7 of the Code of Administrative Offences, what main signs of an illegal act committed by a person were taken into account when making a decision on the initiation of a criminal case to be interpreted under the article of the Special Part of the Criminal Code – it is necessary to determine whether any of them coincide with the signs that are the basis of the interpretation of the person's actions when initiating the proceedings on the administrative offence case.

The Plenum of the Constitutional Court envisages that the same approach should be followed when the person accused by Article 263.1 of the Criminal Code reconciles with the victim to whom he/she caused both less severe and minor bodily injury. Here, it is also important to take into account the requirements of the first sentence of the second paragraph of Article 263 of the Criminal Code, which includes the cases related to minor bodily injuries. In addi-

tion, bringing a person to administrative responsibility under Article 327.8 of the Code of Administrative Offences, after the termination of the proceedings in a criminal case by Articles 40.3 and 305.1 of the Code of Criminal Procedure, will lead to the violation of the principle of justice, which is a general legal principle also provided for in Article 9 of the same Code.

In addition to the above, the Plenum of the Constitutional Court also considers it important to note that, despite the similarity of the tasks of the criminal legislation and the legislation on administrative offences, the Criminal Code includes the violations of the rules of traffic and vehicle operation that cause less severe or severe bodily injury to the health of a person through carelessness (Criminal Code Articles 263.1 and 263.1-1) allow the offender to be acquitted of the criminal liability on the basis of reconciliation with the victim and full compensation of the damage caused to him/her, as a result of the offences provided for in Articles 327.1-327.6, 328 and 330 of the Code of Administrative Offences did not envisage such a basis for exemption from administrative liability due to minor bodily injury to the victim's health (Article 327.8 of the Code of Administrative Offences). As it can be seen, despite the systematized compatibility of the mentioned provisions of criminal and administrative-delinquency legislation, the issue regarding the possibility of reconciliation is solved differently.

In this sense, it should be noted that in the case of making a conforming amendment to the Criminal Code in the legal regulation of systematically related and similar relations, it is necessary to make such an amendment to the Code of Administrative Offences. This position is especially relevant in cases of liberalization of the provision of the article with a tougher penalty.

Another issue raised in the appeal is related to the fact that the expiry of the period of administrative liability is not reflected in the administrative offences legislation.

In this regard, it should be pointed out that according to Article 38.1 of the Code of Administrative Offences, an administrative penalty can be imposed no later than three months after the day of the commission of the administrative offence. The administrative offences listed in the second sentence of that article, related to the imposition of administrative sanction within one year at the latest,

are related to the administrative offences included in the chapters of the same name in the Special Part of that Code or with the same name. Article 38.2 of the Code of Administrative Offences determines that the periods provided for in Article 38.1 of the Code are calculated from the day the offence was detected in relation to prolonged administrative offences.

In Article 38.3 of the Code, the period of application of administrative punishment is specified in cases where criminal liability is excluded. According to the provision of the article, when the initiation of a criminal case is rejected or a criminal case is terminated, but there are all signs of an administrative offense in the person's actions, an administrative sanction can be imposed no later than three months after the decision on the rejection of initiation of a criminal case or its termination was made.

The term of administrative liability is a period during which a person may be imposed an administrative punishment for committing an offence. Expiration of the period of administrative liability is one of the cases that excludes the initiation of proceedings on cases of administrative offenses, and causes the termination of the initiated proceedings (Article 53.1.6 of the Code of Administrative Offences).

When considering such periods and determining the rules for their calculation, the legislator is guided by the requirement to maintain a balance between private and public interests during the legal regulation of human and civil rights and freedoms arising from Part II of Article 71 of the Constitution, while creating conditions for ensuring the inevitability of administrative responsibility, at the same time, it aimed to prevent persons who have committed an administrative offense from being under the threat of administrative prosecution and administrative punishment for a long period of time.

Without taking into account the provisions of Article 38.1 of the Code of Administrative Offences, the literal interpretation of Article 38.3 of that Code does not exclude the cases where an administrative penalty for violating traffic rules can be imposed even after one year has passed from the day of the administrative offence.

Such an interpretation also actually allows for an indefinite extension of the administrative liability period. In such cases, the term of administrative liability may even exceed the term of criminal liability.

ity. Thus, in this case, suspension of criminal prosecution proceedings, prolongation of preliminary investigation or trial, or repetition of procedural actions are not excluded.

In addition, in cases where the initiation of a criminal case is rejected, but there are all signs of an administrative offence in the person's actions, the period of administrative liability is calculated not from the day when the offence was committed (detected), but from the day when the decision to reject the initiation of the criminal case or to terminate the criminal case was adopted, is a legal certainty, makes inconsistency with the principles of proportionality of the restrictions applied in the field of justice, equality and administrative responsibility to important constitutional goals.

The Plenum of the Constitutional Court has repeatedly noted in its previous decisions that the provisions of normative legal acts in court practice should be applied in accordance with their constitutional legal meaning (Decisions in regard of “Based on the complaint of M.Mammadov, on compliance verification of some provisions of Article 55 of the Code of Administrative Procedure of the Republic of Azerbaijan to Part I of Article 60 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan”, of 29 April 2014 and “On the related interpretation of Articles 132.1.2 and 53 of the Code of Administrative Offences of the Republic of Azerbaijan” 11 November 2021).

As a continuation of this legal position, it should be noted that among all the possible interpretation versions of the norm, the courts should prefer only the constitutional one. If the interpretation of the norm leads to the violation of constitutional norms and principles, its application to a specific case is inadmissible. Judicial practice should be based only on the interpretation carried out in accordance with universally accepted rules, which allows determining the content of the norm in accordance with the constitutional requirements.

Based on the above, it should be noted that when solving the issue of determining the expiration time of the administrative liability according to Article 38.1 of the Code of Administrative Offences, it is necessary to proceed from the systematic connection of Articles 38.1 and 38.2 of the Code of Administrative Offences with Article 38.3 of that Code.

In other words, when the initiation of a criminal case is rejected or the criminal case is terminated, but there are all signs of an administrative offence in the person's actions, the administrative punishment must be imposed no later than three months after the decision on the rejection of the initiation of the criminal case or its termination was made. However, in such cases, the administrative penalty can be imposed no later than one year from the day of the administrative offence being committed (detected).

Based on the above, the Plenum of the Constitutional Court reaches the following conclusions:

– Pursuant to Article 263 of the Criminal Code, after the acquittal of the offender from criminal liability, bringing him/her to administrative liability under Article 327.8 of the Code of Administrative Offences cannot be punished twice for the same violation of law arising from Article 64 of the Constitution (non bis in idem) since it is not included in the scope of application of the principle of in idem, it does not lead to a violation of this principle;

– Being acquitted from criminal liability in accordance with the requirements of Article 263 of the Criminal Code on the basis of the person's reconciliation with the victim of both less severe and minor bodily injury and full compensation of the damage caused to him/her, subject to administrative liability under Article 327.8 of the Code of Administrative Offences should be considered as a violation of the general principle of fairness expressed in Article 9.1 of that Code;

– Pursuant to the principle of proportionality reflected in Part II of Article 71 of the Constitution, the term of administrative liability in the cases specified in Article 38.3 of the Code of Administrative Offenses should be determined taking into account the provisions of Articles 38.1 and 38.2 of that Code and the administrative offense committed (detected) should not exceed one year from the day of commission of administrative offence.

One of the issues that is not directly raised in the application, but may be important practice, is a question of the possibility of being brought of a person to administrative responsibility for the violation of traffic rules and operation of transportation means or vehicles that caused the consequences provided for in Articles 263.1 and 263.1-1 of the Criminal Code after the accused reconciled with the victim in

the manner provided for in the Explanatory Note part of Article 263 of the Criminal Code.

The Plenum of the Constitutional Court envisages that when solving this issue, the two-object nature of the criminal offence provided for in Article 263 of the Criminal Code should be taken into account. So, this crime primarily attempts at the safety of traffic and the operation of vehicles. Human life and health act as an additional object.

It should be noted that when the offender damages the main object during a two-objective crime, and the victim acts as an additional object of this attempt, reconciliation with the victim does not eliminate the damage to the main object. Regarding Article 263 of the Criminal Code, it can be noted that the person who committed the crime reconciles with the victim and restores his/her personal interests but public interests can be restored by bringing him/her to administrative responsibility for the violation of the rules of traffic and operation of vehicles that lead to the consequences provided for in Articles 263.1 and 263.1-1 of the Criminal Code.

In addition, according to the requirements of the Explanatory Note part of Article 263 of the Criminal Code, a person who has committed a crime and then reconciled with the victim is the general right not to be held administratively responsible for violating the rules of traffic and vehicle operation rules that lead to the consequences provided for in Articles 263.1 and 263.1-1 of that Code and is inconsistent with the constitutional principles of justice and equality. Thus, a simple violation of traffic rules that does not lead to the consequences provided for in Articles 263.1 and 263.1-1 of the Criminal Code should in any case lead to administrative liability, based on the principle of inevitability of administrative punishment, arising from the requirements of the legislation on administrative offences.

Guided by Part VI of Article 130 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan and Articles 60, 62, 63, 65-67 and 69 of the Law of the Republic of Azerbaijan “On the Constitutional Court”, the Plenum of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan

DECIDED:

1. In accordance with Article 263 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, after the acquittal of the person who committed the crime from criminal liability, bringing him/her to administrative liability pursuant to Article 327.8 of the Code of Administrative Offenses of the Republic of Azerbaijan does not lead to violation of non bis in idem principle because it is not included in the scope of application of the principle of “cannot be punished twice for the same violation of law” (non bis in idem) envisaged in Article 64 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan.

2. After the person is acquitted from criminal liability in accordance with the requirements of Article 263 of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, on the basis of the person's reconciliation with the victim to whom he/she caused both less severe and minor bodily injury and full compensation of the damage caused to him/her, pursuant to Article 327.8 of the Code of Administrative Offences of the Republic of Azerbaijan, bringing him/her to administrative responsibility should be considered as a violation of the principle of general justice expressed in Article 9.1 of that Code.

3. Pursuant to the principle of proportionality reflected in Part II of Article 71 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan, in the cases specified in Article 38.3 of the Code of Administrative Offences of the Republic of Azerbaijan, the period of bringing to administrative responsibility should be determined taking into account the provisions of Articles 38.1 and 38.2 of that Code, and the administrative offense should not be more than one year from the day it was committed (detected).

4. The decision shall come into force from the date of its publication.

5. The decision shall be published in the official state newspapers of the Republic of Azerbaijan, and in “Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan”, as well as to posted on the official website of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan.

6. The decision is final, it may not be cancelled, changed or officially interpreted by any institution or official.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair

15 mart 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev (məruzəçi-hakim), Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 32-ci maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun sorgusu əsasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim C.Qaracayevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun Hüquqi təminat və insan hüquqları məsələləri idarəsinin rəisi A.Osmanovanın və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının Dövlət quruculuğu, inzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin müdiri H.M.Seyidin, mütəxəssislər Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Cinayət Kollegiyasının sədri H.Nəsibovun və Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimləri Z.Şirinovun və İ.İbrahimlinin mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət

Universitetinin Hüquq fakültəsinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru M.Bayramovanın rəyini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu (bundan sonra – Prokurorluq) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) ünvanladığı sorğuda Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – Cinayət Məcəlləsi) 16 və 75-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Sorğuda göstərilmişdir ki, cinayət qanunvericiliyində ittiham hökmünün qanuni qüvvəyə mindiyi anadək təkrarlığı yaradan cinayətlərin hər birinə görə ayrılıqda cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyi halda, şəxsin cinayətin təkrar törədilməsinə görə məsuliyyətə cəlb edilməsinə dair təcrübədə müxtəlif yanaşmalar mövcuddur.

Eyni zamanda Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilmiş hallarda (həmcins) cinayətlərin təkrar törədilməsi zamanı ilkin əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdikdə, şəxsin cinayətin təkrarlığına görə məsuliyyətə cəlb edilməsi təcrübədə çətinlik yaradır.

Belə ki, təkrarlığı yaradan ilkin cinayət böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət olduqda və həmin əmələ görə hökm qanuni qüvvəyə minəndək iki ildən artıq müddət keçdikdə, müddətin keçməsi ilə bağlı şəxs həmin cinayətə görə məsuliyyətdən azad edilir. Bu isə sonrakı əməlin təkrarlıq ilə tövsif edilməsinin mümkünlüyündə fikir ayrılığı yaradır.

Sorğuda həmçinin qeyd edilmişdir ki, inzibati xətanın təkrar törədilməsi cinayət hesab edildiyi halda, yenidən xətanın və ya cinayətin törədilməsinin cinayətin təkrarlığını yaradıb-yaratmaması baxımından əvvəlki əmələ görə inzibati, yaxud cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinin müəyyən olunması barədə hüquqtətbiqetmə təcrübəsində vahid mövqe formalaşmamışdır.

Belə ki, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin (bundan sonra – İnzibati Xətalər Məcəlləsi) 38.1-ci maddəsinə əsasən, xırda talamaya görə inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən bir il keçənədək verilə bilər. Cinayət Məcəlləsinin 177.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş oğurluq cinayəti isə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət olduğundan cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti iki ildir.

Odur ki, sorğuverən inzibati xətanın təkrar törədilməsi cinayət hesab edildiyi halda, əvvəlki əməl üzrə inzibati yaxud cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçib-keçməməsinin müəyyən olunmasını təkrar oğurluq cinayəti üzrə məsuliyyətin yaranması baxımından məqsədəmüvafiq hesab edir. Vahid istintaq və məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması, cinayət qanunvericiliyi normalarının eyni qaydada tətbiqinin və hüquqi müəyyənlik prinsipinin təmin edilməsi məqsədi ilə Prokurorluq Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu ilə müraciət etmək qərarına gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı cinayət qanunvericiliyinin təkrarlıq institutunun hüquqi mahiyyətinin və qanunvericilikdə təsbit edilmə məqsədinin, cinayətlər çoxluğunun digər növü olan cinayətlərin məcmusu ilə fərqlərinin, o cümlədən Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bununla bağlı formalaşdırdığı hüquqi mövqelərin bir daha nəzərdən keçirilməsini vacib hesab edir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2013-cü il 18 mart tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin çoxluğu termininin adı çəkilməsə də, Cinayət Məcəlləsinin 16, 17 və 18-ci maddələrində cinayətlərin çoxluğuna aid olan cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu, cinayətlərin residivi və onların növləri ilə bağlı olan məsələlər tənzimlənir.

Təkrarlıq institutu cinayətlərin çoxluğunun ən mürəkkəb formasıdır və Cinayət Məcəlləsində dar mənada istifadə olunur.

Cinayət Məcəlləsinin 16-cı maddəsində təkrarlığın iki müstəqil növü müəyyən olunmuşdur:

– Məcəllənin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki dəfə və ya iki dəfədən çox törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.1-ci maddəsi);

– yalnız Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi (Cinayət Məcəlləsinin 16.2-ci maddəsi).

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 333.1 və 333.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair” 2017-ci il 2 iyun tarixli Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə görə, təkrarlıq yalnız o hallarda yaranır ki, əməllərin hər birində müstəqil cinayətin tərkib əlamətləri olsun, yəni ayrılıqda götürülmüş hər bir əməldə cinayət tərkibi olmalıdır.

Cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin təkrar törədilməsi institutu məsuliyyətin gücləndirilməsi və ya məsuliyyətin ağırlaşdırılması halı kimi qiymətləndirilir. Şəxs tərəfindən cinayətin təkrar törədilməsi, bir qayda olaraq, onun sabit kriminal meylliliyinə, ona edilmiş xəbərdarlığa məhəl qoymamasına dəlalət edir, bu isə nəticə etibarilə onun yüksək ictimai təhlükəliliyini göstərir. Bu baxımdan, qanunvericilikdə təkrar cinayətə görə daha ağır cəza təyin edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Təkrar törədilən cinayətlərə görə təyin ediləcək cəzanın daha ağır olması nəzərdə tutulsa da, cinayət qanununun ədalət prinsipinə müvafiq olaraq cinayət törətmiş şəxs haqqında tətbiq edilən cəza və ya digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər ədalətli olmalıdır, yəni cinayətin xarakterinə və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə, onun törədilməsi hallarına və cinayət törətməkdə təqsirli bilinən şəxsin şəxsiyyətinə uyğun olmalıdır. Cəza təyin edilərkən qanunçuluq, qanun qarşısında bərabərlik, təqsirə görə məsuliyyət, ədalət və humanizm prinsipləri mütləq nəzərə alınmalıdır (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin Qeyd hissəsinin 3-cü bəndinin şərh edilməsi haqqında” 2013-cü il 4 mart tarixli Qərarı).

Qeyd edilməlidir ki, təkrarlıq Cinayət Məcəlləsinin 17-ci maddəsində təsbit edilmiş cinayətlərin məcmusu ilə bir-birindən mahiyyət etibarını ilə yalnız onunla fərqlənir ki, cinayətlərin

məcmusu həmin Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin çoxluğudursa, təkrarlıq Cinayət Məcəlləsinin eyni bir maddəsi və yaxud həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin çoxluğudur.

Beləliklə, təkrarlığın yaranması üçün onu təşkil edən hər bir əməlin cinayət-hüquqi əhəmiyyət daşması, yəni ayrı-ayrılıqda götürüldükdə hər bir əməlin cinayət məsuliyyəti yaratması, o cümlədən, onların hər birində cinayət tərkibinin əlamətləri olması zəruridir.

Cinayət Məcəlləsinin 16.3-cü maddəsinə əsasən, əvvəllər törəttdiyi cinayətə görə məhkum olunmuş, məhkumluğu götürülmüş və ya ödənilmiş, yaxud cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs tərəfindən bu Məcəllənin eyni bir maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş və ya həmin Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin yenidən törədilməsi, cinayətin təkrar törədilməsi hesab edilmir.

Maddədə cinayət məsuliyyətindən azad olunmuş şəxs dedikdə, təkrarlığın yaranması üçün şəxsin əvvəlki cinayətə görə cinayət məsuliyyətindən azad edilməməsi, o cümlədən cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməməsi tələb olunur. Hər bir halda təkrarlığın olub-olmamasının qiymətləndirilməsi üçün məhz ayrıca olaraq birinci əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçib-keçməməsi və müvafiq olaraq şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilib-edilməməsi nəzərə alınmalıdır.

O da qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Oğurluq, soyğunçuluq və quldurluğa dair işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 2005-ci il 3 mart tarixli Qərarında göstərilmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 16.3-cü maddəsinə müvafiq olaraq oğurluq və ya soyğunçuluq və ya quldurluq cinayətini törətmiş şəxsin əməlini “cinayətlərin təkrarən törədilməsi” əlaməti üzrə o halda tövsif etmək olar ki, yeni cinayəti törədən vaxt şəxs əvvəllər törəttdiyi cinayətə görə məhkum edilmiş (o cümlədən məhkumluğu götürülmüş və ya ödənilmiş) və yaxud cinayət məsuliyyətindən azad edilmiş olmasın, eləcə də əvvəlki əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməsin.

Hər bir əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin müstəqil hesablanmalı olması birbaşa Cinayət Məcəlləsinin 75-ci maddəsinin tələbindən irəli gəlir. Həmin maddədə cinayətin xarakterindən və ictimai təhlükəlilik dərəcəsiindən asılı olaraq konkret müddətlərin keçməsinə görə şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Maddədə göstərilmiş müvafiq müddətlər keçdikdə, şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməməsi imperativ formada qeyd olunmuşdur. Nəzərə alınmalıdır ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdikdə, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 39-cu maddəsinin tələbinə uyğun olaraq cinayət təqibi və ya cinayət işi üzrə icraat başlanıla bilməz, başlanmış cinayət təqibinə və ya cinayət işi üzrə icraata isə xitam verilməlidir. Cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi bəraətverici əsas hesab olunmayan cinayət təqibini istisna edən hallara aid olduğundan, bu əsasla cinayət təqibinə xitam verilərkən həmin Məcəllənin 41.2-ci maddəsinin tələblərinə əməl edilməlidir.

Cinayət Məcəlləsinin 75.2-ci maddəsində təsbit edilmişdir ki, müddətlər, cinayətin törədildiyi gündən ittiham hökmünün qanuni qüvvəyə mindiyi anadək hesablanır. Şəxs yeni cinayət törətdikdə, hər bir cinayətə görə müddət müstəqil hesablanır.

Maddənin məzmunundan göründüyü kimi, yeni cinayətin törədilməsi əvvəlki cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin axımını dayandırmır və hər bir cinayət üzrə bu müddət müstəqil hesablanır.

Qanunverici Cinayət Məcəlləsinin 75.2-ci maddəsinə bütün cinayətlərin yenidən törədilməsi hallarına aid olan norma kimi nəzərdə tutmuş və Cinayət Məcəlləsinin eyni maddəsi üzrə və yaxud bu Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilmiş hallarda (həmcins) cinayətlərin yenidən törədilməsi halları üçün fərqli qayda müəyyən etməmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikasının cinayət-prosessual qanunvericiliyində əks olunan uzanan və davam edən cinayətlərlə bağlı Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 75-ci maddəsinin şərh olunmasına dair” 2006-cı il 27 dekabr tarixli Qərarında qeyd olunmuşdur ki, cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri

hüquqi müəyyənliyin və qətiliyin təmin olunmasına, eləcə də vaxtın keçməsinə görə sübutetmə prosesinin və kifayət qədər toplanması mümkün olmayan sübutlar əsasında məhkəmələrdən qərar qəbul edilməsi tələb edildiyi halda, müdafiə olunan şəxslərin hüquqlarına zərər vura biləcək qəsdlərin qarşısının alınmasına xidmət edir.

Beləliklə, Məcəllənin 75-ci maddəsinin müddəaları onu göstərir ki, şəxs törədilmiş əmələ görə qanunla müəyyən olunmuş müddətin keçməsi səbəbindən məsuliyyətdən azad olunur və onun həmin əmələ görə məsuliyyətə cəlb edilməsi istisna olunur.

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, təkrarlıq cinayətlərin çoxluğunu ehtiva etdiyindən, şəxsin bu əlamət üzrə məhkum edilməsi mütləq şəkildə onun məhz iki və ya daha çox cinayətin törədilməsində təqsirli bilinməsinə əsaslanmalıdır. Şəxs eyni zamanda iki və ya daha çox eyni və ya həmcins cinayətlərin törədilməsində təqsirli bilinməlidir ki, onun əməlində cinayətlərin çoxluğunu nəzərdə tutan Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrinin tərkib əlamətlərinin mövcudluğunu göstərmək mümkün olsun. Məhkəmə baxışı nəticəsində təkrarlığa daxil olan iki cinayətdən birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi müəyyən edilərsə və bu səbəbdən həmin əmələ görə cinayət təqibinə xitam verilərsə, təqsirləndirilən şəxsin əməlində cinayətlərin çoxluğu mövcud olmadığından, onun əməlinin təkrarlıq əlaməti üzrə tövsif edilməsi də istisna edilir. Bu səbəbdən ikinci əmələ münasibətdə bütün hüquqi məsələlər, o cümlədən cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin müəyyən edilməsi ikinci əməlin təkrarən törədilən əməl kimi deyil, belə əlamətlə müşayiət olunmayan cinayət kimi həll edilməlidir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, eyni və yaxud həmcins yeni cinayətin törədilməsi əvvəlki cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin axımını kəsmir və bu səbəbdən cinayətlərin təkrar törədilməsi vəziyyətində də yeni cinayətin törədilməsi təkrarlığa daxil olan əvvəlki cinayətə müstəqil cinayət kimi yanaşılmasını və ümumiyyətlə təkrarlığı təşkil edən hər bir cinayətə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin ayrı-ayrılıqda hesablanmasını istisna etmir.

Bir daha vurğulanmalıdır ki, Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 18-ci maddələrinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 25 yanvar tarixli Qərarında cinayətlərin təkrarlığını bütöv cinayət kimi qəbul etməyərək təkrarlığa daxil olan cinayətlərin məhz ayrı-ayrılıqda tövsif edilərək təkrarlığa daxil olan hər bir əməlin müstəqil qiymətləndirilməli olduğunu bildirmişdir.

Göstərilənlərə əsasən belə nəticəyə gəlinir ki, Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin tələblərinə, həmçinin Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun formalaşdırdığı hüquqi mövqelərə görə, təkrarlıq müstəqil eyni və ya həmcins cinayətlərdən təşkil olunan cinayətlərin çoxluğu olduğundan, cinayətin törədildiyi gündən ittiham hökmünün qanuni qüvvəyə mindiyi anadək hesablanan cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti ayrı-ayrılıqda hər bir cinayətə münasibətdə müəyyən edilməli, təkrarlığı təşkil edən cinayətlərdən birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsi ilə əlaqədar şəxs cinayət məsuliyyətindən azad olunduqda, onun əməlinin cinayətlərin təkrar törədilməsi əlaməti üzrə tövsif edilməsinə və yaxud təkrarlığın Cinayət Məcəlləsinin 61.1.1-ci maddəsinə əsasən cəzanı ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alınmasına yol verilməməlidir.

İnzibati xətanın təkrar törədilməsi cinayət hesab olunduğu halda, həmin əməl üzrə inzibati, yoxsa cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətinin keçməsinin cinayətin təkrarlığını yaratmaması ilə bağlı müraciətdə qaldırılan digər məsələ ilə əlaqədar Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1 və 3-cü bəndlərinin şərh edilməsinə dair” 2018-ci il 23 aprel tarixli Qərara diqqət yetirilməsini zəruri hesab edir.

Həmin Qərada qeyd edilmişdir ki, özgənin əmlakını gizli olaraq talama oğurluq cinayətinin obyektiv cəhətinin zəruri əlamətidir. Gizli olaraq talama həmin əməllər təkrar törədildiyi hallarda da zəruri əlamət kimi çıxış edir. Mülkiyyətçiyə və ya əmlakın digər sahibinə vurulmuş ziyanın məbləği isə konkretləşdirilmiş əlamət kimi qanunverici tərəfindən cinayət

tərkibinin zəruri əlamətləri nəzərə alınmaqla həmin maddənin “Qeyd” hissəsində göstərilmişdir.

Buna görə də Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu hesab etmişdir ki, Cinayət Məcəlləsinin 177.2-ci maddəsinin “eyni əməllər” ifadəsi həmin Məcəllənin 177.1-ci maddəsində göstərilən oğurluğun yalnız zəruri əlamətini, yəni özgənin əmlakını gizli olaraq talamanı nəzərdə tutur. Cinayət Məcəlləsinin 177-ci maddəsinin “Qeyd” hissəsinin 1-ci bəndində göstərilən beş yüz manatdan yuxarı məbləğ həmin Məcəllənin 177.1-ci maddəsinə, yüz manatdan yuxarı məbləğ isə bu Məcəllənin 177.2-ci maddəsinə aid olmaqla cinayət tərkibinin konkretləşdirici əlaməti kimi çıxış edir.

İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsinə əsasən, xırda talamaya görə inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec bir il keçənədək verilə bilər.

Göstərilənlərə əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin tələbləri baxımından hər bir cinayətə görə məsuliyyətə cəlb etmə müddəti müstəqil hesablandığından, eyni və yaxud həmcins cinayətlərin təkrar törədilməsi zamanı əvvəlki əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyi halda ikinci əməl təkrarlıq yaratmır;

– Təkrar oğurluqdan əvvəl törədilmiş ilkin əməl üzrə İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş bir illik müddətin keçməsi Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranmasını istisna edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin IV hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 16 və 75-ci maddələrinin tələbləri baxımından hər bir cinayətə görə məsuliyyətə cəlb etmə müddəti müstəqil hesablandığından, eyni

və yaxud həmcins cinayətlərin təkrar törədilməsi zamanı əvvəlki əmələ görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçdiyi halda ikinci əməl təkrarlıq yarada bilməz.

2. Təkrar oğurluqdan əvvəl törədilmiş ilkin əməl üzrə Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 38.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş bir illik müddətin keçməsi Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 177.2.2-ci maddəsi ilə cinayət məsuliyyətinin yaranmasını istisna edir.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**П О С Т А Н О В Л Е Н И Е
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании некоторых положений статей 16 и 75
Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики**

15 марта 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, (судья-докладчик), Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева, с участием секретаря суда Фараида Алиева,

В соответствии с частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 32 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном Суде» и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного Суда Азербайджанской Республики Азербайджан, в судебном заседании проведенном в порядке особого конституционного производства, письменной производства, Прокуратуры Азербайджанской Республики на основании его запроса рассмотрела конституционное дело о толковании статей 16 и 75 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи.

Изучил и обсудил доклад судьи Дж. Гараджаева по делу, суждения представителей заинтересованных лиц, субъектов начальника Управления по правовому обеспечению и вопросам прав человека Генеральной прокуратуры Азербайджанской Республики

А. Османовой и заведующего отдела Государственной департамента службы, Административного и Военного Законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской

Республики, Х.М.Сеида специалистов Верховного Суда Азербайджанской Республики председателя Уголовной Коллегии Х. Насибова и судей Бакинского Апелляционного Суда З. Ширинова и И. Ибрагимли, мнение эксперта, доцента кафедры уголовного права и криминологии юридического факультета Бакинского государственного университета, доктор философии по праву М. Байрамовой, и материалы дела, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

В запросе, адресованном Конституционному Суду Азербайджанской Республики (далее – Конституционный Суд), Прокуратура Азербайджанской Республики (далее – Прокуратура) попросила дать толкование статей 16 и 75 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики (далее – Уголовный кодекс) в их взаимосвязи.

В запросе указано, что в то время как в уголовном законодательстве тем не менее на практике существуют различные подходы к привлечению лица к ответственности за повторное совершение преступления, когда срок давности привлечения к уголовной ответственности за каждое из преступлений, создавших повторность, истек до вступления обвинительного акта в законную силу.

Одновременно в случаях, непосредственно указанных в Особенной части Уголовного кодекса при истечении срока давности привлечения к уголовной ответственности за первоначальное деяние в ходе повторного совершения однородных преступлений, привлечение лица к ответственности за повторность преступления на практике вызывает трудности.

Если первоначальное преступление, повлекшее за собой повторность, не представляет большой общественной опасности и до вступления приговора за это деяние в законную силу прошло более двух лет, лицо освобождается от ответственности за данное преступление в связи с истечением срока давности. А это приводит к разногласиям относительно возможности квалификации последующего деяния как повторности.

В запросе также отмечается, что тогда как, повторное совершение административного проступка признается преступлением, в правоприменительной практике нет единой позиции относительно определения истечения срока давности привлечения к административной или уголовной ответственности за ранее совершенное деяние в контексте того, создает ли повторное совершение проступка или преступления.

Так, на основании статьи 38.1 Кодекса Азербайджанской Республики об административных проступках (далее – Кодекс об административных проступках), административное наказание за мелкое хищение может быть наложено не позднее одного года со дня совершения административного проступка. Поскольку такое преступление, как кража, предусмотренное статьей 177.1 Уголовного кодекса, является преступлением, не представляющим большой общественной опасности, срок привлечения к давности уголовной ответственности составляет два года.

Поэтому, если повторное совершение административного проступка признается преступлением, то запросодатель считает целесообразным определить, истек ли срок давности привлечения к административной или уголовной ответственности за предыдущее деяние с точки зрения возникновения ответственности за повторно

В целях формирования единой следственной и судебной практики, обеспечения единообразного применения норм законодательства уголовного и принципа правовой определенности Прокуратура приняла решение обратиться с запросом в Конституционный Суд.

Пленум Конституционного Суда считает важным еще раз рассмотреть правовую природу института повторности в уголовном законодательстве и цель его закрепления в законодательстве, совокупностью преступлений с являющейся еще одним видом преступлений и в том числе, сформированные Пленумом Конституционного Суда правовые позиции по этому вопросу.

В Постановлении Пленума Конституционного Суда «О толковании статей 18.5, 61.1.1 и 65 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики» от 18 марта 2013 года отме-

чается, что хотя термин «множественность преступлений» в уголовном законодательстве не упоминается, тем не менее в статьях 16, 17 и 18 Уголовного кодекса регулируются вопросы связанные с повторным совершением преступлений, совокупностью преступлений, рецидивом преступлений и их видами, которые относятся к множественности преступлений.

Институт повторности является наиболее сложной формой множественности преступлений и используется в Уголовном кодексе в узком смысле.

Статья 16 Уголовного кодекса устанавливает два самостоятельных вида повторности:

- совершение двух или более преступлений, предусмотренных той же статьей Кодекса. (статья 16.1 Уголовного кодекса);

- совершение двух и более преступлений, предусмотренных различными статьями Кодекса, лишь в случаях, указанных в Особенной части Кодекса (статья 16.2 Уголовного кодекса).

Согласно правовой позиции, сформулированной Пленумом Конституционного Суда в Постановлении «О толковании статей 333.1 и 333.3 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики» от 2 июня 2017 года, повторность возникает лишь в тех случаях, когда каждое из деяний имеет признаки состава самостоятельного преступления, то есть когда состав преступления каждым отдельно взятом деянии.

В уголовном законодательстве институт повторного совершения преступлений расценивается как обстоятельство усиливающее или отягчающее ответственность. Повторное совершение преступления лицом, как правило, свидетельствует о его устойчивой криминальной склонности и игнорировании сделанного предупреждения, что в конечном итоге указывает на его высокую общественную опасность. В этом контексте законодательством предусмотрено назначение более строгого наказания за повторное преступление.

Хотя за повторно совершенные преступления предусмотрено, более строгое наказание, тем не менее в соответствии с принципом справедливости уголовного закона наказание

или иные уголовно-правовые меры, характера применяемые к лицу, совершившему преступление, должны быть справедливыми, то есть соответствовать характеру и степени общественной опасности преступления, обстоятельствам его совершения и личности лица, признанного виновным в совершении преступления. При назначении наказания непременно должны учитываться принципы законности, равенства перед законом, ответственности за вину, справедливости и гуманизма (Постановление Пленума Конституционного Суда «О толковании пункта 3 примечания Статьи 177 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики» от 4 марта 2013 года).

Следует отметить что повторность по сум отличается от совокупности преступлений, закрепленной статьей 17 Уголовного кодекса лишь тем что если по повторностью считается множественность преступлений предусмотренных той же статьей Уголовного кодекса или Особенной части данного кодекса. Совокупность преступлений представляет собой множественность преступлений, предусмотренных различными статьями данного Кодекса, в случаях, прямо указанных в законе.

Таким образом для возникновения повторности необходимо, чтобы составляющие каждое деяние, представляло то есть чтобы каждое деяние в отдельности уголовно-правовое значение являлось основанием Уголовной ответственности, в том числе чтобы каждый из них имело признаки состава преступления.

На основании статьи 16.3 Уголовного кодекса повторным совершением преступления не признается совершение лицом, судимым за ранее совершенное преступление, если судимость за него снята, погашена или освобождение от уголовной ответственности уже наступило.

В статье под лицом, освобожденным от уголовной ответственности, подразумевается, что согласно требованию это лицо не освобождено от уголовной ответственности за преступление, в том числе не истек срок уголовной ответственности. В каждом конкретном случае для оценки наличия или отсутствия повторности необходимо учитывать, истек ли срок давности привлечения к уголовной ответственности за пер-

вое деяние в отдельности и, соответственно, освобождено ли лицо от уголовной ответственности.

Следует также отметить, что в Постановлении Пленума Верховного Суда "О судебной практике по делам о краже, грабеже и разбое" указано, что в соответствии со статьей 16.3 Уголовного Кодекса деяние лица совершившего, от 3 марта 2005 года если на момент совершения нового преступления лицо не имеет судимости (в том числе судимость снята или погашена) или не освобождено от уголовной ответственности, а также если срок привлечения к уголовной ответственности за предыдущее деяние не истек.

Необходимость исчисления самостоятельно и срока привлечения к уголовной ответственности за каждое деяние непосредственно вытекает из требования статьи 75 Уголовного кодекса. В данной статье, предусмотрено освобождение лица от уголовной ответственности в связи с истечением конкретных сроков давности в зависимости от характера преступления и степени его общественной опасности. В статье в императивной форме отсекается что по истечении соответствующих сроков давности лицо не может быть привлечено к уголовной ответственности. Следует учесть что в соответствии требованием статьи Уголовно-процессуального кодекса Азербайджанской Республики по истечении срока давности привлечения к уголовной ответственности уголовное преследование или судебное производство по уголовному делу не могут быть возбуждены, а возбужденное подлежит прекращению. Поскольку, истечение срока давности привлечения к уголовной ответственности не являющимся основанием для оправдания, и при прекращении уголовное преследование Уголовного преследования на этом основании соблюдаться требования статьи 41.2 Кодекса.

Статьей 75.2 Уголовного кодекса закреплено, что сроки давности исчисляются со дня совершения преступления и до момента вступления приговора суда в законную силу. В случае совершения лицом нового преступления сроки давности по каждому преступлению исчисляется самостоятельно.

Из содержания статьи следует, что совершение нового преступления не прекращает течения срока давности привлечения к уголовной ответственности за предыдущее преступление, причем данный по каждому преступлению срок исчисляется самостоятельно.

Законодатель предусмотрел статью 75.2 Уголовного кодекса как норму относящуюся ко всем случаям повторного совершения преступлений, и не установил иного нормы для повторного совершения тех же преступлений по той же статье Уголовного кодекса или в случаях, прямо указанных в Особенной части настоящего Кодекса.

В Постановлении Пленума Конституционного Суда от 27 декабря 2006 года "О толковании статьи 75 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики в отношении затянувшихся и длящихся преступлений, отраженных в уголовно-процессуальном законодательстве Азербайджанской Республики" указывается, что сроки привлечения к уголовной ответственности служат обеспечению определенности и предотвращению попыток нанести ущерб правам охраняемых лиц, когда суды обязаны принимать решение на основе собранных доказательств, которые не могут быть получены в достаточном количестве по прошествии времени.

Таким образом положения статьи 75 Уголовного кодекса, свидетельствует о том что лицо освобождается от ответственности за совершенное деяние по истечении установленного законом срока давности, и к его ответственности за данное деяние исключается.

Следует особо отметить, что поскольку повторность подразумевает множественность преступлений, осуждение лица по данному признанию непременно должно быть именно на признание его виновным в совершении двух или более преступлений. Кроме того лицо должно быть признано виновным в совершении двух или более однородных преступлений с тем, чтобы было возможность указать на наличие в его деянии признаков состава соответствующих статей Особенной части Уголовного кодекса, предусматривающих множественность преступлений. Если в результате судебного разбирательства будет установлено, истечения срока дав-

ности привлечения к уголовной ответственности за одно из двух преступлений, входящих повторно на основании чего этого уголовное преследование за данное деяние прекращается, то в деянии обвиняемого, и квалификации его деяния по признаку повторности. По этому отсутствует множественность преступлений все правовые вопросы, в отношении второго деяния, включая установление срока давности уголовной ответственности, должны рассматривать второе деяние как повторно совершенные деяние, а как несопровождаемое таким признаком.

Пленум Конституционного Суда считает, что совершение тождественного или однородного нового преступления не прекращает течения срока давности уголовной ответственности за предыдущее преступление, поэтому в ситуации повторного преступлений совершения нового преступления также не исключает рассмотрения входящего в повторность прежнего преступления как самостоятельного преступления, и исчисления в целом срока давности привлечения к уголовной ответственности за каждое преступление, составляющее повторность в отдельности.

Следует еще раз подчеркнуть, что Пленум Конституционного Суда в Постановлении "О толковании некоторых положений статей 16 и 18 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики" от 25 января 2021 года не считая повторность преступлений единичным преступлением, отметил что преступления, входящие в повторность должен квалифицироваться именно в отдельности, и каждое деяние, входящее в повторность, рассматриваться самостоятельно.

На основании вышеуказанного можно прийти к такому выводу, что согласно требованиям статей 16 и 75 Уголовного кодекса а также правовых позиций, сформированных Пленумом Конституционного Суда, поскольку повторно признается множественность из самостоятельных преступлений, состоящих тождественных или однородных преступлений то срок давности привлечения к уголовной ответственности исчисляются преступления, со дня его совершения и до момента вступления в законную силу обвинительного приговора должен устанавливаться в отношении

каждого преступления в отдельности, при освобождении лица от уголовной ответственности в связи с истечением срока давности привлечения к уголовной ответственности за одно из преступлений, составляющих повторность его деяние не следует квалифицировать по признаку повторного совершения преступлений либо учитывать повторность в качестве обстоятельства отягчающего показания на основании статьи 61.1 Уголовного кодекса.

Что касается поставленного второго в обращении вопроса, связанного с тем что истечением срока административной или уголовной ответственности не создает повторного преступления, в случае признания преступлением повторного совершения административного правонарушения, Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики в постановлении от 23 апреля 2018 года о толковании части 3 статьи 177 считает необходимым обратить внимание на данное определение.

В данном постановлении отмечается, что тайное хищение чужого имущества является необходимым признаком объективной стороны преступления в виде кражи. Тайное хищение выступает в качестве необходимого признака и в случаях повторного, когда такие совершения данных деяний ущерба, причиненного собственнику или иному владельцу имущества, указан законодателем с учетом необходимых признаков состава преступления в "Примечание" данной статьи, с учетом необходимых признаков преступления в качестве конкретного признака.

Поэтому Пленум Конституционного Суда считает, что выражение "те же деяния" в статье 177.2 Уголовного кодекса предусматривает лишь необходимый признак кражи, предусмотренной в статье 177.1 данного Кодекса, то есть тайное хищение чужого имущества. Сумма свыше пятисот манатов, указанная в пункте 1 части "Помечание" статьи 177 Уголовного кодекса относясь к статье 177.1 данного Кодекса, к статье 188.2 этого кодекса вступит в качестве конкретизирующего признака состава преступления.

На основании статьи 38.1 Кодекса об административных проступах, административное взыскание за мелкое хищение

может быть наложено не позднее одного года со дня совершения административного проступка.

На основании выше изложенного, Пленум Конституционного Суда приходит к следующим выводам:

☐ Исходя из требований статей 16 и 75 Уголовного кодекса, поскольку срок давности привлечения к ответственности за каждое преступление исчисляется самостоятельно, то в случае истечения срока давности привлечения к уголовной ответственности за предыдущее деяние при повторном совершении тождественных или однородных преступлений, второе деяние не создает повторности.

☐ Истечение предусмотренного статьей 38.1 Кодекса об административных проступках одногодичного срока, за первое начальному совершенному деянию до повторной кражи, исключает возникновение уголовной ответственности по статье 177.2.2 Уголовного кодекса.

Руководствуясь частью IV статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном Суде", Пленум Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

ПОСТАНОВИЛ:

1. Исходя из требований статей 16 и 75 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, поскольку срок давности привлечения к ответственности за каждое преступление исчисляется самостоятельно, то в случае истечения срока давности привлечения к уголовной ответственности за предыдущее деяние при повторном совершении тождественных или однородных преступлений, второе деяние не создает повторности.

2. Истечение предусмотренного статьей 38.1 Кодекса Азербайджанской Республики, об административных проступках за одногодичного срока давности первоначальному деянию, совершенному до повторной кражи, исключает возникновение уголовной ответственности по статье 177.2.2 Уголовного Кодекса Азербайджанской Республики.

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и Веетнике Конституционного Суда Азербайджанской Республики", а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного Суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I****Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin
340.2-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair****18 mart 2022-ci il****Bakı şəhəri**

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova (məruzəçi-hakim), Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 340.2-ci maddəsinin şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim S.Salmanovanın məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqovun və Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin sədri V.Abdullayevin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi X.Sarıyevin mütəxəssis qismində mülahizələrini, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru S.Süleymanlının rəyini və iş materiallarını

araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 340.2-ci maddəsinin həmin Məcəllənin 324, 389, 337.1 və 337.3-cü maddələri ilə əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Şirvan Apellyasiya Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının icraatında olan Y.Əliyevin X.Ağayev və qeyrilərinə qarşı pul tələbinə dair mülki iş üzrə müəyyən olunmuşdur ki, Y.Əliyev baş etibarnamə əsasında sahibliyində və istifadəsində olan avtomobili N.Abdullayevə satmış, məbləğin bir hissəsi dəzgahla əvəzləşdirilmiş, qalan hissəsinin isə alğı-satqı rəsmiləşdirilərkən ödənilməsi razılaşıdırılmışdır. Həmin müqavilə N.Abdullayevin xahişi ilə Y.Əliyev və X.Ağayev tərəfindən imzalanmışdır. Sonradan alğı-satqı müqaviləsi üzrə məbləğ ödənilmədiyindən, Y.Əliyev X.Ağayev və digərlərinə qarşı pul tələbi ilə Cəlilabad Rayon Məhkəməsinə müraciət etmişdir.

Cəlilabad Rayon Məhkəməsi 21 may 2021-ci il tarixli qətnaməsində müqavilənin Y.Əliyev ilə məhz X.Ağayev arasında bağlandığına əsaslanaraq iddianı sonuncuya münasibətdə təmin etmiş, digər cavabdehlərə münasibətdə isə rədd etmişdir.

X.Ağayev birinci instansiya məhkəməsinin qətnaməsindən apellyasiya şikayəti verərək müqavilənin əslində onunla deyil, digər cavabdeh N.Abdullayevlə bağlandığından iddiaçı tərəfindən tələb olunan pulun da məhz sonuncu tərəfindən ödənilməli olduğunu bildirmişdir.

Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən işə baxılarkən yalan əqdlərin etibarsızlığı ilə bağlı məhkəmə təcrübəsində fikir ayrılığı və müxtəlif yanaşmaların olduğu müəyyən edilmişdir. Bəzi məhkəmələrin mövqeyinə görə, eyni predmetlə bağlı müqavilələr bağlanarkən subyekt tərkibi baxımından yalan

əqdlərin bağlana bilməsi şübhəsizdir. Digər yanaşmaya görə isə yalan əqd yalnız eyni tərəflər arasında yaranmış formal və faktiki münasibətlər zamanı mövcud ola bilər.

Müraciətdən məhkəmə təcrübəsində ikili yanaşmalara son qoyulması, mülki məhkəmə icraatının səmərəliliyinin təmin edilməsi və vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək qərarına gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə əlaqədar qanunvericiliyin mülki-hüquqi öhdəliklərin yaranmasının ən mühüm əsası olan əqdlər, onların etibarsızlığı, o cümlədən yalan əqdlərin əhəmiyyətsizliyi ilə bağlı normalarının açıqlanmasını zəruri hesab edir.

Mülki Məcəllənin 324-cü maddəsinə əsasən, əqd mülki hüquq münasibətinin əmələ gəlməsinə, dəyişdirilməsinə və ya xitamına yönəldilmiş birtərəfli, ikitərəfli və ya çoxtərəfli iradə ifadəsidir. Əqdlər birtərəfli və müqavilə şəklində (ikitərəfli və ya çoxtərəfli) ola bilər. Mülki Məcəlləyə və ya tərəflərin razılaşmasına uyğun olaraq bağlanması üçün bir tərəfin iradə ifadəsinin zəruri və yetərli olduğu əqd birtərəfli əqddir. Müqavilənin bağlanması üçün iki tərəfin razılaşdırılmış iradə ifadəsi (ikitərəfli əqd) və ya üç və ya daha çox tərəfin razılaşdırılmış iradə ifadəsi (çoxtərəfli əqd) zəruridir.

Müqavilə əqdlərin bir növü kimi mülki hüquq və vəzifələrin müəyyənləşdirilməsi, dəyişdirilməsi və ya xitamı haqqında iki və ya bir neçə şəxsin razılaşmasıdır (Mülki Məcəllənin 389.1-ci maddəsi).

Əqdlər iqtisadi dövriyyənin axımlılığını təmin edən ən başlıca hüquqi vasitədir və yalnız etibarlı əqd tərəflərin arzu etdikləri hüquqi nəticələri yarada bilər.

Əqdin etibarlı olması üçün qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş şərtlər mülki hüquq doktrinasında dörd kateqoriyada qruplaşdırılmışdır:

- əqdin subyekt tərkibinə dair şərtlər;
- əqdin məzmununa dair şərtlər;
- əqddə iradə sərbəstliyi və iradə ifadəsinin bildirilməsi vəhdətinə dair şərtlər;
- əqdin formasına dair şərtlər.

Hər hansı əqdin, o cümlədən alğı-satqı müqaviləsinin etibarlılığı, yəni arzu olunan hüquqi nəticəyə səbəb olması üçün hər bir kateqoriyadan olan şərtlərə əməl edilməlidir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun N.Əsədovanın şikayəti üzrə 2021-ci il 12 aprel tarixli Qərarı).

Müqaviləni öhdəlik hüquq münasibətlərinin digər yaranma əsaslarından fərqləndirən başlıca xüsusiyyət onun məhz tərəflərin qarşılıqlı iradə ifadəsinin nəticəsi olmasıdır. Bu səbəbdən də müqavilənin etibarlılıq şərtlərindən biri tərəflərin qarşılıqlı iradə ifadəsinin və hüquqi niyyətlərinin vahidliyi və həqiqiliyi ilə bağlıdır. Müqavilənin etibarlılığı üçün zəruri olan bu tələb isə müqavilə münasibətlərinin tənzimlənməsində əsas rola malik müqavilə azadlığı prinsipindən irəli gəlir (Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun Ə.İbrahimovun şikayəti üzrə 2004-cü il 12 aprel və T.Qasımovanın şikayəti üzrə 2020-ci il 1 dekabr tarixli Qərarları).

Mülki qanunvericiliyə müvafiq olaraq, iradə ifadəsinin təfsiri zamanı onun həqiqi məzmunu təkcə hərfi mənaya görə deyil, həm də ağlabatan mühakimə əsasında müəyyənləşdirilməlidir. Müqavilə şərtlərini təfsir edərkən məhkəmə təkcə müqavilədəki söz və ifadələrin hərfi mənasını deyil, həm də tərəflərin iradə ifadəsinin həqiqi mənasını, bütövlükdə müqavilənin hərfi mənasının onun digər şərtləri və mənası ilə müqayisəsini nəzərə alır (Mülki Məcəllənin 324.5 və 404.1-ci maddələri).

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir sıra qərarlarında Mülki Məcəllənin məhz bu normalarına əsaslanaraq hesab etmişdir ki, mülki dövriyyə iştirakçılarının sərbəst seçimi olaraq əqd tərəflərin azad və qarşılıqlı iradə ifadəsi nəticəsində əmələ gəlir. Odur ki, əqdin etibarsızlığı ilə bağlı işlərə baxılarkən, yalnız yazılı və formal hallara qiymət verməklə kifayətlənməməli, tərəflərin iradə ifadəsinin həqiqi məzmunu və hüquqi niyyətləri də müəyyən edilməlidir. Bu növ iddia tələbləri üzrə müqavilənin etibarsızlığı faktı yalnız iradə ifadəsinin özünün deyil, həm də həmin iradənin formalaşmasına və ifadə edilməsinə əsas olmuş şərait və motiv, məsələn, müqaviləyə qədərki danışıqlar, tərəflər arasındakı münasibətlər və tərəflərin sonrakı hərəkətləri nəzərə alınmaqla təsdiq edilə

bilər (B.Qasımovun şikayəti üzrə 2019-cu il 9 dekabr və N.Əsədovanın şikayəti üzrə 2021-ci il 12 aprel tarixli Qərarlar).

O da nəzərə alınmalıdır ki, məhkəmələr tərəfindən müqavilə üzrə mübahisələrə baxılarkən, ilk növbədə, iddia tələbinin əsaslandığı əqdin etibarlılığı araşdırılmalıdır. Belə ki, məhkəmənin gələcəyi nəticə məhz əqdin etibarlılığından asılıdır.

Bununla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu “Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 337, 339.6, 346.1 və 354-cü maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 2021-ci il 2 aprel tarixli Qərarında vurğulamışdır ki, müəyyən bir əqd əsasında yarandığı hesab edilən hüquqla bağlı iddia tələbində məhkəmə icraatının ilk vəzifəsi həmin əqdin etibarlı olub-olmadığını təsbit etməkdir. İddia tələbinin əsaslandığı əqdin etibarsız olması, birbaşa həmin əqd üzrə hüquqi nəticənin əmələ gəlmədiyini, yəni müqavilə üzrə iddia olunan subyektiv hüququn yaranmadığını göstərir. Ona görə də, hər hansı bir əqdə əsaslanaraq verilən iddianın düzgün hüquqi həlli üçün, ilk növbədə, istinad olunan həmin əqdin etibarlı olub-olmaması müəyyən edilməlidir.

Mülki Məcəllədə əqdlərin etibarsızlığı ilə əlaqədar göstərilmişdir ki, bu Məcəllədə müəyyənləşdirilmiş şərtləri pozmaqla bağlanmış əqd etibarsızdır. Etibarsız əqdlər mübahisə edilən əqdlər və ya əhəmiyyətsiz əqdlər ola bilər. Etibarsız əqd onun etibarsızlığı ilə bağlı nəticələr istisna olmaqla, hüquqi nəticələrə səbəb olmur. Bu cür əqd bağlandığı andan etibarsızdır. Əqd etibarsız olduqda, əgər bu Məcəllədə onun etibarsızlığının ayrı nəticələri nəzərdə tutulmayıbsa, tərəflərdən hər biri əqd üzrə aldıklarının hamısını digər tərəfə qaytarmağa, alınanları eyni ilə qaytarmaq mümkün olmadıqda isə (o cümlədən alınanlar əmlakdan istifadədə, görülmüş işdə və ya göstərilmiş xidmətdə ifadə olunduqda) onun dəyərini pulla ödəməlidir (Mülki Məcəllənin 337.1, 337.4 və 337.5-ci maddələri).

Həmin Məcəllənin 340.2-ci maddəsinə əsasən, yalan əqd başqa əqdi pərdələmək məqsədi ilə bağlanan əqddir. Yalan əqd əhəmiyyətsizdir.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun yalan əqdlərlə əlaqədar formalaşmış hüquqi mövqeyinə əsasən, yalan əqd başqa bir əqdi pərdələmək niyyəti ilə görünüş üçün bağlanmış əqddir. Yalan əqd

halında əslində eyni anda iki ayrı əqd bağlanmış olur. Görünən əqd tərəflərin əsl hüquqi niyyətlərini əks etdirmir. Tərəflər əslində başqa bir müqavilə barədə razılığa gələrək görüntü üçün bağladıkları əqdlə həmin müqaviləni pərdələyirlər. Yalan əqd müqavilə tərəflərinin bilərəkdən məqsədli şəkildə yol verdikləri hüquqa zidd bir hərəkətdir (N.Hacıyevanın şikayəti üzrə 2020-ci il 10 mart və X.Mirzəliyevin şikayəti üzrə 2021-ci il 17 sentyabr tarixli Qərarlar).

Beləliklə, yalan əqd tərəflərin həqiqi iradələri ilə bu iradənin ifadəsi arasında bilərəkdən yaratdıqları uyğunsuzluqdur. Tərəflər əslində bir hüquqi prosedur həyata keçirmək iradəsinə sahib olduqları halda, üçüncü şəxslərdə yanlış təsəvvür yaratmaq niyyəti ilə qəsdən sanki başqa bir hüquqi prosedur həyata keçirmək iradəsində olduqlarını göstərirlər.

Xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, tərəflərdən yalnız birində yalan əqdi bağlamaq niyyətinin mövcudluğu Mülki Məcəllənin 340.2-ci maddəsinin tətbiqi üçün kifayət deyil.

Yalan əqd aşağıda sadalanan əsas tərkib əlamətlərinə malikdir:

– görüntüdə bağlanan əqd və ya pərdələyən əqd – tərəflərin üçüncü şəxslərdə hüquqa uyğun və etibarlı bir müqavilə bağladıkları təəssüratını yaradır. Bu müqavilədə tərəflərin əks etdirdikləri iradə ifadələri arzuladıqları hüquqi nəticəyə uyğun olmur. Tərəflərin görünüş üçün bağladıkları bu müqavilə üzrə hüquqi nəticə, hüquq və öhdəliklər əmələ gətirmək niyyətləri olmur;

– gizli bağlanan əqd və ya pərdələnən əqd – tərəflərin görüntüdə bağladıkları əqdin arxasında gizlətdikləri və həqiqi iradələrini ifadə edən bir müqavilədir. Bu, yalan əqdi uydurma əqddən fərqləndirən əsas əlamətdir;

– yanlış təsəvvür yaratmaq niyyəti – tərəflərin həqiqi iradələrini gizli tutaraq hər hansı bir mənfəət əldə etmək üçün üçüncü şəxslərdə buna dair fikir formalaşdırmaqda və görüntü yaratmaqda ifadə olunur.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi vacib bilir ki, subyekt tərkibinin fərqli olması tərəflərin başqa əqdi pərdələməsi niyyətini istisna etmir. Belə ki, tərəflər öz aralarında görünüşdə bağlanacaq əqdə dair razılığa gəldikdə,

həmin müqavilənin digər şərtləri ilə yanaşı subyekt tərkibinə dair də razılığa gələ bilərlər. Nəzərə alınmalıdır ki, yalan əqdin etibarsızlığının əsas səbəbi tərəflərin həqiqi iradələri ilə bu iradənin bəyanı arasında qəsdən yaradılan uyğunsuzluqda, üçüncü şəxslərdə müqavilənin etibarlılığına dair yanlış təsəvvür yaratmaqda ifadə olunur. Odur ki, subyekt tərkibindən asılı olmayaraq müqavilə tərəflərinin üçüncü şəxslərdə yanlış təsəvvür yaratmaq niyyətilə bağladığı istənilən əqd yalan əqd olmaqla əhəmiyyətsizdir.

Mülki Məcəllənin 340.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, yalan əqdə onun mahiyyəti nəzərə alınmaqla, tərəflərin həmin əqdi bağlayarkən əslində nəzərdə tutduqları əqdə aid olan qaydalar tətbiq edilir.

Pərdələnən müqavilədə tərəflərin həqiqi iradəsi ifadə olunduğundan, bu əqd mülki qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş forma şərti də daxil olmaqla etibarlılıq tələblərinə cavab verdikdə, etibarlı əqd kimi arzu olunan hüquqi nəticələrə səbəb ola bilər. Belə ki, Mülki Məcəllənin 405.1-ci maddəsinə əsasən, tərəflər müqavilənin bütün mühüm şərtləri barəsində tələb olunan formada razılığa gəldikdə, müqavilə bağlanmış sayılır.

Başqa şəxslər arasında bağlanmış həqiqi razılaşmanın pərdələnməsi niyyəti ilə görünüş üçün bağlanmış əqd əhəmiyyətsizdir və bu halda hüquqi nəticələr əslində bağlanmış müqavilə tərəfləri arasında yaranmış hesab olunmalıdır.

Bir sıra ölkələrin qanunvericiliyində də yalan əqdlərlə bağlı münasibətləri tənzimləyən eyni məzmunlu normalar nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Almaniya Federativ Respublikasının Mülki Qanunnaməsinin saxta əqdlər adlanan 117-ci paragrafına əsasən, əgər şəxsə yönəlmiş iradə ifadəsi onun özünün razılığı ilə görüntü üçün edilmişdirsə bu müqavilə əhəmiyyətsizdir. Əgər saxta müqavilə digər həqiqi müqaviləni pərdələmək üçün bağlanmışdırsa, pərdələnən əqdə aid qaydalar tətbiq edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu həmçinin vurğulayır ki, məhkəmələr tərəfindən müqavilənin etibarlı olub-olmaması ilə bağlı işlərə baxılarkən münasibətlərin həqiqi xarakteri nəzərə alınmaqla, müxtəlif müqavilələrin (məsələn, bağışlama, üçüncü şəxslərin xeyrinə müqavilə və s.) bağlanması qaydalarını tənzimləyən normalara da diqqət yetirilməlidir. Həmin normalar

çərçivəsində bağlanmış əqdin subyekt tərkibinə görə yalan əqd hesab edilməsi yolverilməzdir və Mülki Məcəllənin 340.2-ci maddəsinin məqsədinə uyğun gəlmir. Ona görə də məhkəmələr tərəfindən belə mübahisələr üzrə işlərə baxılarkən bağlanan müqavilələrdə əsl niyyətin nədən ibarət olması, gizli sövdələşmənin olub-olmaması müəyyən edilməlidir.

Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, əqdin yalan olub-olmaması məsələsi araşdırılarkən yalnız müqavilənin söz və ifadələrinin hərfi mənası deyil, tərəflərin bağlanmış müqavilə üzrə hüquqi nəticə əldə etmək niyyətlərinin olub-olmaması, habelə əsl iradələrinin aşkar edilməsi üçün işin faktiki halları da hərtərəfli araşdırılmalıdır. Bu zaman məhkəmələr əqd tərəflərinin davranışını, tərəflər arasında formalaşan münasibətləri, onların yazışmalarını, fərqli subyekt tərkibi olan oxşar münasibətlərdə tərəflərin davranışını, əqdin bağlandığı fəaliyyət sahəsində formalaşmış davranış təcrübəsini, hərəkətlərin baş vermə vaxtını və s. nəzərə almalıdır. Bir neçə əlaqəli əqdin qısa fasilə ilə bağlanması (məsələn, bir ilədək), eyni gündə bir neçə əlaqəli əqdin bağlanması, tərəflərin və ya üçüncü şəxslərin müxtəlif hərəkətlərinin qarşılıqlı əlaqəsi və digər hallar da əqdlərin pərdələmək niyyətilə görünüş üçün bağlanılmasına dəlalət edə bilər.

Yalan əqd iradə ilə onun ifadəsi arasında qəsdən uyğunsuzluğa yol verilməsi nəticəsində əmələ gəlməklə hüquq normalarının düzgün tətbiqinə də maneələr yaradır. Tərəflərin belə hüquqa zidd davranışı isə publik və ya fərdi maraqlara zərər vurulması ilə nəticələnə bilər. Qanunverici məhz bu səbəbdən yalan əqdin əhəmiyyətsizliyini təsbit etmişdir.

Beləliklə, yalan əqdin əhəmiyyətsizliyi iradə ifadəsinin simulyasiyası (əqdin simulyasiyası), müvafiq hüququn mövcudluğu görünüşünün yaradılması, əsl iradənin gizlədilməsi (pərdələnməsi) ilə şərtləndirilir.

Qeyd olunanlara əsasən Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu aşağıdakı nəticəyə gəlir:

– Mülki Məcəllənin 340.2-ci maddəsinin mənasına görə, tərəflərin həqiqi iradə ifadələri nəticəsində yaranan faktiki münasibətləri pərdələmək məqsədi ilə görüntü üçün bağlanan

əqdlər, o cümlədən fərqli subyektlər arasında formal olaraq bağlanan əqdlər yalan əqd olaraq əhəmiyyətsizdir.

Yalan əqdin bağlanmasında iştirak edən subyektlərin həqiqi iradə ifadələri bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olaraq araşdırılıb hüquqi nəticəyə gəlinməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 340.2-ci maddəsinin mənasına görə, tərəflərin həqiqi iradə ifadələri nəticəsində yaranan faktiki münasibətləri pərdələmək məqsədi ilə görüntü üçün bağlanan əqdlər, o cümlədən fərqli subyektlər arasında formal olaraq bağlanan əqdlər yalan əqd olaraq əhəmiyyətsizdir.

Yalan əqdin bağlanmasında iştirak edən subyektlərin həqiqi iradə ifadələri bu Qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində əks olunmuş hüquqi mövqelərə uyğun olaraq araşdırılıb hüquqi nəticəyə gəlinməlidir.

2. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

3. Qərar rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

4. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статьи 340.2 Гражданского кодекса
Азербайджанской Республики**

18 марта 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой (судья-докладчик), Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Маира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева,

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики «О Конституционном суде» и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики на основании обращения Ширванского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства конституционное дело о толковании статьи 340.2 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики.

Изучив и обсудив доклад судьи С.Салмановой, по делу мнения представителей заинтересованных субъектов заведующего отделом экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыгова и председателя Ширванского апелляционного суда В.Абдуллаева, суждения судьи Верховного суда Азербайджанской Республики, Бакинского апелляционного

суда Х.Сарыева в качестве специалиста, эксперта, доцента кафедры гражданского права юридического факультета Бакинского государственного университета доктор философии по праву С.Сулейманлы и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Ширванский апелляционный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой о толковании статьи 340.2 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс) во взаимосвязи со статьями 324, 389, 337.1 и 337.3 данного кодекса.

Из обращения следует, что как установлено по находящемуся в производстве Гражданской коллегии Ширванского апелляционного суда гражданскому делу относительно требования денежных средств Ю.Алиева к Х. Агаеву и другим, Ю.Алиев продал по генеральной доверенности автомобиль находившийся в его владении и пользовании, Н.Абдуллаеву, при этом часть суммы была возмещена станком, а остальную часть по договоренности следовало выплатить при оформлении купли – продажи по просьбе Н.Абдуллаева этот договор был подписан Ю.Алиевым и Х.Агаевым

Поскольку впоследствии сумма по договору купли-продажи не была выплачена Ю.Алиев обратился в Джалилабадский районный суд с требованием денежных средств Х.Агаеву и другим. Джалилабадский районный суд в решении от 21 мая 2021 года, ссылаясь на заключение договора именно между Ю.Алиевым и Х.Агаевым, удовлетворил иск в отношении последнего, и отклонил его в отношении других ответчиков.

Х.Агаев, подав апелляционную жалобу на решение суда первой инстанции, отметил, что поскольку договор по сути был заключен не с ним, а с другим ответчиком Н.Абдуллаевым, то и требуемые истцом денежные средства, должны быть выплачены именно последним.

При рассмотрении дела Ширванским апелляционным судом было установлено, что в судебной практике имеют

место разногласия и различные подходы в связи с недействительностью притворных сделок. Согласно позиции некоторых судов, неоспоримо то, что при заключении договоров по одному и тому же предмету могут совершаться притворные сделки с точки зрения субъектного состава. Согласно другому подходу, притворная сделка может иметь место только в ходе формальных и фактических отношений, возникших между одними и теми же сторонами.

Заявитель решил обратиться в Конституционный суд для прекращения двойных подходов в судебной практике, обеспечения эффективности гражданского судопроизводства и формирования единой судебной практики.

В связи с обращением, Пленум Конституционного суда считает необходимым разъяснение норм законодательства, связанных с обращениями, касающихся сделок, являющихся важнейшим основанием возникновения гражданско-правовых обязательств, их недействительности, в том числе ничтожности притворных сделок.

На основании статьи 324 Гражданского кодекса, сделкой является одностороннее, двустороннее или многостороннее выражение воли, направленное на установление, изменение или прекращение гражданских правоотношений. Сделки могут быть односторонними и в виде договора (двусторонними или многосторонними). Односторонней является сделка, для совершения которой в соответствии с Гражданским кодексом или соглашением сторон необходимо и достаточно выражения и воли одной стороны. Для заключения договора необходимо выражение согласованной воли двух сторон (двусторонняя сделка) либо трех или более сторон (многосторонняя сделка).

Договором как одним из видов сделок признается соглашение двух или нескольких лиц об установлении, изменении или прекращении гражданских прав и обязанностей (статья 389.1 Гражданского кодекса).

Сделки являются важнейшим юридическим средством, обеспечивающим плавность экономического оборота, и только действительная сделка может привести к желаемым сторонам.

Предусмотренные законодательством условия действительности сделки сгруппированы в доктрине гражданского права по четырем категориям:

- условия относительно субъектного состава сделки;
- условия относительно содержания сделки;
- условия относительно единства воли и выражения воли в сделке;
- условия относительно формы сделки.

Для действительности той или иной сделки, в том числе договора купли-продажи, то есть для того, чтобы она привела к желаемым юридическим последствиям, необходимо соблюдать условия всех категорий (Постановление Пленума Конституционного суда от 12 апреля 2021 года по жалобе Н.Асадовой).

Важнейшая особенность, отличающая договор от других оснований возникновения обязательственных правоотношений, заключается в том, что он является результатом именно взаимного выражения воли сторон. Поэтому одно из условий действительности договора связано с единством и подлинностью взаимного волеизъявления и правовых намерений сторон. А это требование, необходимое для действительности договора, вытекает из принципа свободы договора, играющего ключевую роль в регулировании договорных отношений (постановления Пленума Конституционного Суда по жалобе А.Ибрагимова от 12 апреля 2004 года по жалобе Т.Гасымовой от 1 декабря 2020 года).

В соответствии с гражданским законодательством при толковании выражения воли его действительное содержание должно устанавливаться не только по буквальному значению, но и на основании разумного суждения. При толковании условий договора судом принимается во внимание не только буквальное значение содержащихся в нем слов и выражений, но и действительное значение выражения воли сторон, сопоставление с другими условиями и смыслом договора в целом (статьи 324.5 и 404.1 Гражданского кодекса).

Пленум Конституционного суда в ряде постановлений, опираясь именно на эти нормы Гражданского кодекса, признал, что сделка, как свободный выбор участников граждан-

ского оборота, совершается в результате свободного и взаимного выражения воли сторон. Поэтому при рассмотрении дел о недействительности сделки не следует довольствоваться оценкой письменных и формальных обстоятельств, необходимо так же установить действительное содержание выражения воли и правовые намерения сторон. Факт недействительности договора по такого рода исковым требованиям может быть подтвержден с учетом не только самого выражения воли, но и условий и мотива, послуживших основанием для формирования и выражения этой воли, к примеру переговоров предшествовавших договору, отношений между сторонами и последующих действий сторон (постановления по жалобе Б.Гасымова от 9 декабря 2019 года и по жалобе Н.Асадовой от 12 апреля 2021 года).

Следует также иметь в виду, что при рассмотрении судами споров по договору, в первую очередь необходимо изучить действительность сделки, на чем основано исковое требование. Так именно от действительности сделки зависит вывод, к которому придет суд.

В связи с этим Пленум Конституционного суда в Постановлении “О толковании статей 337, 339.6, 346.1 и 354 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики” от 2 апреля 2021 года в их взаимосвязи подчеркивает, что главная задача судопроизводства при искомом требовании, связанном с правом, предположительно возникающим на основании определенной сделки, состоит в установлении действительности данной сделки. Недействительность сделки, на которую опирается исковое требование, свидетельствует о том, что юридические последствия непосредственно по этой сделке не возникли, то есть не возникло претендуемое по договору субъективное право. Поэтому, для правильного правового решения иска, поданного на основании какой либо сделки, в первую очередь необходимо установить действительность данной сделки.

В Гражданском кодексе указано в связи с недействительностью сделок, что сделка, совершенная с нарушением условий, установленных настоящим Кодексом, недействительна. Недействительные сделки могут быть оспариваемыми сделками либо ничтожными сделками. Недействительная сделка

не влечет юридических последствий, за исключением тех, которые связаны с ее недействительностью. Такая сделка недействительна с момента ее совершения. При недействительности сделки, каждая из сторон обязана возвратить другой все полученное по сделке, а в случае невозможности возвратить полученное в натуре (в том числе тогда, когда полученное выражается в пользовании имуществом, выполненной работе или предоставленной услуге) возместить его стоимость в деньгах – если иные последствия недействительности сделки не предусмотрены настоящим кодексом (статьи 337.1, 337.4 и 337.5 Гражданского кодекса).

Согласно статьи 340.2 данного Кодекса, притворной сделкой является сделка, которая совершена с целью прикрыть другую сделку. Притворная сделка ничтожна.

На основании сформированной Пленумом Конституционного суда правовой позиции в связи с притворными сделками, притворной сделкой является сделка, которая совершена с целью прикрыть другую сделку. В случае притворной сделки по сути совершаются одновременно две отдельные сделки. Видимая сделка не отражает действительных юридических намерений сторон. Стороны, по сути придя к соглашению о другом договоре прикрывают данный договор сделкой, совершенной для видимости. Притворная сделка является противоправным действием, совершенным сторонами договора намеренно и целенаправленно (Постановления по жалобе Н.Гаджиевой от 10 марта 2020 года и по жалобе Х.Мирзалиева от 17 сентября 2021 года).

Таким образом, притворная сделка является намеренное созданным сторонами несоответствием между их действительной волей и выражением этой воли. В то время как стороны по сути желают осуществить одну юридическую процедуру, они намереваясь создать у третьих лиц неверное представление, намеренно демонстрируют желание к осуществить якобы другую юридическую процедуру.

В частности, следует отметить, что наличия намерения совершить притворную сделку только у одной из сторон недостаточно для применения статьи 340.2 Гражданского кодекса.

Притворная сделка имеет ниже перечисленные основные составные признаки:

– сделка, совершенная для вида, или прикрывающая сделка – создает у третьих лиц такое представление, что стороны заключили законный и действительный договор. Выражение воли отраженное сторонами в этом договоре, не соответствует желаемым юридическим последствием. По этому договору, заключенному для вида, стороны не намерены создать юридические последствия, права и обязательства;

– тайная или прикрывающая сделка, договор скрываемый сторонами за сделкой, совершенной для вида, и выражающий их действительную волю. Это – основной признак, отличающий притворную сделку от мнимой;

– намерение создать ложное представление выражается в формировании у третьих лиц мнения об этом с целью получения какой-либо выгоды путем сокрытия действительной воли сторон.

Пленум Конституционного суда считает важным отметить, что различный субъектный состав не исключает намерения сторон прикрыть другую сделку. Так стороны договорившись между собой о сделке, которая будет совершена для вида, и могут наряду с другими условиями данного договора договориться и о субъектном составе. Следует иметь в виду, что основная причина недействительности притворной сделки выражается в намеренно созданном несоответствии между действительной волей сторон и заявлением этой воли созданию у третьих лиц ложного представления о действительности договора. Поэтому, любая сделка, совершенная сторонами договора независимо от его субъектного состава с намерением создать у третьих лиц ложное представление, является притворной с и ничтожной.

В соответствии со статьей 340.2 Гражданского кодекса к притворной сделке применяются правила, относящиеся к сделке, которую стороны действительно имели в виду при совершении притворной сделки, с учетом существа сделки.

Поскольку прикрытый договор выражает действительную волю сторон, то в случае, если данная сделка отвечает требованиям действительности, включая условие формы, пред-

усмотренное гражданским законодательством, она может привести к желаемым юридическим последствиям, как и действительная сделка. Так, согласно статье 405.1 Гражданского кодекса, договор считается заключенным, если между стороны в требуемой форме достигнуто соглашение во всем существенном условиям договора.

Сделка, совершенная для вида с намерением прикрыть фактическое соглашение, заключенное между другими лицами, является ничтожной, при этом по сути должны считаться возникшими юридические последствия между сторонами заключенного договора.

Законодательство ряда стран также предусматривает нормы аналогичного содержания, регулирующие отношения, связанные с притворными сделками. Так на основании параграфа 117 (Мнимая сделка) Германского гражданского уложения, если волеизъявление, которое обращено к другому лицу, с согласия последнего сделано лишь для вида. Оно недействительно. Если мнимая сделка прикрывает другую сделку, применяются предписания, относящиеся к прикрываемой сделке.

Пленум Конституционного суда также подчеркивает, что при рассмотрении судами дел о действительности договора необходимо с учетом действительного характера отношений уделить внимание также нормам, регулирующим правила заключения различных договоров (к примеру дарения договора в пользу третьих лиц и т.д.) Признание сделки, заключенной в рамках этих норм, притворной сделкой по субъектному составу недопустимо и не соответствует цели статьи 340.2 Гражданского кодекса. Поэтому при рассмотрении судами дел по таким спорам, необходимо установить, в чем заключается каково истинное намерение в заключенных договорах и имеет ли место тайный сговор.

Следует отметить также, что при рассмотрении вопроса о том, является ли сделка притворной, следует тщательно исследовать не только буквальный смысл слов и выражений договора, но и наличие у сторон намерения добиться юридических последствий по заключенному договору, а также фактические обстоятельства дела для выявления их истин-

ной воли. При этом судам необходимо учитывать поведение сторон сделки, сложившиеся между сторонами отношения, их переписку, поведение сторон в схожих отношениях с иным субъектным составом, сложившуюся практику поведения в сфере деятельности, совершения сделки, время совершения действий и пр. Совершение с небольшим перерывом (к примеру, до года) нескольких взаимосвязанных сделок, совершение в один и тот же день нескольких взаимосвязанных сделок взаимосвязь различных действий сторон или третьих лиц и другие обстоятельства также могут свидетельствовать о совершении сделок для вида с целью прикрытия.

Притворная сделка, возникая в результате намеренного допущения несоответствия между волей и ее выражением, препятствует также правильному применению правовых норм. А подобное противоправное поведение сторон может привести к причинению ущерба публичным или частным интересам. Именно по этой причине законодатель закрепил ничтожность притворной сделки.

Таким образом, ничтожность притворной сделки обусловлена симуляцией выражения воли (симуляцией сделки), созданием вида существования соответствующего права, сокрытием (прикрытием) действительной воли.

На основании вышеотмеченного, Пленум Конституционного суда приходит к следующему выводу:

– Согласно смыслу статьи 340.2 Гражданского кодекса, сделки, совершенные для вида с целью прикрыть фактические отношения, возникшие в результате действительного выражения воли сторон, в том числе сделки, формально совершенные между различными субъектами, как притворные сделки ничтожны.

Действительное выражение воли субъектов, участвующих в совершении притворной сделки, должно быть рассмотрено в соответствии с правовыми позициями, отраженными в описательно-мотивировочной части настоящего Постановления признанием юридических последствий.

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и

69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Согласно смыслу статьи 340.2 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, сделки, совершенные для вида с целью прикрыть фактические отношения, возникшие в результате действительного выражения воли сторон, в том числе сделки, формально совершенные между различными субъектами, как притворные сделки, ничтожны

Действительное выражение воли субъектов, участвующих в совершении притворной сделки, должно быть рассмотрено соответствии с правовыми позициями отраженными в описательно-мотивировочной части настоящего постановления с признанием юридических последствий.

2. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

3. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики», а так же на официальном интернет сайте Конституционного суда Азербайджанской Республики.

4. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ADINDAN

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA
MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN
Q Ə R A R I**

**Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1099
və 1108-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair**

18 aprel 2022-ci il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Humay Əfəndiyeva, Rövşən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov, İsa Nəcəfov və Kamran Şəfiyevdən (məruzəçi-hakim) ibarət tərkibdə,

məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin iştirakı ilə,

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 27.2 və 33-cü maddələrinə və Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Daxili Nizamnaməsinin 39-cu maddəsinə müvafiq olaraq, xüsusi konstitusiya icraatının yazılı prosedur qaydasında keçirilən məhkəmə iclasında Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin müraciəti əsasında Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1099 və 1108-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair konstitusiya işinə baxdı.

İş üzrə hakim K.Şəfiyevin məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi İ.Şirinovun və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İqtisadi qanunvericilik şöbəsinin müdiri M.Bazıqovun, mütəxəssis Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki Kollegiyasının sədri S.Hacıyevin mülahizələrini və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Bakı Apellyasiya Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra – Mülki Məcəllə) 1099 və 1108-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Müraciətdən görünür ki, Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin tabeliyində Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun Sosial Sığorta və Fərdi Uçot üzrə Mərkəzi Filialı T.Şıxəliyevə qarşı zərərin əvəzinin ödənilməsi tələbi ilə məhkəməyə müraciət etmişdir.

İddia onunla əsaslandırılmışdır ki, yol-nəqliyyat hadisəsinin törədilməsində təqsirli olan avtomobilin sürücüsü V.Şirəliyev 1 dekabr 2020-ci il tarixli müddətsiz əmək müqaviləsinə əsasən sürücü-yükdaşıyan vəzifəsində çalışmaqla cavabdehlə əmək münasibətlərində olmuşdur. Odur ki, iddiaçı tələbini Mülki Məcəllənin 1097 və 1099-cu maddələrinə əsasən yol-nəqliyyat hadisəsinə törətmiş sürücünün əmək münasibətlərində olması səbəbindən, işəgötürən kimi məhz T.Şıxəliyevə qarşı irəli sürmüşdür.

Cavabdeh isə iddiaya qarşı etirazında göstərmişdir ki, yol-nəqliyyat hadisəsi baş verən zaman sürücü notariat qaydasında təsdiqlənmiş etibarnamə ilə həmin avtomobilə qanuni əsasla sahiblik edən şəxs olmuşdur. Bu səbəbdən də ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə ilə bağlı fəaliyyət nəticəsində mülki hüquq pozuntusu törətmiş şəxs olaraq sürücü V.Şirəliyev Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsinə əsasən mülki hüquq məsuliyyətinə cəlb edilməlidir.

Bakı şəhəri Səbail Rayon Məhkəməsinin 28 iyul 2021-ci il tarixli qətnaməsi ilə iddia təmin edilməmişdir. Birinci instansiya məhkəməsi hesab etmişdir ki, mübahisəyə Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsi tətbiq edilməli, belə olan halda da törədilmiş mülki hüquq pozuntusuna görə yüksək təhlükə mənbəyinin qanuni sahibi kimi sürücü məsuliyyət daşmalıdır. Tələb isə iddiaya cavab verməli olmayan şəxsə, əsl olmayan cavabdehə qarşı verilmişdir.

Həmin qətnamədən verilmiş apellyasiya şikayəti üzrə Bakı Apellyasiya Məhkəməsi tərəfindən aparılan araşdırma zamanı

məsələ ilə bağlı iki fərqli mövqeyin olduğu müəyyən olunmuşdur.

Mövcud yanaşmalardan birinə görə, zərərverən şəxsin əmək münasibətlərində olması halında Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsi tətbiq edilməlidir. Bu mövqeyin tərəfdarlarının qənaətinə görə mülki hüquq pozuntusu nəticəsində zərər ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə yaradan fəaliyyətlə bağlı vurulmuş olsa belə, əgər zərərverən əmək müqaviləsi əsasında və ya mülki hüquqi müqavilə üzrə hüquqi və ya fiziki şəxsin tapşırığı ilə fəaliyyət göstərsə, bu zaman işəgötürən və ya tapşırığı verən məsuliyyət daşmalıdır.

Digər yanaşmaya görə isə zərərverənin əmək münasibətlərində olması halı Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsinin tətbiqini aradan qaldırmır və zərərin əvəzini ödəmək vəzifəsi yüksək təhlükə mənbəyinə qanuni əsaslarla sahiblik edən şəxsin üzərinə düşür. Yəni Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsində göstərilən mənbələrin fəaliyyəti ilə bağlı vurulmuş zərərin əvəzini ödəmək vəzifəsini, əmək müqaviləsinin olduğu halda da işəgötürən deyil, məhz qanuni sahiblik edən şəxs (hazırkı halda sürücü) daşmalıdır.

Göstərilənlərə əsasən müraciətdən mülki məhkəmə icraatının səmərəliliyinin təmin edilməsi və vahid məhkəmə təcrübəsinin formalaşdırılması məqsədi ilə Mülki Məcəllənin 1099 və 1108-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinin zəruriliyi qənaətinə gəlmişdir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu müraciətlə bağlı aşağıdakıların qeyd edilməsini vacib hesab edir.

Mülki hüququn vacib institutlarından biri olan mülki hüquq pozuntularından (deliktlərdən) əmələ gələn öhdəliklər mülki hüquq öhdəlikləri sistemində əsas yerlərdən birini tutur. Bu öhdəliyin məzmunu hər hansı bir şəxsə ziyan vuran subyektin məsuliyyəti ilə şərtlənir və pozulmuş hüquq və mənafelərin bərpası məqsədini daşır.

Mülki Məcəllənin 1096-cı maddəsinə əsasən, mülki hüquq pozuntusu (delikt) hüquqla və ya qanunla müdafiə edilən başqa şəxsə (zərərçəkənə) birbaşa ziyan və ya zərər vurulmasına gətirib çıxaran təqsirli, hüquqa zidd (mülki qanunvericiliyin normalarını pozan) əməldir (hərəkət və ya hərəkətsizlikdir). Delikt törətmiş şəxs mülki hüquq məsuliyyəti daşır.

Delikt öhdəliyi qanundan əmələ gəlməsi, həm əmlak, həm də şəxsi qeyri-əmlak münasibətləri sahəsində tətbiq edilməsi, zərərçəkənə vurulmuş zərərin əvəzinin tam həcmdə ödənilməsi və s. xüsusiyyətlər ilə səciyyələnir.

Mülki hüquq pozuntusuna görə məsuliyyətin yaranması üçün aşağıdakı şərtlərin mövcud olması tələb olunur:

– törədilmiş əməlin hüquqa zidd olması – ilk növbədə hüquqa zidd bir əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) olmalı, hüquq qaydasının pozulması halı baş verməlidir;

– əməlin təqsirli olaraq törədilməsi – təqsir subyektiv anlayış olmaqla hüquq pozuntusu törədən şəxsin həmin əməli törədərkən iradəsində nöqsanın olmasını ehtiva edir;

– törədilmiş əməl (hərəkət və ya hərəkətsizlik) nəticəsində başqa şəxsə zərər vurulması – qanunla qorunan mənafeyə, dəyəərə zərər yetirilmiş olmalıdır;

– zərər ilə hüquqa zidd əməl arasında səbəbli əlaqənin olması – zərər məhz törədilmiş hüquqa zidd əməl nəticəsində əmələ gəlmiş olmalıdır.

Beləliklə, mülki qanunvericiliyin normalarını pozan əməli təqsirli olaraq törətmiş şəxs həmin hüquq pozuntusu (delikt) nəticəsində vurulmuş zərəərə görə mülki hüquq məsuliyyəti daşıyır.

Lakin istər mülki hüquq nəzəriyyəsində, istərsə də qanunvericilikdə bəzi hallar üçün təqsirsiz olaraq da mülki hüquq məsuliyyətinin yaranmasının mümkünlüyü qəbul edilmişdir. Mülki Məcəllənin 1097.3-cü maddəsinə görə, qanunla zərərvuranın təqsiri olmadıqda da (obyektiv surətdə hüquqa zidd əməl üçün) zərərin əvəzinin ödənilməsi nəzərdə tutula bilər. Bu halda şəxs təqsirli olaraq törətmiş olduğu əmələ görə deyil, yaranmış olan zərərli nəticələrə görə müəyyən şərtlər daxilində mülki hüquqi məsuliyyətli hesab edilir. Belə məsuliyyət növlərindən biri işəgötürənin öz işçisinin törətmiş olduğu mülki hüquq pozuntusuna görə daşdığı mülki hüquq məsuliyyətidir. Belə ki, Mülki Məcəllənin 1099.1-ci maddəsinə əsasən, hüquqi və ya fiziki şəxs öz işçisinin törəttdiyi mülki hüquq pozuntusu (delikt) üçün məsuliyyət daşıyır və əmək (qulluq, mənsəb) vəzifələrinin icrası zamanı işçisinin vurduğu zərərin əvəzini ödəməlidir. Həmin Məcəllənin 1099.2-ci

maddəsinə müvafiq olaraq, işçi əmək müqaviləsi əsasında iş görən fiziki şəxsdir, habelə mülki hüquq müqaviləsi üzrə iş görən fiziki şəxsdir, bir şərtlə ki, bu zaman o, müvafiq hüquqi və ya fiziki şəxsin tapşırığı ilə və işlərin təhlükəsiz aparılmasına onun nəzarəti altında fəaliyyət göstərsin və ya fəaliyyət göstərməli olsun.

Göstərilən maddədə işəgötürən dedikdə, əmr, tapşırıq və təlimatlarına əsasən, habelə nəzarəti altında başqasının – işçinin göstərmiş olduğu xidmətlərdən, yerinə yetirdiyi işdən öz mənfəəti üçün yararlanan şəxs olmaqla yalnız əmək müqaviləsi üzrə deyil, həm də mülki hüquq müqavilələri (tapşırıq, podrat və s.) üzrə fiziki şəxslərin əməyindən yararlanan şəxslər nəzərdə tutulmuşdur.

İşəgötürənin məsuliyyətinin əsasını tapşırıq, əmr və göstərişlərinin icrası ilə bağlı görülən işin lazımi qaydada təşkil edilməməsi, tələb olunan diqqət və qayğının göstərilməməsi təşkil edir. Görüləcək işi zehni və fiziki qabiliyyətlərinə uyğun peşəkar şəxslərə (işçilərə) həvalə etmək, zəruri təlimat və tapşırıqlar vermək və icrasına nəzarət etmək obyektiv olaraq işəgötürənin vəzifəsidir. Məhz bu obyektiv vəzifənin lazımınca yerinə yetirilmiş olmaması baxımından qanunverici işəgötürənin işçisinin vurmuş olduğu zərəərə görə məsuliyyətə cəlb edilməsini zəruri hesab etmişdir. Odur ki, Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsi öz mənafeyi üçün başqalarının əməyindən (xidmətlərindən) yararlanan şəxslərin – işəgötürənin həmin işin icrası ilə əlaqədar üçüncü şəxslərə dəymiş zərəəri qarşılamaq öhdəliyini müəyyən etmişdir. Nəzərə alınmalıdır ki, bu halda işəgötürənin məsuliyyəti təqsirsiz məsuliyyətdir və bu məsuliyyət işəgötürənin mənafeyi üçün və onun nəzarəti altında görülən işin lazımi qaydada, zəruri ehtiyatlılığın tələb etdiyi tərzdə təşkil edilməməsindən irəli gəlir. Məqsəd işəgötürəni onun nəzarəti altında görülən işlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar yarana biləcək zərərləri, arzuolunmaz nəticələri önləyici (preventiv) tədbirləri görməyə məcbur etməklə üçüncü şəxsləri, bütövlükdə cəmiyyəti qorumaqdır.

Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsi üzrə öz işçisi tərəfindən törədilmiş mülki hüquq pozuntusuna görə məsuliyyətə cəlb etmək üçün, hüquqi və ya fiziki şəxsin yerinə yetirilməsi

əsnasında üçüncü şəxslərə zərər yetirilmiş iş üzərində nəzarətinin, hakimiyyətinin olması mütləqdir. Digər zəruri şərt baş vermiş hüquq pozuntusu ilə görülən iş arasında funksional bağlılığın, səbəbli-nəticə əlaqəsinin olmasıdır. Bunun müəyyən edilməsi üçün isə işin faktiki halları, əmək müqaviləsi üzrə işçinin əmək funksiyaları diqqətlə araşdırılmalıdır.

Əmək müqaviləsi (kontraktı) işəgötürənlə işçi arasında fərdi qaydada bağlanan əmək münasibətlərinin əsas şərtlərini, tərəflərin hüquq və vəzifələrini əks etdirən yazılı müqavilədir.

Əmək (qulluq, mənəb) vəzifələrinin icrası dedikdə, əmək müqaviləsində nəzərdə tutulan vəzifə (peşə) üzrə işlərin (xidmətlərin), həm də əmək müqaviləsində nəzərdə tutulmayan, lakin işəgötürən tərəfindən ona tapşırılan digər işlərin yerinə yetirilməsi başa düşülür. Azərbaycan Respublikası Əmək Məcəlləsinin 57-ci maddəsində isə işçinin əmək funksiyasının dairəsi konkretləşdirilərək müəyyən edilmişdir ki, işəgötürən işçinin əmək funksiyasının əmək müqaviləsində nəzərdə tutulan bir və ya bir neçə vəzifə, ixtisas, yaxud peşə üzrə yerinə yetirməli olduğu müvafiq işin, göstərməli olduğu xidmətin dairəsini dəqiq və birmənalı müəyyən etməlidir.

Qeyd edilməlidir ki, işçi ilə hüquqi şəxs (fiziki şəxs) arasında əmək müqaviləsi olmadan da faktiki əmək münasibətləri mövcud ola bilər. Məsələn, avtomobilə zərər vuran şəxsin avtoyuma məntəqəsinin ərazisində iş vaxtı xüsusi geyimdə olması, avtoyuma məntəqəsinin digər işçilərindən göstərişlər alması və faktiki olaraq əmək funksiyalarının yerinə yetirilməsi barədə digər sübutlar əsasında məhkəmə işçi ilə hüquqi şəxs (fiziki şəxs) arasında faktiki əmək münasibətləri olması qənaətinə gələ bilər.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, tərəflər arasında əmək münasibətləri işlərin (xidmətlərin) əvəzçilik və ya müvəqqəti əvəzetmə qaydasında yerinə yetirilməsi ilə bağlı da yarana bilər. Həmçinin işçi tərəfindən əmək vəzifələrinin iş vaxtından sonra icra edilməsi halında dəymiş zərəərə görə də hüquqi (fiziki) şəxs işəgötürən olaraq məsuliyyət daşıyır.

İşəgötürənin iqtisadi vəziyyətinin işçi ilə müqayisədə daha üstün olması və zərər görmüş üçüncü şəxslərin mənafeyinin müdafiəsinin mümkün qədər tez vaxtda təmin edilməsi

düşüncəsindən çıxış edərək qanunverici işəgötürənin işçisinin vurmuş olduğu zərərə görə mülki hüquq məsuliyyəti daşmasını ədalətli və məqsədmüvafiq hesab etmişdir. Lakin bu heç də işçinin təqsirli olaraq törətmiş olduğu mülki hüquq pozuntusuna görə məsuliyyətinin istisna edilməsini ifadə etmir. Belə ki, qeyd edildiyi kimi, Mülki Məcəllənin 1096.2-ci maddəsinə əsasən, delikt törətmiş şəxs mülki hüquq məsuliyyəti daşıyır. Odur ki, zərərçəkənin istəyinə uyğun olaraq dəymiş zərərin əvəzinin ödənilməsi iddiası birgə məsuliyyətlilərdən işəgötürənə və ya işçiyə və ya eyni vaxtda hər ikisinə qarşı sürülə bilər.

Həmçinin Mülki Məcəllənin 1114.1-ci maddəsinə əsasən, başqa şəxsin (qulluq, mənəb və ya əmək vəzifələrinin icrası zamanı işçinin, nəqliyyat vasitəsinin idarə edən şəxsin və i.a.) vurduğu zərərin əvəzini ödəmiş şəxsin həmin şəxsə, əgər qanunla ayrı miqdar müəyyənləşdirilməyibsə, ödənilmiş əvəz miqdarında geriyyə tələb (reqres) hüququ vardır.

Zərərçəkən Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsi üzrə iddia irəli sürərkən məruz qalmış olduğu zərərə, onun məbləğinin, şəxsin hüquqa zidd davranışına, sonuncunun işəgötürənin (cavabdehin) işçisi olduğuna, hüquqa zidd davranışla zərər arasında səbəbli-nəticə əlaqəsinin olmasına dair sübutları təqdim etməlidir.

Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsinin tətbiqi üçün işçi tərəfindən vurulmuş zərərin bilavasitə işəgötürənin fəaliyyət dairəsinə aid olub-olmaması məsələsinin aydınlaşdırılması da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əgər işçinin zərər vuran hərəkətləri işəgötürənin fəaliyyət dairəsinə aid deyildirsə, hüquq pozuntusu işçinin əmək və ya xidməti vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar baş verməmişdirsə, o zaman zərərin əvəzinin ödənilməsi vəzifəsi bilavasitə zərərvuranın (işçinin) üzərinə düşür.

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər təqsirsiz məsuliyyət növlərindən biri Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsinə uyğun olaraq yüksək təhlükə mənbəyinin fəaliyyəti nəticəsində vurulmuş zərərə görə yüksək təhlükə mənbəyinin sahibinin məsuliyyətidir. Belə ki, Mülki Məcəllənin 1108.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə ilə bağlı fəaliyyəti (nəqliyyat vasitələrindən, mexanizmlərdən, yüksək gərginlikli elektrik enerjisindən, atom enerjisindən, partlayıcı

maddələrdən, güclü təsir edən zəhərlərdən və i.a. istifadə edilməsi; tikinti fəaliyyətinin və onunla bağlı digər fəaliyyətin həyata keçirilməsi və s.) nəticəsində mülki hüquq pozuntusu törətmiş fiziki və hüquqi şəxslər yüksək təhlükə mənbəyinin vurduğu zərərin əvəzini ödəməyə borcludurlar, bu şərtlə ki, zərərin qarşısını almaq qüvvənin təsiri və ya zərərçəkənin qəddi nəticəsində əmələ gəldiyini sübuta yetirməsinlər. Zərərin əvəzini ödəmək vəzifəsi yüksək təhlükə mənbəyinə mülkiyyət hüququ ilə və ya digər qanuni əsasla (icarə hüququ ilə, nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququna dair etibarnamə üzrə və i.a.) sahiblik edən fiziki və ya hüquqi şəxsin öhdəsinə qoyulur.

Həmin Məcəllənin 1108.2-ci maddəsinə görə, yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi digər şəxslərin hüquqa zidd hərəkətləri nəticəsində mənbənin onun sahibliyindən çıxdığını sübuta yetirərsə, həmin mənbənin vurduğu zərər üçün məsuliyyət daşımır. Belə hallarda yüksək təhlükə mənbəyinin vurduğu zərər üçün məsuliyyəti mənbəyə hüquqa zidd yiyələnmiş şəxslər daşıyırlar. Yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi həmin mənbənin onun sahibliyindən hüquqa zidd götürülməsində təqsirli olduqda məsuliyyət həm mənbə sahibinin, həm də yüksək təhlükə mənbəyinə hüquqa zidd yiyələnmiş şəxsin üzərinə qoyula bilər.

Yüksək təhlükə mənbəyinin sahibinin üçüncü şəxslərə dəymiş zərəri qarşılamaq öhdəliyi hüquq nəzəriyyəsində “təhlükə məsuliyyəti” adlandırılır. “Təhlükə məsuliyyəti” anlayışı cəmiyyətdə elm və texnikanın, sənayenin inkişafı nəticəsində insanların qanunla qorunan mənafelərinin pozulma riskinin də artması ilə əlaqədar formalaşmışdır. Obyektiv, fiziki xüsusiyyətlərindən irəli gələrək ətrafdakılara zərər yetirmək təhlükəsi, ehtimalı yüksək olan əşya, habelə fəaliyyət növü sahibləri təqsirsiz olsalar belə, bu fəaliyyətdən, əşyanın istifadəsindən irəli gələn zərərlərə görə məsuliyyət daşıyırlar. Qanunverici ətrafdakılar üçün təhlükəli olan əşyanın sahibinin və ya fəaliyyət növü ilə məşğul olan şəxsin bu təhlükədən məlumatlı olmasına baxmayaraq, riski öz üzərinə götürərək əşyadan istifadə etməsi və ya fəaliyyət növü ilə məşğul olması səbəbindən üçüncü şəxslərə dəymiş zərəri qarşılamaq öhdəliyinin də onun üzərinə qoyulmasını məqsəddəməvafiq hesab etmişdir. Yüksək təhlükə mənbəyi sahibinin məsuliyyətinin

əsasını təqsir deyil, sahiblik etdiyi əşyanın və ya fəaliyyətin təhlükəliliyi təşkil edir.

Şəxsin yüksək təhlükəli mənbəyin sahibi kimi məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün ilkin şərt onun həmin mənbəyə mülkiyyət hüququnun, icarə hüququnun, nəqliyyat vasitəsini idarə etməyə dair etibarnaməsinin və s. olmasıdır. Qeyd edilənlər yüksək təhlükə mənbəyi sahibliyinin hüquqi əsasını təşkil edir. Digər zəruri şərt isə maddi şərt olmaqla yüksək təhlükə mənbəyi üzərində hakimiyyətə malik olmanı, habelə yüksək təhlükə mənbəyi ilə bağlı mənfəəti olmanı və ondan yararlanmanı nəzərdə tutur. Maddi şərt təmin olunmadan şəxsin yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi hesab olunması yolverilməzdir.

O da nəzərə alınmalıdır ki, zərər yüksək təhlükə mənbəyinin fəaliyyəti zamanı məhz onun təhlükəli xüsusiyyətlərindən irəli gələrək baş vermiş olmalıdır.

Beləliklə, ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi təqsirindən asılı olmayaraq həmin mənbəyin fəaliyyəti nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzini ödəməyə borcludur.

Bu qaydadan bəzi istisnalar mövcuddur:

– ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi başqa şəxslərin qanunsuz hərəkətləri nəticəsində (nəqliyyat vasitəsini qaçırma və s.) mənbənin onun sahibliyindən çıxdığı halda vurulmuş zərəre görə məsuliyyət daşımır;

– dəymiş zərər zərərçəkmişin qəsdli nəticəsində yaranmış olarsa, onun əvəzinin yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi tərəfindən ödənilməsi vəzifəsi yaranmır;

– ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə mənbəyinin sahibi zərərin qarşısını almaz qüvvənin (fövqəladə və qaçınılmaz hallar (Mülki Məcəllənin 379.1.1-ci maddəsi) təsiri nəticəsində vurulduğunu sübut etdikdə məsuliyyətdən azad edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu yuxarıda göstərilən normaları təhlil edərək belə qənaətə gəlir ki, müraciətdə qaldırılan nəqliyyat vasitəsinin idarə edilməsi nəticəsində vurulmuş zərərin kim tərəfindən qarşılmalı olması məsələsinin həlli üçün, ilk növbədə, əmək münasibətlərinin mövcud olub-olmaması aydınlaşdırılmalıdır.

Belə ki, əmək və ya mülki hüquqi müqavilələr üzrə əmək (xidməti) vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar olaraq nəqliyyat

vasitəsini idarə edən şəxs tərəfindən vurulmuş zərərə görə işəgötürən Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsinə uyğun olaraq mülki hüquq məsuliyyəti daşıyır. Digər hallarda, yüksək təhlükə mənbəyi olaraq nəqliyyat vasitəsinin idarə edilməsi nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsi məsələsi Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsinə uyğun olaraq həll edilir.

Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu göstərilənlərə əsasən aşağıdakı nəticələrə gəlir:

– əmək və ya mülki hüquq müqaviləsi üzrə əmək (xidməti) vəzifələrinin icra edilməsi ilə əlaqədar olaraq nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxs tərəfindən vurulmuş zərərə görə işəgötürən Mülki Məcəllənin 1099-cu maddəsinə əsasən mülki hüquq məsuliyyəti daşıyır. Zərərin vurulmasında işçinin təqsiri olduğu halda Mülki Məcəllənin 1114-cü maddəsinə uyğun olaraq zərərin əvəzini ödəmiş işəgötürən ona qarşı reqres tələb hüququna malikdir;

– yüksək təhlükə mənbəyinin (nəqliyyat vasitəsi, mexanizm və i.a.) fəaliyyəti nəticəsində vurulmuş zərərə görə mülki hüquq məsuliyyətini Mülki Məcəllənin 1108-ci maddəsinə əsasən yüksək təhlükə mənbəyinə mülkiyyət hüququ ilə və ya digər qanuni əsasla sahiblik edən fiziki və ya hüquqi şəxslər daşıyırlar.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

Q Ə R A R A A L D I:

1. Əmək və ya mülki hüquq müqaviləsi üzrə əmək (xidməti) vəzifələrinin icra edilməsi ilə əlaqədar olaraq nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxs tərəfindən vurulmuş zərərə görə işəgötürən Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1099-cu maddəsinə əsasən mülki hüquq məsuliyyəti daşıyır. Zərərin vurulmasında işçinin təqsiri olduğu halda Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1114-cü maddəsinə uyğun olaraq zərərin əvəzini ödəmiş işəgötürən ona qarşı reqres tələb hüququna malikdir.

2. Yüksək təhlükə mənbəyinin (nəqliyyat vasitəsi, mexanizm və i.a.) fəaliyyəti nəticəsində vurulmuş zərərə görə mülki hüquq məsuliyyətini Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 1108-ci maddəsinə əsasən yüksək təhlükə mənbəyinə mülkiyyət hüququ ilə və ya digər qanuni əsasla sahiblik edən fiziki və ya hüquqi şəxslər daşıyırlar.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar rəsmi dövlət qəzetlərində və “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı”nda dərc edilsin, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rəsmi internet saytında yerləşdirilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

ИМЕНЕМ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

**ПОСТАНОВЛЕНИЕ
ПЛЕНУМА КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**О толковании статей 1099 и 1108 Гражданского кодекса
Азербайджанской Республики в их взаимосвязи**

18 апреля 2022 года

город Баку

Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики в составе Фархада Абдуллаева (председатель), Соны Салмановой, Умай Эфендиевой, Ровшана Исмаилова, Джейхуна Гараджаева, Рафаэля Гваладзе, Махира Мурадова, Исы Наджафова и Кямрана Шафиева (судья-докладчик),

с участием секретаря суда Фараида Алиева,

в соответствии с частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 27.2 и 33 Закона Азербайджанской Республики "О Конституционном суде" и статьей 39 Внутреннего устава Конституционного суда Азербайджанской Республики, на основании обращения Бакинского апелляционного суда рассмотрел в судебном заседании, проведенном в порядке письменной процедуры особого конституционного производства, конституционное дело о толковании статей 1099 и 1108 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики в их взаимосвязи.

Изучив и обсудив доклад судьи К.Шафиева по делу, суждения представителей заинтересованных субъектов – судьи Бакинского апелляционного суда И.Ширинова и заведующего отделом Экономического законодательства Аппарата Милли Меджлиса Азербайджанской Республики М.Базыгова, специалиста – председателя Гражданской коллегии Верховного суда Азербайджанской Республики

С.Гаджиева и материалы дела, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

У С Т А Н О В И Л:

Бакинский апелляционный суд обратился в Конституционный суд Азербайджанской Республики (далее – Конституционный суд) с просьбой о толковании статей 1099 и 1108 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики (далее – Гражданский кодекс) в их взаимосвязи.

Из обращения следует, что Центральный филиал по социальному страхованию и индивидуальному учету Государственного фонда социальной защиты при Министерстве труда и социальной защиты населения Азербайджанской Республики обратился в суд с требованием о возмещении ущерба против Т.Шихалиева.

Иск был обоснован тем, что виновный в совершении дорожно-транспортного происшествия водитель автомобиля В.Ширалиев работая на основании бессрочного трудового договора от 1 декабря 2020 года в должности водителя-грузоперевозчика, состоял в трудовых отношениях с ответчиком. Поэтому истец выдвинул требование именно против Т. Шихалиева, как работодателя, так как совершивший дорожно-транспортное происшествие водитель находился в трудовых отношениях на основании статей 1097 и 1099 Гражданского кодекса.

Ответчик же в возражении по иску указал, что в момент дорожно-транспортного происшествия водитель по нотариально заверенной доверенности являлся лицом, владеющим на законных основаниях этим автомобилем. Поэтому, водитель В.Ширалиев, как лицо, совершившее гражданское правонарушение, в результате деятельности, связанной с повышенной опасностью для окружающих, должен быть привлечен к гражданско-правовой ответственности на основании статьи 1108 Гражданского кодекса.

Решением Сабаильского районного суда города Баку от 28 июля 2021 года иск не был удовлетворен. Суд первой инстанции счел, что к спору должна быть применена статья 1108 Гражданского кодекса, при этом ответственность за

совершенное гражданское правонарушение должен нести водитель, как законный владелец источника повышенной опасности. Требование же было подано против лица, не несущего ответственность по предъявленному иску ненадлежащего ответчика.

В ходе проведенного Бакинским апелляционным судом разбирательства по апелляционной жалобе, поданной на это решение, было установлено наличие двух разных позиций по данному вопросу.

Согласно одному из существующих подходов, если лицо, причинившее вред, находится в трудовых отношениях, то должна применяться статья 1099 Гражданского кодекса. По мнению сторонников данной позиции, даже тогда когда вред в результате гражданского правонарушения причинен деятельностью, представляющей повышенную опасность для окружающих, при условии, что лицо причинившее вред, осуществляет деятельность на основе трудового договора или по гражданско-правовому договору либо по поручению юридического или физического лица, ответственность должен нести работодатель или лицо, давшее поручение.

Согласно другому подходу, факт нахождения лица, причинившего вред, в трудовых правоотношениях не исключает применения статьи 1108 Гражданского кодекса, и обязанность по возмещению вреда ложится на лицо, владеющее на законных основаниях источником повышенной опасности. То есть обязанность по возмещению вреда, причиненного в связи с деятельностью указанных в статье 1108 Гражданского кодекса источников, даже при наличии трудового договора, должен нести не работодатель, а именно законный владелец (в данном случае водитель).

На основании вышеизложенного, обратившийся пришел к выводу о необходимости толкования статей 1099 и 1108 Гражданского кодекса в их взаимосвязи в целях обеспечения эффективности гражданского судопроизводства и формирования единой судебной практики.

В связи с обращением Пленум Конституционного суда считает важным отметить следующее.

Являясь одним из важных институтов гражданского права, обязательства, возникающие из гражданских правонарушений (деликтов), занимают одно из основных мест в системе обязательств в гражданском праве. Содержание данного обязательства обусловлено ответственностью субъекта, причинившего вред какому-либо лицу, и преследует цель восстановления нарушенных прав и интересов.

На основании статьи 1096 Гражданского кодекса гражданским правонарушением (деликтом) признается виновное, противоправное (нарушающее нормы гражданского законодательства) деяние (действие или бездействие), влекущее прямое причинение вреда или убытков другому лицу (потерпевшему), охраняемому правом либо законом. Лицо, совершившее деликт, несет гражданско-правовую ответственность.

Деликтное обязательство характеризуется тем, что вытекает из закона, применяется в сфере как имущественных, так и личных неимущественных отношений, возмещает в полном объеме причиненный потерпевшему вред и др. особенностями.

Для возникновения ответственности за гражданское правонарушение требуется наличие следующих условий:

- противоправность совершенного деяния – в первую очередь противоправное деяние (действие или бездействие), нарушение правого порядка;

- виновно совершенное деяние – вина, как субъективное понятие, включает наличие волевого изъяна у лица, совершившего правонарушение, при совершении данного деяния;

- причинение вреда другому лицу в результате совершенного деяния (действия или бездействия) – при причинении вреда охраняемым законом интересам, ценностям;

- наличие причинно-следственной связи между вредом и противоправным деянием – при причинении вреда именно в результате совершенного противоправного деяния.

Таким образом, лицо, виновно совершившее деяние, нарушающее нормы гражданского законодательства, несет гражданско-правовую ответственность за вред, причиненный в результате данного правонарушения (деликта).

Однако как в теории гражданского права, так и в законодательстве в некоторых случаях принята возможность возникновения гражданско-правовой ответственности и при отсутствии вины. Согласно статье 1097.3 Гражданского кодекса, законом может быть предусмотрено возмещение вреда и при отсутствии вины причинителя вреда (за объективно противоправное деяние). В этом случае лицо признается несущим гражданско-правовую ответственность при определенных условиях не за виновно совершенное деяние, а за возникшие вредные последствия. Одним из таких видов ответственности является гражданско-правовая ответственность, которую работодатель несет за гражданское правонарушение, допущенное его работником. Так, на основании статьи 1099.1 Гражданского кодекса юридическое или физическое лицо несет ответственность за гражданское правонарушение (деликт), допущенное его работником, и возмещает вред, причиненный его работником при исполнении трудовых (служебных, должностных) обязанностей. В соответствии со статьей 1099.2 данного кодекса работниками признаются физические лица, выполняющие работу на основании трудового договора, а также физические лица, выполняющие работу по гражданско-правовому договору, если при этом они действуют или должны действовать по заданию соответствующего юридического или физического лица и под его надзором за безопасным ведением работ.

Под работодателем в указанной статье подразумевается лицо, которое на основании своих приказов, поручений и инструкций, а также под своим надзором пользуется в своих интересах услугами, оказываемыми другим лицом – работником, выполняемыми им работами, при этом данные лица используют труд физических лиц не только по трудовому договору, но и по гражданско-правовым договорам (поручение, подряд и пр.).

В основе ответственности работодателя лежат ненадлежащая организация работы в связи с исполнением его поручений, приказов и указаний, отсутствие требуемого внимания и заботы. Обязанность работодателя объективно заключается в поручении предстоящей работы профессиональным лицам (работ-

никам) в соответствии с их умственными и физическими способностями, даче необходимых инструкций и поручений и осуществлении контроля за их выполнением. Именно с точки зрения ненадлежащего выполнения этой объективной обязанности законодатель счел необходимым привлечение работодателя к ответственности за вред, причиненный его работником. Поэтому статьей 1099 Гражданского кодекса установлена обязанность лиц, пользующихся трудом (услугами) других в своих интересах – работодателей возмещать вред, причиненный третьим лицам в связи с выполнением этой работы. Следует иметь в виду, что в этом случае ответственность работодателя является безвинной ответственностью, вытекающей из ненадлежащей организации в соответствии с требованиями необходимой безопасности работы, выполняемой в интересах работодателя и под его надзором. Цель заключается в защите третьих лиц, общества в целом путем принуждения работодателя к принятию мер по предупреждению причинения вреда, нежелательных последствий (превентивных мер), которые могут возникнуть в связи с выполнением работ, проводимых под его надзором.

Для привлечения юридического или физического лица к ответственности за гражданское правонарушение, совершенное его работником, в соответствии со статьей 1099 Гражданского кодекса, оно непременно должно иметь контроль, власть над работой, во время выполнения которой был причинен вред третьим лицам. Еще одним необходимым условием является наличие функциональной, причинно-следственной связи между совершенным правонарушением и выполняемой работой. Для установления этого необходимо тщательно изучить фактические обстоятельства дела, трудовые функции работника по трудовому договору.

Трудовой договор (контракт) – это письменный договор, в котором отражены основные условия трудовых отношений, установленных между работодателем и работником в индивидуальном порядке, права и обязанности сторон.

Под исполнением трудовых (служебных, должностных) обязанностей понимается выполнение работ (услуг) предусмотренных трудовым договором по данной должности

(профессии), а также иных работ, не предусмотренных трудовым договором, однако порученных работодателем. В статье 57 Трудового кодекса Азербайджанской Республики конкретизирован круг трудовой функции работника и установлено, что работодатель должен точно и однозначно определить предусмотренный в трудовом договоре круг трудовой функции работника, соответствующей работы, которую он должен выполнять по одной или нескольким должностям, специальностям или профессиям, либо услуг, которые должны быть оказаны.

Следует отметить, что между работником и юридическим лицом (физическим лицом) могут существовать фактические трудовые отношения и без трудового договора. К примеру, суд на основании пребывания лица, причинившего вред автомобилю, на территории пункта автомойки в рабочее время и в специальной одежде, получения указаний от других работников пункта автомойки и иных доказательств фактического выполнения трудовых функций может прийти к выводу о наличии фактических трудовых отношений между работником и юридическим лицом (физическим лицом).

Следует также учесть, что трудовые отношения между сторонами могут возникнуть и в связи с выполнением работ (услуг) по совместительству или в порядке временного замещения. Кроме того, юридическое (физическое) лицо как работодатель, несет ответственность также за вред, причиненный работником при выполнении трудовых обязанностей в нерабочее время.

Исходя из понимания предпочтительного экономического положения работодателя в сравнении с работником и обеспечения как можно скорее защиты интересов пострадавших третьих лиц, законодатель счел справедливым и целесообразным несение работодателем гражданско-правовой ответственности за причиненный его работником вред. Однако это отнюдь не означает исключения ответственности работника за виновно совершенное им гражданское правонарушение. Так, как уже отмечалось, на основании статьи 1096.2 Гражданского кодекса лицо, совершившее деликт, несет гражданско-правовую

ответственность. Поэтому, иск о возмещении причиненного вреда по желанию потерпевшего может быть подан против несущих солидарную ответственность работодателя или работника либо обоих одновременно.

Кроме того, на основании статьи 1114.1 Гражданского кодекса лицо, возместившее вред, причиненный другим лицом (работником при исполнении им служебных, должностных или иных трудовых обязанностей, лицом, управляющим транспортным средством, и т.п.), имеет право обратного требования (регресса) к этому лицу в размере выплаченного возмещения, если иной размер не установлен законом.

Потерпевший, предъявляя иск по статье 1099 Гражданского кодекса, должен предоставить доказательства причиненного ему вреда, его размера, противоправного поведения лица, того, что последний является работником работодателя (ответчика), наличия причинно-следственной связи между противоправным поведением и вредом.

Важное значение для применения статьи 1099 Гражданского кодекса представляет внесение ясности в вопрос о том, относится ли причиненный работником вред непосредственно к сфере деятельности работодателя. Если действия работника, причинившие вред, не относятся к сфере деятельности работодателя, и правонарушение произошло не в связи с исполнением работником трудовых или служебных обязанностей, то обязанность по возмещению вреда лежит непосредственно на причинившем вред (работнике).

Одним из предусмотренных законодательством других видов безвиновной ответственности, является ответственность владельца источника повышенной опасности за вред, причиненный в результате деятельности источника повышенной опасности, в соответствии со статьей 1108 Гражданского кодекса. Так, в соответствии со статьей 1108.1 Гражданского кодекса юридические и физические лица, допустившие гражданское правонарушение в результате деятельности, связанной с повышенной опасностью для окружающих (использование транспортных средств, механизмов, электрической энергии высокого напряжения, атом-

ной энергии, взрывчатых веществ, сильнодействующих ядов и т.п.; осуществление строительной и иной связанной с нею деятельности и др.), обязаны возместить вред, причиненный источником повышенной опасности, если не докажут, что вред возник вследствие непреодолимой силы или умысла потерпевшего. Обязанность возмещения вреда возлагается на юридическое или физическое лицо, которое владеет источником повышенной опасности на праве собственности либо на ином законном основании (на праве аренды, по доверенности на право управления транспортным средством и т.п.).

Согласно статье 1108.2 данного Кодекса, владелец источника повышенной опасности не отвечает за вред, причиненный этим источником, если докажет, что источник выбыл из его обладания в результате противоправных действий других лиц. Ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности, в таких случаях несут лица, противоправно завладевшие источником. При наличии вины владельца источника повышенной опасности в противоправном изъятии этого источника из его обладания ответственность может быть возложена как на владельца, так и на лицо, противоправно завладевшее источником повышенной опасности.

Обязанность владельца источника повышенной опасности по возмещению вреда, причиненного третьим лицам, называется в теории права “ответственность за создание опасности”. Понятие "ответственность за создание опасности" сформировалось в связи с тем, что в результате развития науки и техники, промышленности в обществе возрос и риск нарушения охраняемых законом интересов людей. Хотя владельцы вещи, а также вида деятельности, которые по объективным и физическим характеристикам с большой вероятностью представляют угрозу для окружающих, остаются невиновными, тем не менее, несут ответственность за вред, исходящий от этой деятельности, использования данной вещи. Поскольку владелец вещи, представляющей опасность для окружающих, или лицо, занимающееся таким видом деятельности, осведомлены об опасности, но несмотря на это, берут на себя риск, связанный с использованием вещи или осуществлением вида деятельности, то законодатель считает целесообразным возложить на них и

обязанность по возмещению вреда, причиненного третьим лицам. В основе ответственности владельца источника повышенной опасности лежит не вина, а опасность принадлежащей ему вещи или деятельности.

Обязательным условием привлечения лица к ответственности, как владельца источника повышенной опасности, является наличие у него права собственности, права аренды на этот источник, доверенности на управление транспортным средством и пр. Вышеотмеченное составляет правовую основу владения источником повышенной опасности. Еще одно необходимое условие, являясь материальным условием предусматривает господство над источником повышенной опасности, а также наличие и использование прибыли, связанной с источником повышенной опасности. Без обеспечения материального условия признание лица владельцем источника повышенной опасности не допускается.

Следует также учесть, что вред должен быть причинен в процессе функционирования источника повышенной опасности именно из-за его опасных характеристик.

Таким образом, владелец источника повышенной опасности для окружающих, независимо от вины, обязан возместить ущерб, причиненный в результате деятельности данного источника.

Есть некоторые исключения из этого правила:

– владелец источника повышенной опасности для окружающих не несет ответственности за причиненный вред, если источник вышел из его обладания в результате противоправных действий других лиц (угон транспортного средства и пр.);

– если причиненный вред возник вследствие умысла потерпевшего, то у владельца источника повышенной опасности не возникает обязанности по его возмещению;

– владелец источника повышенной опасности для окружающих освобождается от ответственности, если докажет, что вред причинен в результате действия непреодолимой силы (чрезвычайной ситуации и непредотвратимых обстоятельств (статья 379.1.1 Гражданского кодекса)).

Проанализировав вышеуказанные нормы, Пленум Конституционного суда приходит к такому выводу, что для решения поставленного в обращении вопроса, о том, кто должен возместить вред, причиненный в результате управления транспортным средством, в первую очередь необходимо уточнить, имели ли место трудовые отношения.

Так, работодатель в соответствии со статьей 1099 Гражданского кодекса несет гражданско-правовую ответственность за вред, причиненный лицом, управляющим транспортным средством, в связи с исполнением трудовых (служебных) обязанностей по трудовому или гражданско-правовому договорам. В остальных случаях вопрос о возмещении вреда, причиненного в результате управления транспортным средством, как источником повышенной опасности, решается в соответствии со статьей 1108 Гражданского кодекса.

На основании вышеизложенного Пленум Конституционного суда приходит к следующим выводам:

– работодатель в соответствии со статьей 1099 Гражданского кодекса несет гражданско-правовую ответственность за вред, причиненный лицом, управляющим транспортным средством, в связи с исполнением трудовых (служебных) обязанностей по трудовому или гражданско-правовому договору. В случае, если работник виновен в причинении вреда, работодатель, возместивший вред в соответствии со статьей 1114 Гражданского кодекса, обладает правом регрессного требования;

– физические или юридические лица, владеющие на праве собственности или ином законном основании источником повышенной опасности, несут, на основании статьи 1108 Гражданского кодекса, гражданско-правовую ответственность за вред, причиненный в результате деятельности источника повышенной опасности (транспортного средства, механизма и пр.).

Руководствуясь частью VI статьи 130 Конституции Азербайджанской Республики, статьями 60, 62, 63, 65-67 и 69 Закона Азербайджанской Республики “О Конституционном

суде”, Пленум Конституционного суда Азербайджанской Республики

ПОСТАНОВИЛ:

1. Работодатель в соответствии со статьей 1099 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики несет гражданско-правовую ответственность за вред, причиненный лицом, управляющим транспортным средством, в связи с исполнением трудовых (служебных) обязанностей по трудовому или гражданско-правовому договору. В случае, если работник виновен в причинении вреда, работодатель, возместивший вред в соответствии со статьей 1114 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, обладает правом регрессного требования;

2. Физические или юридические лица, владеющие на праве собственности или ином законном основании источником повышенной опасности, несут, на основании статьи 1108 Гражданского кодекса Азербайджанской Республики, гражданско-правовую ответственность за вред, причиненный в результате деятельности источника повышенной опасности (транспортного средства, механизма и пр.).

3. Постановление вступает в силу со дня опубликования.

4. Постановление опубликовать в официальных государственных газетах Азербайджанской Республики и «Вестнике Конституционного суда Азербайджанской Республики», а также разместить на официальном интернет-сайте Конституционного суда Азербайджанской Республики.

5. Постановление является окончательным и не может быть отменено, изменено или официально истолковано ни одним органом или лицом.

TƏDBİRLƏR

Konstitusiya Məhkəməsi Ümummilli Liderin anadan olmasının 100-cü ildönümünə həsr edilmiş konfrans keçirilmişdir

Bu ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi ilə əlaqədar həyata keçirilən silsilə tədbirlər çərçivəsində aprelin 19-da Konstitusiya Məhkəməsi tərəfindən Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş “XXI əsrdə insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində müasir nəzəri və praktiki yanaşmalar” mövzusunda elmi-nəzəri konfrans keçirilib.

Tədbirdə açılış nitqi ilə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu Ulu Öndər Heydər Əliyevin əvəzsiz tarixi xidmətlərindən, böyük xilaskarlıq rolundan danışaraq ölkəmizdə müstəqilliyin bərpasından sonra Ümummilli Liderin xalqın

təkidli tələbi nəticəsində hakimiyyətə qayıtmasının Azərbaycan dövlətçiliyini ciddi təhlükələrdən xilas etdiyini, ölkənin ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və elmi-mədəni həyatında əsaslı dönüşün yarandığını, bütün sahələrdə qazanılan uğurların dahi rəhbər Heydər Əliyev siyasətinin bəhrəsi olduğunu qeyd edib.

Vurğulanıb ki, müstəqilliyimizin bərpa edildiyi dövrlərdə ölkəmiz Ermənistanın təcavüzü, xarici təzyiqlər və daxili çəkişmələr üzündən dövlətçiliyini itirmək təhlükəsi ilə qarşılaşsa da, Heydər Əliyev doğma Vətənin xilasını naminə misilsiz fədakarlıq nümayiş etdirib, ölkəmizi ictimai-siyasi pərakəndəliyin və anarxiyadan qurtarıb, bütün sahələrdə müşahidə olunan dərin tənəzzülün qarşısını alıb, yeni qurulan dövlətin dayanıqlı inkişaf yolunu müəyyən edib və xalqının mənafeyini daim qorumaq üçün bütün imkanlardan istifadə edib.

Sədr görkəmli siyasətçi Heydər Əliyevin vətənin müstəqilliyi, inkişafı, xalqın milli-mənəvi tərəqqisi üçün önəmli işlər həyata keçirdiyini, Azərbaycanda hüquqi, demokratik və dünyəvi dövlət quruculuğunun təməlini qoyaraq inkişaf etdirdiyini vurğulayıb. Hüquqi dövlət quruculuğu inkişafın başlıca istiqaməti kimi müəyyən edilərək Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə qısa müddət ərzində geniş məhkəmə-hüquq islahatlarına başlanılıb, demokratik prinsiplər əsasında yeni hüquq sistemi formalaşdırılıb, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin təminatı üçün yeni təsisatların yaradılmasına əsaslı zəmin yarandı.

Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin zəngin dövlətçilik təcrübəsinin, siyasi irsinin əhəmiyyətindən bəhs edən Fərhad Abdullayev qeyd edib ki, 1995-ci ildə Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə hazırlanmış və ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Konstitusiya ölkəmizdə dövlətçiliyin inkişafına, demokratik, hüquqi dövlət, vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasına və hüquq sisteminin müasir tələblərə uyğun formalaşdırılmasına geniş imkanlar açıb, həmin proses çərçivəsində ölkəmizdə ilk dəfə olaraq konstitusiya ədalət mühakiməsi institutu təsis edilib.

Qeyd edilib ki, bu gün Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqının azadlığının, müstəqilliyinin qorunmasına yönələn müqəddəs ideyaları onun layiqli davamçısı olan Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilir.

Dövlətimizin başçısının məqsədyönlü fəaliyyəti sayəsində bütün sahələrdə sürətlə inkişaf edən Azərbaycanın daxili və xarici siyasəti, respublikamızı dünyada nüfuzlu dövlətlər sırasına daxil edən nəhəng quruculuq işləri, ölkənin və xalqın mənafeyi naminə həyata keçirilən layihələr Heydər Əliyevin siyasi və idarəçilik irsinin davamıdır.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları Heydər Əliyevin siyasi-hüquqi ideyalarına uyğun olaraq qanunçuluğun və Konstitusiyanın aliliyinin daha da möhkəmləndirilməsində, hüquqi cəmiyyətin inkişafına, habelə Azərbaycanın sivil və inkişaf etmiş dövlətlərin ailəsinə daha fəal inteqrasiyasına xidmət edir.

Sədr diqqətə çatdırıb ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən təməli qoyulan məqsədyönlü daxili və xarici siyasətin, ordu quruculuğu strategiyasının müasir dövrdə Ali Baş Komandan İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsi nəticəsində Azərbaycan Ordusu 44 günlük Vətən müharibəsində tarixi zəfər qazanıb. Dövlət başçısının sərkərdəlik məharəti, strateji və diplomatik addımları, yenilməz ordunun gücü və xalqın birliyi sayəsində torpaqlarımızın uzun illər davam edən işğalına son qoyularaq ərazi bütövlüyümüz, tarixi ədalət və beynəlxalq hüquq bərpa edilib. Bu Qələbə regionda yeni reallıqlar yaratdı və Konstitusiyanın hüquqi qüvvəsi işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda bərpa olunub, bununla da, həmin ərazilərdə vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının bərpası təmin edilib.

Qeyd olunub ki, Azərbaycan xalqının qüdrətli dövlətinin ordusuna qətiyyətli və birmənalı dəstək verməsi, ölkə vətəndaşlarının dövlətimizin başçısının həyata keçirdiyi siyasəti fəal şəkildə dəstəkləməsi siyasi və milli həmrəyliyin bariz nümunəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Hazırda Prezident İlham Əliyevin işğaldan azad olunmuş rayonlara səfərləri, həmin ərazilərdə aparılan quruculuq işləri çərçivəsində inşa edilən yeni strateji obyekt və müəssisələrin təməlinin dövlət başçısı tərəfindən qoyulması həm siyasi, həm iqtisadi, həm mənəvi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İşğal dönməmində tamamilə dağıdılan ərazilərin bərpası ilə bağlı Strateji Fəaliyyət Planına əsasən yeni konsepsiyalar əsasında infrastruktur

yaradılır, geniş miqyaslı bərpa-quruculuq işləri həyata keçirilir, həmçinin qədim abidələrimiz, mədəni irsimiz respublikamızın Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın bilavasitə iştirakı ilə bərpa edilir.

Tədbirdə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın məsul əməkdaşları, Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Səbinə Əliyeva, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru Urxan Ələkbərov, Vəkillər Kollegiyasının sədri Anar Bağırov, Milli Məclisin deputatları Əminə Ağazadə, Nurlan Həsənov, Elnur Allahverdiyev, Bəhrüz Məhərrəmov və hüquq sahəsi üzrə bir sıra görkəmli alimlər, ictimai xadimlər iştirak ediblər.

Çıxış edənlər bildirişlər ki, görkəmli siyasi və dövlət xadimi Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ölkəmizin tarixində yeni mərhələnin başlanğıcı olub. Ulu Öndərin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrdə uzaqgörənliklə atılmış addımlar, Azərbaycanda əsası qoyulan güclü sosial, mədəni, iqtisadi və intellektual sərmayələr gələcəkdə Azərbaycan xalqının istiqlaliyyət qazanması üçün zəmin yaradıb. Dərin təfəkkürə sahib olan Heydər Əliyev düşünülmüş və cəsarətli qərarları ilə bütün dövrlərdə xalqımızın zəngin dəyərlərinin tanınması və ölkəmizin beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli mövqe qazanmasında müstəsna rol oynayıb.

Daha sonra Konfransın praktiki hissəsində “Azərbaycanda Ombudsman təsisatının yaradılmasında Ulu Öndər Heydər Əliyevin rolu”, “Heydər Əliyev Müstəqil Azərbaycan vəkilliyinin banisi kimi”, “Heydər Əliyev və Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu”, “Konstitusiyada təsbit edilmiş dəyərlərin inkişafında Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin rolu”, “İnsan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində hüquqi ekspertiza və qanunvericilik təşəbbüsləri mərkəzinin rolu” və digər hüquqi mövzular üzrə məruzələr təqdim edilib, geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Tədbirə yekun vuran Fərhad Abdullayev xüsusilə qeyd edib ki, bu gün xalqını mürəkkəb tarixi sınaqlardan uğurla çıxarıb və müstəqil Azərbaycanın banisi Ulu Öndər Heydər Əliyevin əziz xatirəsi hər birimiz tərəfindən dərin hörmət və ehtiramla anılır.

Müstəqil Azərbaycan Ulu Öndərin indiki və gələcək nəsillərə əmanəti, onun zəngin və çoxşaxəli irsi isə xalqımızın milli sərvətidir. Bu gün hər bir Azərbaycan vətəndaşı onun əziz xatirəsini həmişə uca tutur və minnətdarlıqla anır, Heydər Əliyevin bizə müqəddəs miras qoyduğu müstəqil, demokratik dövləti qoruyub saxlamağı şərəfli vəzifə hesab edir. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin ölkəmizin parlaq gələcəyinə hesablanmış uğurlu siyasəti zamanın tələblərinə uyğun olaraq bu gün onun siyasi varisi İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə uğurla davam etdirilir, Azərbaycan dünyada bir çox yeni layihələrə imza ataraq məğlubedilməz və güclü dövlətə çevrilir, hərtərəfli inkişaf edərək zəfərdən-zəfərə doğru addımlayır. Yaradılması xalqımızın Ümummilli Liderinin adı ilə bağlı olan

Konstitusiyaya Məhkəməsi isə gələcəkdə də öz fəaliyyəti ilə dövlət başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə hüquqi dövlətçiliyimizin inkişafına töhfəsini etməyə daim çalışacaq.

**Konstitusiya Məhkəməsində Azərbaycan xalqının
Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının
100-cü ildönümünə həsr edilmiş fotosərgi təşkil olunmuşdur**

Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi münasibətilə 2023-cü ilin “Heydər Əliyev İli” elan edilməsi ilə əlaqədar həyata keçirilən silsilə tədbirlər çərçivəsində mayın 5-də Konstitusiya Məhkəməsində Ulu Öndərin zəngin irsini əks etdirən fotosərgi təşkil olunub.

Tədbirin əvvəlində Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, dünya şöhrətli siyasi xadim Heydər Əliyevin mənalı ömür yolu və demokratik-hüquqi dövlət quruculuğu fəaliyyətindən, xalqımız və dövlətimiz qarşısındakı misilsiz xidmətlərindən, xilaskarlıq missiyasından, respublikamızın hərtərəfli inkişafı naminə atdığı addımlardan, müdrik və uzaqgörən siyasətindən bəhs etmişdir.

Qeyd edilib ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyev daim Azərbaycan xalqının rifahını düşünərək qəlblərdə sonsuz sevgi, yaddaşlarda əbədiyaşarlıq qazanmışdır. Müstəqilliyimiz məhz Ulu Öndərin yenidən hakimiyyətə qayıtması nəticəsində əbədi və dönməz xarakter almışdır. Vətəninə, xalqına hədsiz məhəbbət

ilə bağlı olan və bütün mənalı ömrünü dövlətinə xidmətə həsr edən Ulu Öndərin gördüyü işlərin böyüklüyü zaman keçdikcə daha da dərindən dərk edilir və hər bir azərbaycanlı dahi Heydər Əliyevin şəxsiyyətinə, onun qoyduğu dəyərli irsə böyük hörmət və ehtiram hissi ilə yanaşır.

Vurğulanmışdır ki, Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi həyatında mühüm rol oynamış Ulu Öndər dövlətçilik ənənələrinin yaradılmasında əvəzsiz xidmətlər göstərmiş və bununla da adını qızıl hərflərlə Azərbaycan tarixinə yazmışdır. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyi ərəfəsində onun Azərbaycan xalqı və dövləti qarşısındakı xidmətləri dərin ehtiram ilə ölkəmizin hər yerində, eyni zamanda onun hüdudlarından kənar da geniş şəkildə qeyd edilir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsi baxımından belə tədbirlərin keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bildirilmişdir ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyi ilə bağlı Konstitusiyaya Məhkəməsi də, öz növbəsində silsilə tədbirlər həyata keçirmiş, o cümlədən, Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın əməkdaşlarının Ulu Öndərin çoxşaxəli fəaliyyətinə həsr edilmiş bir sıra məqalələri müxtəlif mətbuat orqanlarında dərc olunmuşdur.

Sədr qeyd etmişdir ki, bu gün Ümummilli Lider Heydər Əliyevin hüquqi və demokratik dövlət quruculuğu xətti yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin ideyaları əsasında sürətlə inkişaf edən dövlətimiz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə olduqca qüdrətli dövrünü yaşayır və torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsi, ərazi bütövlüyümüzün bərpası müstəqil dövlətçiliyimizin ən mühüm və əlamətdar hadisəsi kimi tarixə yazılmışdır. 44 gün davam edən Vətən müharibəsi Azərbaycan xalqının qürur mənbəyinə çevrildi, qazanılan tarixi Zəfər milli şüurun, xalq və ordu birliyinin təcəssümü oldu.

Qazanılan şanlı Qələbə nəticəsində dövlətimizin Əsas Qanununun hüquqi qüvvəsi işğaldan azad edilmiş

torpaqlarımızda bərpa olundu, eyni zamanda vətəndaşlarımızın bir sıra konstitusiya hüquqlarının bərpası üçün zəmin yarandı.

Sonda vurğulandı ki, bu gün Azərbaycan qlobal proseslərin fəal iştirakçısı olaraq dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvü, söz sahibi olan bir dövlətdir və bu cür yüksək nailiyyətlərin əldə edilməsi üçün Dövlət Başçısı cənab İlham Əliyevin şəxsi nüfuzu, qətiyyəti, siyasi iradəsi, uğurlu daxili və xarici siyasəti sayəsində çox böyük və ciddi işlər görülüb və görülməkdədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan dövləti və xalqı tarixi nailiyyətlərə imza atmaqda bundan sonra da davam edəcək. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi də, öz növbəsində müəllifi Ulu Öndər Heydər Əliyev olan Əsas Qanunun aliliyinin, insan hüquq və azadlıqlarının, habelə ədalət ideallarının müdafiəsi işinə bundan sonra da öz töhfəsini verməkdə davam edəcək.

Daha sonra Konstitusiya Məhkəməsinin kollektivi görkəmli şəxsiyyət Heydər Əliyevin həyatını və zəngin fəaliyyətinin ayrı-ayrı dövrlərini əks etdirən AZƏRTAC-ın arxivindən fotosəkillər ilə tanış olublar.

Beynəlxalq konfransın iştirakçıları Ulu Öndər Heydər Əliyevin məzarını və Şəhidlər xiyabanını ziyarət edib

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyinə həsr olunan “Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı” mövzusunda beynəlxalq konfransın iştirakçıları iyulun 4-də Fəxri xiyabana gələrək xalqımızın Ümummilli Lideri, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin xatirəsini ehtiramla yad edib, məzarı önünə gül və əklil qoyub.

Sonra Şəhidlər xiyabanına gələn qonaqlar Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə canlarından keçmiş qəhrəman Vətən övladlarının da məzarları üzərinə tər çiçəklər düzüblər.

Sonda Bakının ən hündür nöqtəsindən paytaxtımızın mənzərəsini seyr edən qonaqlara Şəhidlər xiyabanının tarixi və şəhərdə görülən abadlıq-quruculuq işləri barədə məlumat verilib.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illik yubileyi geniş qeyd olunub

İyulun 14-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyi tamam olur. Ulu Öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılmış Konstitusiyaya Məhkəməsi 1998-ci il iyulun 14-də fəaliyyətə başlayıb.

Yubiley münasibətilə Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev, Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimləri və Aparatın məsul əməkdaşları iyulun 14-də Fəxri xiyabana gələrək xalqımızın Ümummilli Lideri, müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin xatirəsini dərin ehtiramla yad edib, məzarı önünə əklil və gül dəstələri qoyublar.

Görkəmli oftalmoloq-alim, akademik Zərifə xanım Əliyevanın da xatirəsi ehtiramla anılıb, məzarı üzərinə tər çiçəklər düzülüb.

Yubiley tədbiri Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin inzibati binasında davam etdirilib.

Tədbirdə çıxış edən Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev bildirib ki, yubiley münasibətilə bir sıra tədbirlər keçirilib.

Sədr diqqətə çatdırıb ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılmasının 25 illiyi münasibətilə bir qrup şəxsin təltif edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2023-cü il 13 iyul tarixli Sərəncamı ilə Məhkəmənin hakimləri, məsul əməkdaşları 2-ci dərəcəli “Vətənə xidmətə görə”, 3-cü dərəcəli “Vətənə xidmətə görə” ordenləri ilə, “Tərəqqi” və “Dövlət qulluğunda fərqlənməyə görə” medalları ilə təltif ediləblər. Bu təltiflər Prezidentin Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinə verdiyi qiymətin təzahürüdür və Konstitusiya Məhkəməsi bu etimadı öz fəaliyyəti ilə doğrultmağa çalışacaq.

Vurğulanıb ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının 1995-ci ildə qəbulundan sonra ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu yolunda mühüm addımlar atılıb. Hüquqi dövlət quruculuğunda və onun inkişafında Konstitusiya nəzarəti orqanının yaradılmasının zəruriliyini uzaqgörənliklə nəzərə alan Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi fəaliyyətə başlayıb.

Fərhad Abdullayev Ulu Öndər Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin daim Konstitusiya Məhkəməsinə diqqət və qayğı göstərdiklərini, Məhkəmənin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirdiklərini xüsusi qeyd edib.

Sədr bildirib ki, Prezident İlham Əliyevin Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illiyi ilə əlaqədar təbrik məktubu ünvanlaması və dövlət başçısı tərəfindən Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyətinin yüksək qiymətləndirilməsi kollektivi ruhlandırır.

Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun bu günə kimi 545 qərar qəbul etdiyini diqqətə çatdıran Fərhad Abdullayev vurğulayıb ki, bu qərarlar hüququn bütün sahələrinə mühüm təsir göstərüb. Hüquqi dövlət quruculuğuna öz töhfəsini verən həmin qərarlarda Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsinə yönəlmiş mühüm hüquqi mövqelər öz əksini tapıb.

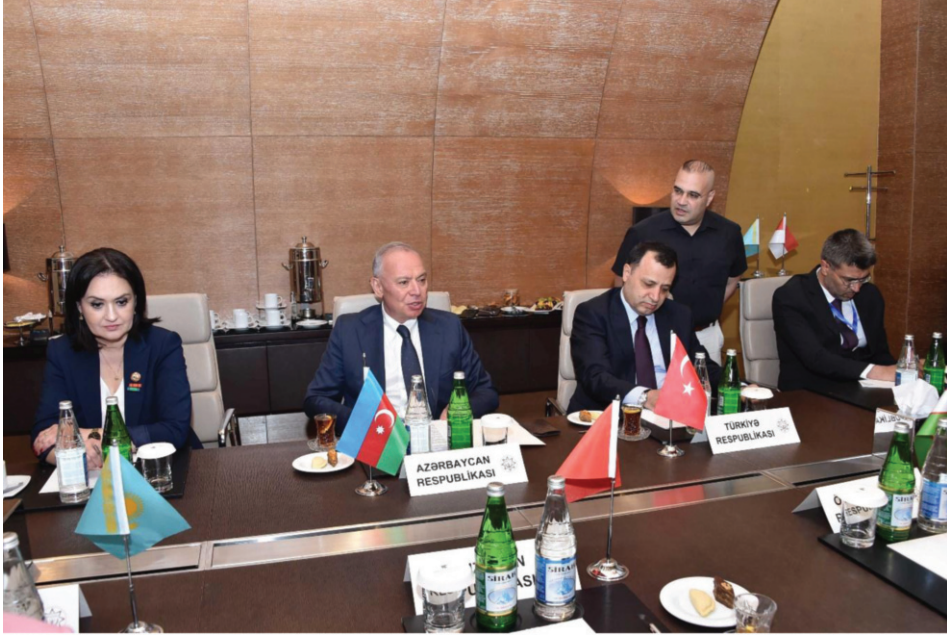
Sədr deyib ki, Konstitusiyada təsbit edilmiş Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası uğrunda dövlətimizin başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əzəli torpaqlarımızın işğaldan azad edilməsində qazanılan tarixi Qələbə hər birimizi qürurlandırır,

işlədiyimiz sahə üzrə fəaliyyətimizdə daha əzmlə çalışmağa sövq edir.

Bildirilib ki, Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə rəşadətli Azərbaycan Ordusu 44 gün davam edən Vətən müharibəsində öz şücaəti ilə ölkəmizin ərazi bütövlüyünü bərpa edib. Vətənimizin torpaqlarının Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalından azad edilməsi ölkəmizin Konstitusiyasında və bir çox beynəlxalq hüquq müqavilələrində təsbit edilmiş bir sıra əsas insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasına imkan verib.

Vurğulanıb ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi hər zaman olduğu kimi, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması, müstəqil Azərbaycanın Əsas Qanunu olan Konstitusiyanın müddəalarının müdafiəsi, müstəqil dövlətimizin möhkəmləndirilməsi, xalqımızın maddi, mənəvi rifahının daha da yaxşılaşdırılması istiqamətində Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi mütərəqqi fəaliyyətinə dəstək olaraq, üzərinə düşən vəzifələri bundan sonra da layiqincə yerinə yetirəcək.

Türk Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Konfransı (TÜRK-AY) çərçivəsində işçi iclası keçirilib

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi ilə əlaqədar “Konstitusiya normalarının tətbiqi vasitəsilə qanunvericiliyin inkişafı” mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfrandan sonra Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan Konstitusiya Məhkəmələrinin sədrlərinin iştirakı ilə “Türk Dünyası Konstitusiya Yurisdiksiyaları Konfransı” (TÜRK-AY) Təşkilatının çərçivəsində işçi iclası keçirilmişdir.

İclasın əvvəlində Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyi münasibəti ilə gələn qonaqları bir daha salamlayaraq, hər birinə Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 25 illik yubileyində iştirak etdiklərinə görə təşəkkürünü bildirmişdir.

Daha sonra TÜRK-AY-ın üzvləri xanım Elvira Azimovanı Qazaxıstanda Konstitusiya islahatları nəticəsində Konstitusiya Şurası əvəzinə Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması və Qazaxıstan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri vəzifəsinə təyin olunmağı münasibətilə təbrik etmişlər.

Xanım Elvira Azimova öz növbəsində bütün təbriklərə görə təşəkkürünü bildirərək, qeyd etmişdir ki, Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi üçün TÜRK-AY çərçivəsində həyata keçirilən əməkdaşlıq böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Həmçinin, görüşdə TÜRK-AY-a sədrlik edən Türkiyə Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Zühtü Arslan çıxış edərək xüsusi vurğulamışdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin təşəbbüsü ilə beynəlxalq konfrans çərçivəsində TÜRK-AY-ın iclasının keçirilməsini yüksək qiymətləndirir.

TÜRK-AY-ın üzvləri arasında məhkəmə təcrübəsi və qarşılıqlı məhkəmə-hüquq əməkdaşlığı ilə bağlı hüquqi məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılmış və Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Özbəkistan və Qırğızıstan Konstitusiya Məhkəmələrinin sədrləri TÜRK-AY çərçivəsində gələcəkdə də bu cür işçi iclaslarının keçirilməsinin səmərəliliyini qeyd etmişlər.

Görüşün sonunda Fərhad Abdullayev TÜRK-AY çərçivəsində məhkəmə-hüquq əməkdaşlığını yüksək qiymətləndirmiş, gələcəkdə də bu səmərəli əməkdaşlığın davam edəcəyinə ümidvar olduğunu bildirmişdir.

GÖRÜŞLƏR

Martın 29-da Konstitusiya Məhkəməsində hakimliyə namizədlərlə görüş keçirilmişdir

Tədbirdə çıxış edən Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayev Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə hazırlanmış və 1995-ci ildə ümumxalq səsvermə yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycanın ilk milli Konstitusiyasının ölkəmizin hüquqi inkişafının əsas prioritetlərini müəyyən etdiyini qeyd edərək, hüquqi dövlətin qurulmasında Əsas Qanunun roluna toxundu.

Vurğulandı ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş məhkəmə-hüquq islahatlarının əsas təyinatı məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi vasitəsilə ölkəmizdə qanunun aliliyinin təmin olunması məqsədi daşıyır. Qeyd olunub ki, dövlət başçısının məhkəmə sistemində kadr islahatlarının və gəncləşmə siyasətinin əsas məqsədi məhkəmələrin çevik fəaliyyəti nəticəsində ədalətli və əsaslı qərarların qəbulunun təmin edilməsinə yönəlib.

Sədr bildirib ki, hakimlərə ictimai etimadın artırılması bilavasitə onların fəaliyyətindən asılıdır. Həmçinin, ədalət, qanunçuluq, qərəzsizlik, vicdanlılıq və ədalət mühakiməsinin digər prinsiplərinə dönmədən əməl olunması ilə bağlı tövsiyələrini gənc hüquqşünasların diqqətinə çatdırıb. Vahid məhkəmə təcrübəsinin vacibliyi və bu istiqamətdə ardıcıl fəaliyyət göstərilməsi xüsusi vurğulanmışdır.

Sonra Konstitusiya Məhkəməsinin fəaliyyəti barədə gənc hüquqşünaslara ətraflı məlumat verilmiş, qəbul edilən qərarlarda əks olunmuş hüquqi mövqelər və yanaşmalarla bağlı bir sıra məsələlərə toxunulmuşdur.

Görüşdə Konstitusiya Məhkəməsinin hakimləri, Aparat rəhbəri və məsul əməkdaşlar iştirak etmişlər.

Görüşün sonunda namizədlər məhkəmə binası ilə tanış olmuşlar.

SƏFƏRLƏR

Konstitusiya Məhkəməsinin nümayəndə heyəti Koreya Respublikasında beynəlxalq simpoziumda iştirak edib

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin nümayəndə heyəti Seul şəhərinə rəsmi səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Fərhad Abdullayevin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Koreya Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin sədri Namseok Yoonun dəvəti ilə 29 may – 2 iyun tarixlərində “Məhkəməyə əlçatanlıq: konstitusiya perspektivləri” mövzusunda Asiya Konstitusiya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyasının çərçivəsində keçirilən Beynəlxalq Simpoziumda iştirak etmək məqsədilə Seul şəhərində səfərdə olmuşdur.

Asiya ölkələrinin konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanlarının nümayəndə heyətlərinin iştirakı ilə keçirilmiş beynəlxalq tədbirdə ədalət mühakiməsinə fərdi əlçatanlıq imkanlarının təkmilləşdirilməsi, müasir texnologiyalardan istifadə və hüquqi yardım, konstitusiya nəzarəti orqanları tərəfindən təmin edilən qanun qarşısında bərabərlik prinsipi, ədalətli mühakimə hüququ, habelə Konstitusiya Məhkəmələrinə təqdim edilən şikayətlərin icraata qəbul edilməsinin hüquqi meyarları ilə bağlı ətraflı fikir mübadiləsi və müzakirələr aparılmışdır.

Tədbirlərdə Azərbaycan Respublikasının Koreya Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Ramin Həsənov iştirak etmişdir.

Səfər çərçivəsində Konstitusiya Məhkəməsi sədrinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illik yubileyi və 28 may Müstəqillik Günü münasibətilə Azərbaycan Respublikasının Koreya Respublikasında Səfirliyi tərəfindən təşkil edilmiş tədbirdə iştirak etmişdir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
KONSTITUSİYA MƏHKƏMƏSİNİN
MƏLUMATI

Redaktorlar:

Kamran Yusifov
Tələt Binnətzadə
Orxan Rzayev
Fidan Əlixanova
Cəmilə Məmmədova
Nigar Yusubova
Günəl Kərimova-Səmədova
Murad Yusifzadə
Xumar Bəşirova
Nigar Həmidova
Xəyalə Əfəndiyeva

Çapa imzalanmışdır 20.10.2023.
Kağız formatı 70x100 1/16.
Fiziki çap vərəqi 16,5.